

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**SOCIOEMOČNÍ SENZITIVITA V KONTEXTU
MÍSTA KONTROLY, ALEXITHYMIE A DISOCIACE**

SOCIOEMOTIONAL SENSITIVITY IN THE CONTEXT
OF LOCUS OF CONTROL, ALEXITHYMIA AND DISSOCIATION

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Veronika Tvrdá

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Roman Procházka, Ph.D.

Olomouc

2018

Čestné prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma *Socioemoční senzitivita v kontextu místa kontroly, alexithymie a disociace* vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V dne

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala každému, kdo mi při psaní této magisterské diplomové práce jakýmkoliv způsobem pomohl.

Jmenovitě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce PhDr. Mgr. Romanu Procházkovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky.

Děkuji rovněž své rodině a partnerovi za jejich emoční i věcnou pomoc, bezmeznou trpělivost a nesmírnou podporu nejen po celou dobu vzniku této práce, ale i během celého studia.

Obsah

Úvod	7
I. Teoretická část magisterské diplomové práce	
1. Socioemoční senzitivita	8
1.1 Emoční inteligence	8
1.1.1 Pojem emoční inteligence, jeho historie a vývoj	8
1.1.2 Koncepce emoční inteligence	10
1.1.3 Metody měření emoční inteligence	13
1.2 Sociální inteligence.....	15
1.2.1 Pojem sociální inteligence, jeho historie a vývoj	15
1.2.2 Koncepce sociální inteligence a zkoumání její struktury	15
1.2.3 Metody měření sociální inteligence.....	17
1.2.4 Sociální vs. emoční inteligence	19
1.2.5 Sociální a emocionální učení.....	19
1.3 Sociální kompetence	20
1.3.1 Pojem sociální kompetence, jeho historie a vývoj.....	21
1.3.2 Sociálně-kompetentní jedinec	22
1.3.3 Sociální kompetence v kontextu sociální a emoční inteligence	22
2. Místo kontroly.....	24
2.1 Julian Rotter a teorie sociálního učení.....	24
2.2 Locus of control.....	26
2.2.1 Vnější místo kontroly	27
2.2.2 Vnitřní místo kontroly.....	27
2.3 Lokalizace kontroly z pohledu dalších autorů	28
2.4 Zjišťování místa kontroly a jeho diagnostika	29
2.4.1 I-E škála	29
2.4.2 IPC škála	30
2.4.3 Další diagnostické metody sloužící ke zjišťování LOC	31
3. Alexithymie	33
3.1 Pojem a charakteristiky alexithymie.....	33
3.2 Výkladové modely alexithymie – příčiny vzniku	34
3.2.1 Psychoanalytický a psychodynamický model vzniku alexithymie.....	35
3.2.2 Sociologický model vzniku alexithymie	35
3.2.3 Neurofyziologické a neurochemické modely vzniku alexithymie.....	35

3.3	Diagnostické nástroje k měření alexithymie.....	36
3.3.1	BVAQ	37
3.3.2	TAS-20.....	37
4.	Disociace	38
4.1	Pojem a charakteristiky disociace	38
4.2	Disociace z pohledu různých autorů	39
4.3	Disociativní poruchy	40
4.4	Diagnostika disociace.....	41
5.	Související výzkumy	43
5.1	Socioemoční senzitivita a místo kontroly.....	43
5.2	Socioemoční senzitivita a alexithymie	43
5.3	Socioemoční senzitivita a disociace	43
5.4	Další souvislosti	44
II. Výzkumná část magisterské diplomové práce		
6.	Předmět výzkumu, metodologický rámec	45
6.1	Výzkumný problém	45
6.2	Cíle výzkumu.....	45
6.3	Hypotézy a výzkumné problémy	46
7.	Aplikovaná metodika	47
7.1	Zvolený typ výzkumu, metodologický design.....	47
7.2	Metody získávání dat.....	47
7.2.1	IAPS	48
7.2.2	I-E LOC.....	49
7.2.3	TAS-20.....	49
7.2.4	DES	50
7.3	Výzkumný soubor	51
7.4	Průběh výzkumu	52
7.4.1	Příprava výzkumu	52
7.4.2	Administrace dotazníků.....	54
7.5	Zpracování a analýza získaných dat	55

7.6	Rizika a etická úskalí výzkumu	57
8.	Výsledky dotazníkového šetření.....	59
8.1	Reliabilita jako vnitřní konzistence.....	59
8.2	Socioemoční senzitivita v souboru.....	61
8.2.1	Socioemoční senzitivita z hlediska pohlaví.....	62
8.3	Externalisté a internalisté v souboru	62
8.3.1	Internalisté a externalisté z hlediska pohlaví.....	63
8.4	Výskyt alexithymie.....	64
8.4.1	Výskyt alexithymie z hlediska pohlaví.....	65
8.5	Výskyt disociace	65
8.5.1	Výskyt disociace z hlediska pohlaví.....	66
8.6	Souvislosti, korelace.....	67
8.6.1	Socioemoční senzitivita v kontextu místa kontroly, alexithymie a disociace.....	67
8.6.2	Další souvislosti	68
8.7	Ověření platnosti hypotéz	71
9.	Diskuze.....	73
10.	Závěr	78
	Souhrn.....	79
	Seznam použitých zdrojů a literatury.....	81
	Abstrakt	
	Přílohy diplomové práce	

Úvod

Americký spisovatel W.P. Young jednou prohlásil: „*Emoce jsou barvami duše; jsou velkolepé a neuvěřitelné. Když je necítíš, svět se stává mdlým a bezbarvým.*“ Je více než zřejmé, že pro většinu z nás jsou emoce a jejich vyjadřování součástí každodenního života. Stejně jako chápání vlastních emocí je ale důležité rozumět emocím a jejich projevům u lidí v našem okolí. Pochopit a umět se vcítit do pocitů druhých je dnes základním stavebním kamenem pro úspěšné fungování nejen v osobním, ale i profesním životě. S jakými dalšími fenomény se ale tyto úspěchy či neúspěchy v sociální i emocionální sféře mohou pojít? Jak toto naše fungování ve společnosti může ovlivnit například alexithymie, disociace či to, zda jsme v myšlení externě či interně orientovaní?

Nejen tyto otázky, ale i další faktory, jako například nedostatečné probádání této oblasti, minimální použití mezinárodní metody IAPS v ČR či jednoduše vlastní zájem o tuto problematiku daly za vznik této magisterské diplomové práci. Je mým záměrem přispět k rozšíření současného povědomí o fenoménu socioemoční senzitivity a zároveň poukázat na její možné vztahy s dalšími konstrukty.

Cílem této práce je jednak z části navázat na mou práci bakalářskou, z větší části pak zmapovat sociální a emocionální senzitivitu jako komplexní konstrukt více schopností a dovedností a zároveň objasnit její kontext z hlediska místa kontroly, alexithymie a disociace, pokusit se objasnit jejich vzájemné vztahy.

V úvodních kapitolách bude nejprve pozornost zaměřena na teoretické ukotvení všech zkoumaných fenoménů, v závěru teoretické části pak i na případné vztahy mezi nimi se zaměřením na související výzkumy. Empirická část je zaměřena kvantitativně na výskyt všech zkoumaných fenoménů ve výzkumném souboru a následně na jejich vzájemné vztahy.

1. Socioemoční senzitivita

Úvodní kapitola této magisterské diplomové práce bude věnována stěžejnímu konceptu či předmětu našeho zkoumání. Pro mnohé z nás je vyjadřování našich emocí či vnímání a chápání emocí lidí v našem okolí běžnou součástí každého dne, existuje však mnoho dalších, pro které tyto charakteristiky zcela běžné nejsou. Trendem posledních let je u nás i ve světě časté zaměřování se na svůj vlastní seberozvoj či růst, což dokazuje nejen množství nových odborných i populárně-naučných děl či článků, které se na nás doslova hrnou ze všech knihkupectví i novinových stánků. Mezi takové schopnosti „moderního člověka“ dnes patří také rozvoj sociálních a emocionálních kompetencí, které jsou v dnešní společnosti žádány nejen v osobním, ale i profesním životě. V této práci je pro rozsáhlý komplex těchto schopností a dovedností (zmíněných dále) použit pojem socioemoční senzitivita.

1.1 Emoční inteligence

Jako jednu z hlavních součástí námi zkoumaného konstruktů, tedy socioemoční senzitivity, je možné vnímat právě emoční inteligenci (také EI). Nepovažuji za nutné se zde zabývat pojmem inteligence či počátky jejích teorií od samého zrodu, proto tato kapitola bude zaměřena převážně a konkrétně na emoční inteligenci jako takovou, její historii, různé koncepce, složky či metody jejího měření.

1.1.1 Pojem emoční inteligence, jeho historie a vývoj

Podle Pletzera (2009) je velice obtížné uchopit pojem či definici pojmu emoční inteligence jakkoli jednoduše či stručně převážně kvůli faktu, že je často spojován či stavěn na podobnou úroveň jako běžný, všem známý inteligenční kvocient, tj. IQ. Nejen v Americe, ale dnes i u nás je zvyklostí při různých příležitostech již od dětství lidi v tomto ohledu testovat, měřit. Výsledky těchto testů pak mohou sloužit jako jakési měřítko k jejich srovnávání. Toto pravidlo však u emoční inteligence zcela neplatí, a právě pohled na to, jaký je klíč k úspěchu nejen v profesním životě, se za posledních pár desítek let značně změnil a nelze popřít, že jsou emoce stejně důležité, jako je právě intelekt (Hasson, 2015). Ale co to tedy ta tzv. emoční inteligence je?

I přesto, že základy zkoumání emocí můžeme najít již ve starověké filozofii, kdy například Stoikové nazývali emoce „afekty“ a pokládali je za nerozumné stavy duše, či Platon, který zdůrazňoval myšlenku, že veškeré učení člověka stojí na citovém základu, opravdový

důraz na emoce, postavené na či dokonce nad úroveň běžného intelektu (IQ), se ukázal až v nedávné době. Staví sice na základech a tvrzeních dřívějších autorů, jako je například David Wechsler, který mluvil o citových komponentech inteligence nebo Carl Rogers a jeho spolupracovníci, zdůrazňující „emoční sílu“, skutečný rozmach však lze zařadit až přibližně do 70. až 80. let 20. století (Pletzer, 2009).

Prudký rozmach bádání v oblastech biologických základů inteligence v posledních dekádách zapříčinil mnohé objevy, mezi nimiž je například Damasiova teorie somatických markerů. Tato teorie zdůrazňuje fakt, že se na naši výkonnosti ve všech oblastech podílí exekutivní mentální funkce, které využívají jak zásobárnu emočně neutrálních dat v paměti, tak impulsy a data vycházející z těch mozkových center, v nichž sídlí náš citový život, tj. např. z amygdaly či hipokampu (Blatný a kol., 2010). Na základě těchto rozsáhlých výzkumů, které mimo jiné zapříčinil i strmý vývoj neurologických zobrazovacích metod, jako je např. funkční magnetická rezonance nebo pozitronová emisní tomografie, a jejich výsledků, došlo ke zdůraznění vlivu emočních impulsů na rozhodování člověka, což strhlo lavinu bádání v oblasti emocí obecně a následně i emoční inteligence jako takové.

Za průkopníky konceptu emoční inteligence lze považovat autory Gardnera, Hatche, Salovaye a Mayera, přičemž každý z nich jistým způsobem přispěl k rozvoji tohoto konstruktů. V roce 1983 Gardner ve své knize *Frames of Mind* (Gardner, 1983) přišel s myšlenkou, že samotný inteligenční kvocient není zaručená cesta k úspěchu v životě člověka. Pokusil se tím vyvrátit dosavadní přesvědčení jiných autorů. Tento americký vývojový psycholog na základě svých zkoumání definoval 7 základních druhů inteligence (lingvistickou, logicko-matematickou, vizuálně-prostorovou, pohybovou, hudební, interpersonální a intrapersonální), z nichž poslední 2 zmiňované položily základy pro definování a zkoumání právě emoční inteligence (Gardner, Hatch, 1989).

Prvotní myšlenku či koncept emoční inteligence jako základ vědecké teorie pak vytvořila dvojice autorů Salovay a Mayer (1990), což je možné dohledat ve článku *Emotional Intelligence*, vydaném v časopise *Imagination, Cognition and Personality*. Tito autoři zde definovali emoční inteligenci jako schopnost sledovat či monitorovat vlastní pocity i pocity druhých, rozlišovat mezi nimi a používat takto získané informace k pochopení myšlení a chování své i ostatních. Podobný pohled na tuto problematiku dnes přináší i Hartl (2004, 59), který formuluje definici emoční inteligence jako „*schopnost vhodně uplatňovat vlastní city i rozpoznat a brát v úvahu city druhých při zvládání osobních i pracovních situací; citovou vyzrálou; míru radostného prožívání života.*“ Christine Wildling (2007, 34-35) zase definuje

tuto inteligenci jako porozumění pocitům a jejich správné a účinné vyjádření a rovněž tvrdí, že je „zásadní pro formování, vývoj a udržení mezilidských vztahů.“

1.1.2 Koncepce emoční inteligence

Jak již bylo řečeno, důraz na emoční inteligenci jako na významnou složku schopností a dovedností člověka, klade čím dál více autorů. Proto je také zřejmé, že na tuto problematiku již vzniklo velké množství různých pohledů. Pokusíme se tedy v této podkapitole shrnout a popsat tuto problematiku z hlediska rozličných názorových skupin.

Schulze a Roberts (2007) vytvořili ucelený přehled různých pohledů na emoční inteligenci, z nichž jako jeden z nich je možné zmínit pohled na emoční inteligenci jako na *soubor schopností*. Tento model vyvinuli již zmiňovaní autoři původní myšlenky emoční inteligence, tedy P. Salovey a J. D. Mayer, ke kterým se posléze přidal ještě D. R. Caruso. Na základě poznatků ze svých výzkumů vyvinuli dva modely, které je možné znát pod názvy E190 (původní model) a E197 (přepřacovaný model). Model E190 byl založen na tvrzení, že emoční inteligence se týká zpracování emocionálních informací a následnému přizpůsobování se těmito informacím, jak již bylo zmíněno výše. V tomto modelu jsou pak jádrem této inteligence tři základní duševní procesy, a to:

- posouzení a vyjadřování emocí (jak u sebe, tak u ostatních),
- regulace a kontrola emocí (taktéž jak u sebe, tak u druhých)
- a využití emocí adaptivním způsobem, kam spadá flexibilita plánování, tvůrčí myšlení, přesměrování pozornosti a motivace (Schulze, Roberts, 2007).

Tento model byl však často kritizován, a to zejména z důvodu nejasnosti některých pojmů.

Na základě této kritiky pak vznikl přepřacovaný model s názvem E197. V této nové konceptualizaci autoři definují emoční inteligenci jako duševní schopnost a z modelu záměrně vypouští třetí, nejvíce kritizovanou část. Podle Schulze a Robertse (2007) model E197 přichází s dělením duševních procesů od nejjednodušších po složitější, a to následovně:

- vnímání, posuzování a vyjadřování emocí,
- emoční podpora myšlení
- porozumění emocím a jejich analýza
- a schopnost zvládnání a regulace emocí vlastních i emocí ostatních (tzv. intelektové zrání).

Za další významnou koncepci emoční inteligence lze považovat její vnímání jako jakési *emoční kompetence*. Nejznámějším zastáncem tohoto modelu je D. Goleman, který pojímal emoční inteligenci jako soubor specifických emočních kompetencí a dále ji rozlišil na 5 základních složek, jimiž jsou dle Schulze a Robertse (2007):

- sebeuvědomění
- seberegulace
- sebemotivace
- empatie
- sociální dovednosti.

První dvě zmiňované složky, tedy sebeuvědomění a seberegulace podle Golemanova modelu spadají do schopností vztahujících se k vlastní osobě, přičemž sebeuvědomění představuje jistou schopnost se orientovat ve svých duševních procesech či stavech a rovněž znalost vlastních možností či schopnost využít své intuice. Patří zde emoční sebeuvědomění, reálné sebehodnocení a sebedůvěra. Seberegulace (jinak také sebeovládání) je považováno za schopnost ovládnout vlastní impulzy a emoce. Patří zde spolehlivost, svědomitost, přizpůsobivost a schopnost inovace (Schulze, Roberts, 2007).

Sebemotivace je dle Schulze a Robertse (2007) vnímána jako schopnost sám sebe motivovat k vyšším cílům a můžeme zde zařadit charakteristiky jako ctížádost, loajalita, iniciativa či optimismus.

Poslední dvě složky emoční inteligence podle Golemana (1995) bychom mohli shrnout do oblasti kompetence na poli mezilidských vztahů, přičemž empatií je myšlena schopnost vcítění se do druhých lidí, což může zahrnovat umění pochopit druhé či podpořit jejich osobnostní růst. V neposlední řadě je nutné zmínit také jakousi obratnost ve společenském styku, která postihuje schopnost jako je komunikace, týmová spolupráce či zvládání konfliktů a lze ji souhrnně nazvat jako sociální dovednost.

Neméně důležitou koncepcí emoční inteligence je její vnímání jako *souboru osobnostních rysů jedince*. Zde přichází na řadu tzv. model ESI, často také známý jako Bar-On model, nesoucí jméno po svém, autorovi. Bar-On v roce 1997 přišel s novou konceptualizací emoční inteligence jakožto emočně-sociální druh inteligence. Tento ESI model definuje složky či dimenze emoční inteligence následovně:

- intrapersonální,
- interpersonální,
- adaptaci/adaptabilitu,
- zvládání stresu,
- a tzv. obecnou náladu.

Tyto dimenze jsou pak dále rozděleny na 15 subškál, kdy do intrapersonálních dovedností lze zařadit sebeúctu, vědomí vlastních emocí, asertivitu a sebeaktualizaci; do interpersonálních dovedností patří empatie, sociální odpovědnost a interpersonální vztahy; adaptabilita obsahuje schopnosti řešení problémů, testování reality a flexibilitu; zvládání stresu se skládá z tolerance vůči stresu a ovládání impulzů; a nakonec obecná nálada zahrnuje štěstí a optimismus (Schulze, Roberts, 2007). Obecně lze říci, že Bar-Onův model se zabývá především emocionální a sociální funkcí pocitů a jejich uplatněním v praxi.

Jako poslední, avšak neméně důležitý model emoční inteligenci je nutné zmínit pojetí emoční inteligence jako *vnímání vlastních dispozic*, jednodušeji řečeno sebehodnocení. Autoři Petrides a Furnham byli přesvědčeni o tom, že naše vlastně mínění o tom, jak dobře naše emoční inteligence funguje a jak je efektivní, je stejně (ne-li více) důležité než emoční inteligence jako taková (Matczak, Knopp, 2013).

Dalšími autory, kteří přispěli ke zkoumání emoční inteligence, ale nelze je zcela zařadit do žádného z předchozích modelů, byli podle Schulze a Robertse (2007) například Cooper a Sawaf, kteří ji rozlišovali na 4 dimenze (emoční gramotnost, emoční zdatnost, emoční hloubku a emoční alchymii), dále Weisinger s tvrzením, že emoční inteligence zahrnuje sebeuvědomění, řízení emocí, sebmotivaci, efektivní komunikační schopnosti, interpersonální odbornost a tzv. emoční koučování; nebo Higgs a Dulewicz, klasifikující složky emoční inteligence do třech sil, jimiž jsou poháněcí síly (obsahující motivaci a intuici), restriktivní síly (zahrnující svědomitost a emoční odolnost) a nakonec umožňující síly (kde autoři zařadili sebeuvědomění, interpersonální vnímavost, vliv a charakter).

Matczaková a Knoppová (2013) se domnívají, že je zcela běžné prolínání jednotlivých modelů. Děje se tomu hlavně proto, že je mnohdy těžké určit přesnou hranici mezi tím, kde končí kompetence a začíná schopnost a naopak, stejně jako fakt, že na mnohé situace mohou mít vliv zároveň osobnostní rysy jedince i jeho sebehodnocení.

1.1.3 Metody měření emoční inteligence

Je více než jasné, že mnohé z rysů či složek emoční inteligence je možné u druhých snadno rozpoznat, někdy na první pohled, někdy až když člověka poznáme blíže. Poznáme takto například, že je někdo empatický nebo dokáže znamenitě zvládat emočně vypjaté situace. Poněkud obtížnější moment ale nastává ve chvíli, kdy se někdo pokouší tyto „veličiny“ měřit. Z předešlých řádků již víme, že práce na rozvoji vnitřního světa jedince se v posledních letech stává čím dál větším trendem. Tento fakt ale souvisí nejen se zaplněním novinových stánků a knihkupectví všemožnými knihami a články, jak rozvíjet svou emoční inteligenci či sociální kompetence, ale také s velkým rozmachem a popularitou rozmanitých „zaručených“ metod, jak se v tomto ohledu otestovat. Na internetu je možné narazit na nesčetné množství takovýchto metod, které často lákají k bezplatnému otestování toho, jak moc znáte své emoce, jak jste empatický či jak zvládáte společenské vztahy. Přináší rovněž nabídku zjištění Vašich silných a slabých stránek, na kterých posléze můžete pracovat a budete pak v životě mnohem úspěšnější než doposud, to vše samozřejmě uvedeno poutavými hesly a slogany. Tyto testy však mnohdy mají jeden háček, z našeho pohledu vlastně spíše dva. Prvním z nich je, že buďto na to výjimečně stránka upozorní předem, nebo jakmile se proklikáte testem Vaší emoční inteligence, vyskočí na Vás okénko s poděkováním, že jste test vyplnili, a nabídkou, že pokud chcete znát výsledky svého testu, abyste dále mohli osobnostně růst, musíte zaplatit požadovanou finanční částku. Druhým háčkem je pak jistě relevantnost takových metod či jejich validita. V této podkapitole se tedy pokusíme shrnout ty metody, jimž byla výzkumy přisouzena jistá relevance a které jsou v psychologii k měření emoční inteligence standardně využívány.

Metody měření emoční inteligence, resp. přístupy k nim, lze podle Chernisse (2010) klasifikovat do 4 základních směrů, kterým budou věnovány následující řádky této podkapitoly.

Prvním ze zmiňovaných přístupů k měření emoční inteligence je tzv. *MSCEIT*. Tento přístup je nejčastěji spojován s modelem emoční inteligence jako souboru schopností, a tedy i s autory jej zastávajícími (Salovey, Mayer, Caruso)(Cherniss,2010). Tito pánové nejprve představili test MEIS (*Multifactor Emotional Intelligence Test*), později však vydali jeho

přepřacovanou verzi MSCEIT (*Mayer Salovey Caruso Emotional Intelligence Test*). Test zkoumá 4 oblastí emoční inteligence, přesně podle výchozí teorie jeho tvůrců (viz 1.1.2) a obsahuje 141 položek rozdělených do 8 kategorií (2 kategorie úkolů pro jednu oblast EI). Tento test je uznáván zejména proto, že podle Bracketta a Saloveye (2006) splňuje jak kritéria reliability a validity, tak kritéria klasického inteligenčního testu díky jeho struktuře (rozdělení do několika dimenzí, propojení mezi nimi a zároveň jejich spojení s dalšími schopnostmi, jako je například verbální inteligence).

Druhý přístup k měření EI je metoda *ESCI*, postavená na základech Golemanova modelu, tedy na vnímání EI jako souboru emočních kompetencí jedince. Metoda ESCI je přepřacovanou verzi původního testu *ECI*, která byla podle Chernisse (2010) původně zkonstruována pro měření kompetencí spojených s prací ve dvou formách, a to sebehodnotící a 360° metoda hodnocení. Test ECI má dvě verze, kratší (73 položek hodnocených na 6ti bodové Likertově škále) a delší (110 položek hodnocených na sedmibodové Likertově škále). ESCI (někdy také ECI2) se skládá ze 72 položek, rozdělených do 4 dimenzí či okruhů kompetencí podle klasického Golemanova modelu. Podle Wolffa (2005) a řady dalších kritiků je ale novější metoda ESCI pouze stará metoda v novém „hábitu“ a často je také přirovnávána k modelu EQ-i, viz níže.

Třetím přístupem, kterému zde bude věnována pozornost, je Bar-Onova metoda *EQ-i*. Tento test je založen na smíšeném přístupu k vnímání emoční inteligence, který je často spojován s vnímáním EI jako souboru osobnostních rysů (Schulze, Roberts, 2007). Metoda EQ-i se zaměřuje na hodnocení pěti základních dimenzí (opět podle Bar-Onova modelu – viz 1.1.2) prostřednictvím sebehodnocení (resp. výpovědí o sobě samém na 5ti bodové škále od „velmi pravdivé“ po „naprosto nepravdivé“). Jeho autor (Bar-On, 1997) představuje 3 varianty svého testu: klasickou (pro osoby 16+, 133 položek), variantu pro mladistvé (7-18 let, 60 položek) a ještě zkrácenou (rozvojovou) verzi o 51 položkách. Bar-On rovněž prokázal validitu i reliabilitu svého testu na mnohých studiích, které testovaly přes 20 000 jedinců ze 7 zemí světa.

Novějšími metodami, které v souvislosti s emoční inteligencí bývají taktéž využívány, jsou například metoda *TEIQue* autorů Petridesa a Furnhama (2001); nebo sedmifaktorový *GENOS*, měřící emočně inteligentní chování (převážně u lidí na pracovišti) z dílny autora Bena Palmera (2009).

1.2 Sociální inteligence

Nejen v prostředí laickém, ale i tom odborném, vědeckém, se velmi často stává, že dochází k zaměňování, překrývání či různým dohadům ohledně pojmů sociální a emoční inteligence.

I přesto, nebo možná právě proto, že je tato diplomová práce věnována tzv. socioemoční senzitivě, tedy komplexu obou zmíněných konstruktů a k tomu ještě dalších s nimi souvisejících, budou v následujících řádcích nastíněna některá specifika sociální inteligence, ale i její rozdíly oproti emoční inteligenci, již byla věnována předchozí kapitola.

1.2.1 Pojem sociální inteligence, jeho historie a vývoj

Abychom se dopátrali kořenů samotného pojmu či konstruktů sociální inteligence, musíme se vrátit do roku 1920 k americkému psychologovi Thorndikeovi, který ji formuloval v rámci svého členění inteligence na abstraktní, mechanickou a sociální. Poslední, námi zkoumanou část inteligence definoval jako dimenzi relativně nezávislou na obecné inteligenci (Blatný a kol., 2010) a jako „*schopnost porozumět a řídit muže a ženy, chlapce a děvčata – konat rozumně v lidských vztazích*“ (Ruisel, 2004, 183). Třebaže se vznik tohoto pojmu datuje již do prvních dekád 20. století, dodnes není zcela vymezen jeho přesný význam. Mnozí autoři vyslovili novější či rozšířenější modifikace Thorndikovy definice, jako například Marlowe (1986, in Výrost, Slaměník, 2008, 200), který sociální inteligenci vnímá jako „*schopnost porozumět jiným lidem a sociálním interakcím a uplatnit tyto poznatky ve vědění a ovlivňování jiných lidí pro vzájemně uspokojivé výsledky*“; Vágnerová (2007), která pojímá sociální inteligenci jakou soubor specifických dovedností, jako je například porozumění sociálním projevům, reakcím, motivaci i emočním prožitkům a obecně chování lidí či schopnost orientovat se v mezilidských vztazích, sama tam pak zařazuje i schopnost regulace vlastního chování v sociálních situacích; nebo Hartl (2004, 251), vymezující sociální inteligenci jako „*schopnost jednat s lidmi a tvořivě řešit mezilidské konflikty; základem je empatie, zběhlost v mezilidské komunikaci i citlivost pro mezilidské vztahy; vysoký stupeň je označován za sociální takt.*“

1.2.2 Koncepce sociální inteligence a zkoumání její struktury

Jak již bylo nastíněno výše, během desítek let se mnozí autoři pokoušeli nějakým způsobem definovat či klasifikovat konstrukt sociální inteligence, díky čemuž vzniklo nemalé množství různých pohledů a s tím souvisejících dohadů. V této podkapitole budou zmíněni

ti autoři, kterým se podařilo přinést do problematiky sociální inteligence větší a lepší pochopení, navrhli novou koncepci tohoto konstruktů, nebo se jim tento model podařilo jistým způsobem strukturovat.

Lze říci, že pokusy o definování sociální inteligence jsou si v mnohém blízké, což se ale nedá říci o vnímání sociální inteligence všemi ostatními autory. Výrost a Slaměník (2008) uvádí, že největší překážka v uchopení sociální inteligence spočívá ve faktu, že jej mnozí nejsou schopni odlišit například od již zmíněné emoční, nebo i tzv. akademické či praktické inteligence. Jiní autoři (např. Barnes nebo Sternberg) naopak zdůrazňují reálnost, užitečnost a jasnou odlišitelnost toho konstruktů. K těmto názorům pak přispěly i výzkumy Kosmitzkiho a Johna (1993, in Výrost, Slaměník, 2008) kteří klasifikovali některé dimenze sociální inteligence (což podle dalších autorů pomohlo k lepšímu vymezení a pochopení celého konceptu sociální inteligence). Těmito dimenzemi jsou:

- percepce psychických stavů a nálad ostatních
- schopnost vycházet s ostatními
- poznání sociálních pravidel
- vnímavost v sociálních situacích
- použití sociálních technik k manipulaci s ostatními
- převzetí perspektivy druhých
- sociální adaptace.

Pravděpodobně prvním přímým rozšířením Thorndikeova tripartitního modelu inteligence byl Guilfordův propracovanější model struktury inteligence, skládající se 150 intelektuálních schopností, které jsou založeny na 5 kategoriích myšlenkových operací se 4 kategoriemi obsahů a 6 kategoriemi produktů (Blatný a kol., 2010). M. O'Sullivanová, Guilfordova kolegyně, se rovněž pokusila o klasifikaci faktorů sociální inteligence. Jejich spolupráce, zdůrazňující fakt, že se sociální inteligence může projevovat rozličnými způsoby, dala za vznik dvěma metodám k měření tohoto konstruktů, které budou blíže popsány v následující kapitole.

Velkým přínosem ve zkoumání struktury sociální inteligence byl bezpochyby také Ronald. E. Riggio, který navázal nejen na zkoumání Guilforda a O'Sullivanové, ale i Saloveye a Mayera, zmiňovaných v kapitolách o emoční inteligenci. Riggio rozumí sociální inteligenci jakožto „souboru základních sociálních komunikačních dovedností, kterými jsou vyjadřování (*expresivita*), vnímavost (*senzitivita*) a kontrola (*regulace*) emočních a sociálních informací,

a to u sebe i u ostatních.“ (Blatný a kol., 2010, 98). Na těchto základech pak Riggio vystavěl svou vlastní metodu měření sociální inteligence, které se rovněž budeme věnovat níže.

Někteří další autoři se zabývali ne až tak konceptem sociální inteligence jako vlastností či souboru vlastností, který by se dal měřit, ale spíše sociálně inteligentním chováním, které je podle nich pouhým zprostředkovatelem kognitivních procesů (tedy např. vnímáním, usuzováním či rozhodováním). Z toho vychází, že je zbytečné měřit sociální inteligenci, protože nezáleží na tom, kolik má jedinec sociální inteligence, ale na tom, jakou sociální inteligenci má, tedy jak své IQ dokáže použít v sociálních situacích (Kihlstrom, Cantor, 2000, in Snow, 2010). Podobným způsobem na tuto problematiku nahlížel i Goleman (2006), který se ve svých populárně-naučných knihách zaměřoval spíše na deskripci sociálně-inteligentního jedince, jenž oplývá charakteristikami a vlastnostmi jako je empatie, altruismus, soucit či ochota spolupracovat. V České republice se pojem sociální inteligence pojí zejména s autory jako je Plháková, která se s Dostálem (2011) zaměřila například na výzkum sociální inteligence vysokoškolských studentů humanitních a exaktních věd; či Baumgartner s kolegy (2014, 2010, 2007), kteří popularizují pojmy emoční i sociální inteligence v českém prostředí a některé své výzkumy zaměřili například směrem zkoumání obou konstruktů u policistů, studentů vysokých škol či tělesně znevýhodněných adolescentů.

1.2.3 Metody měření sociální inteligence

Z dosavadních informací je zcela zřejmé, že stejně jako existuje nespočet různých náhledů na definici sociální inteligence, bude existovat stejně tak velké množství přístupů či názorů na to, jak sociální inteligenci měřit. Původně měření sociální inteligence vycházelo převážně z měření inteligence obecné, ale podle Vasil'ové a Baumgartnera (2005) je v dosavadním studiu sociální inteligence možné rozlišit dva základní přístupy. Ty označili jako

- přístup psychometrický (definovaný výkonem v sociální sféře)
- a přístup osobnostní.

Přestože se reálně děje to, že jednotlivé metody měření sociální inteligence spolu kvůli odlišným teoriím významně nekorelují, rozdělení Výrosta a Baumgartnera se zde nadále budeme držet.

První zmiňovaný přístup k měření sociální inteligence je *přístup psychometrický*, jindy také nazýván jako výkonový. Výrost a Slaměník (2008) uvádí, že tento tradiční a častěji využívaný přístup chápe sociální inteligenci jako vlastnost či soubor vlastností, ve kterých jsou

jedinci testem hodnoceni v dimenzi nízká vs. vysoká; a na základě těchto výsledků pak mohou být i navzájem porovnáváni. Tento přístup se také nazývá tradičním proto, že se začal využívat již při vzniku samotné sociální psychologie a mezi jehož hlavní propagátory se řadí samotný její zakladatel Thorndike. Ke skupině výkonových metod řadíme dle Vasil'ové a Baumgartnera (2005) například metodu **GWIST** (George Washington Social Intelligence Test) autorů Hunta, Mosse, Omwakea a Woodwarda, skládající se ze sedmi subškál (posouzení sociální situace, paměť na jména a tváře, pozorování lidského chování, rozpoznávání duševních stavů za slovy, sociální informace a smysl pro humor); dále šestifaktorovou metodu O'Sullivanové (**Six factors test of social intelligence**), zaměřenou na kognitivní aspekty sociální inteligence; nebo třífaktorovou Sternbergovu metodu **STAT** (Sternberg Triarchic Abilities Test), obsahující dimenze analytických, kreativních a praktických dovedností.

Druhým a zároveň i novějším přístupem k měření sociální inteligence je **přístup osobnostní**, jindy nazývaný také jako sebeposuzovací. Zde můžeme zařadit například metodu MESSY (Matson Evaluation of Social Skills with Youngsters; Matsonův test hodnocení sociální způsobilosti dětí) autorů Matsona, Rotatoryho a Helsela, hodnotící těchto 5 dimenzí: nepřiměřená agresivita, vyhýbavost, důvěřivost, impulzivita/vzdorovitost, stupeň rozvoje sociální způsobilosti. Dalším sebeposuzovací metodou je také test SSRS (Social Skills Rating System) autorů Greshama a Elliotta, posuzující dimenze jako je sociální způsobilost, problémové chování, akademická kompetence a rodičovská podpora (Vasil'ová, Baumgartner, 2005). Mezi novější metody měření sociální inteligence patří například TSIS (Škála sociální inteligence) z roku 2001, kterou ve svém výzkumu použili Kentoš a Birknerová (2011). Tento 21položkový dotazník má 3 subškály (vždy po 7 otázkách) - zpracování sociálních informací, sociální způsobilost a sociální vnímavost.

Do skupiny osobnostního přístupu k měření sociální inteligence ale můžeme podle Vasil'ové a Baumgartnera (2005) zařadit ještě další metody, jimiž jsou například **Social Competence Scale – Parent Version** nebo metoda **PESI** (Peer-Estimated-Social-Intelligence), jenž jsou založeny na hodnocení jedince druhými. Tyto metody se využívají zejména při zkoumání sociální inteligence u dětí, přičemž jejich hodnotiteli bývají nejčastěji jejich rodiče, učitelé či vrstevníci.

1.2.4 Sociální vs. emoční inteligence

Z předchozích poznatků vyplývá, že vztah sociální a emoční inteligence je poměrně ožehavé a diskutované téma. Existují jak různé pohledy na to, jak vůbec definovat sociální inteligenci, tak na to, kam a jak oba zmíněné konstrukty zařadit. Nelze popřít, že sociální a emoční inteligence mají mezi sebou velmi úzkou vazbu, a to převážně proto, že ať už se jedná o různé teorie různých autorů, oba dva konstrukty často popisují či zahrnují dimenze a prvky jako jsou empatie, schopnost porozumět emocím svých i druhých a konstruktivně je projevovat, schopnost řešit mezilidské konflikty, účinně zvládat nové či napjaté situace apod. Nelze tedy zcela přesně říci, a v tomto místě se rozcházejí i názory jednotlivých autorů, zdali je emoční inteligence součástí té sociální nebo naopak, zdali jsou oba konstrukty totožné či zdali je sociální inteligence pouhým rysem osobnosti (Frankovský, Štefko, Baumgartner, 2006). Zde se přikloníme k názoru těch autorů (např. Orne a Bar-On, 2002 či Riggio, 1986), kteří se domnívají, že oba dva tyto konstrukty existují současně a jsou vzájemně natolik propojené, že nemohou existovat odděleně a můžeme tedy mluvit o tzv. sociálně-emoční inteligenci, což zapadá i do celkového konceptu a pojetí této práce, zkoumající socioemoční senzitivitu.

Právě Riggio na základech své teorie vystavěl první a zároveň velmi často využívanou metodou pro měření sociální i emoční inteligence, metodu *SSI* (Socials skills inventory; Inventář sociálních dovedností). Riggiova (1986) teorie se skládá ze 3 komunikačních dimenzí sociální inteligence (přijímání informací, vysílání informací a monitorování/regulace sdílení informací, přičemž první dvě dimenze jsou zastávány schopnostmi vyjadřování a vnímavosti a třetí dimenze je zastávána schopností kontroly). Každá schopnost či dovednost pak probíhá na dvou úrovních – sociální (verbální) a emoční (neverbální). Různé kombinace těchto faktorů a dimenzí pak dávají za vznik šesti základním komunikačním dovednostem (emoční vyjadřování, emoční vnímavost, emoční kontrola, sociální vyjadřování, sociální vnímavost, sociální kontrola) (Riggio, Carney, 2007).

1.2.5 Sociální a emocionální učení

V souvislosti se sociálně-emoční inteligenci považují za důležité zmínit rovněž koncept sociálního a emocionálního učení, jež se bezpochyby podílí na vzniku a vývoji tohoto typu inteligence. Mne osobně velmi zaujal projekt organizace *CASEL*, kterému proto bude věnována tato subkapitola. Vzhledem k tomu, jak úzce je tento koncept sociálního a emocionálního učení spojen s oběma zmiňovanými typy inteligence, pravděpodobně nikoho nepřekvapí, že spoluzakladatelem přední světové organizace *The Collaborative for Academic, Social,*

and Emotional Learning je zde již několikrát jmenovaný David Goleman. Tato organizace již od roku 1993 prosazuje, podporuje a šíří jednu z nejdůležitějších (a přesto často opomíjených) oblastí vzdělávání, a tou je vzdělávání v oblasti akademického, sociálního a emocionálního učení pro všechny děti od předškolního věku až po střední školu. Sociálně-emocionální učení je podle organizace CASEL (2013, 9) definováno jako „*proces rozvoje emocionálních a sociálních kompetencí u dětí.*“

Organizace CASEL (2013) pro své účely vyvinula model, skládající se z 5 navzájem propojených dovedností, jimiž jsou:

- sebeuvědomování
- sebeovládání
- sociální cítění/povědomí
- vztahové dovednosti
- zodpovědné jednání/rozhodování.

Tím, že jsou jednotlivé oblasti propojené, je myšlen fakt že ve chvíli, kdy rozvíjíme jednu oblast, dochází ke změnám a rozvoji také oblastí dalších, což je v tomto modelu podle Shapira (2009) nejdůležitější.

Smékalová a Palová (2016) uvádí, že programy sociálně-emocionálního učení, jako je například ten od organizace CASEL, je možné považovat za důležitou oblast prevence. Takové programy zaměřené na rozvoj sociálních a emocionálních dovedností u dětí jsou využívány už i u nás, v České republice, a patří mezi ně například *Druhý krok*, *Pohádková školička*, *Kočíkův zahrada* (Metodika rozvoje sociálních dovedností dětí v rámci prevence rizikového chování), *Médové a Kryštofe, neblbni!*. A přesně tyto dovednosti, o jejichž rozvoj se snaží jmenované programy, jsou jindy nazývány také jako sociální kompetence, jež jsou nedílnou součástí našeho výzkumu socioemoční senzitivity, a proto jim bude věnována další podkapitola.

1.3 Sociální kompetence

Poslední složkou, kterou zde vnímáme jako nedílnou součást konceptu socioemoční senzitivity, jsou sociální kompetence. Tento koncept je v literatuře známý také pod názvy jako sociální dovednosti, sociální schopnosti či sociální způsobilost (Výrost, Slaměník, 2008). V této subkapitole bude přiblížen pojem sociální kompetence, zaměříme se na to, kdo je to sociálně kompetentní jedinec a jakou mají sociální kompetence souvislost se sociální a emoční inteligencí.

1.3.1 Pojem sociální kompetence, jeho historie a vývoj

Stejně jako tomu bylo u sociální inteligence, i pojem sociální kompetence s sebou nese mnohá úskalí, týkajících se jeho nesnadného definování. Dá se říci, že kolik existuje autorů, kteří se tímto konstruktem zabývají, tolik existuje i definic a různých pohledů na tuto problematiku.

Pravděpodobně o první zmínku o pojmu sociální kompetence šlo v roce 1953, kde jej použil E.A.Doll ve svém díle Měření sociálních kompetencí (Oudová, 2008).

Horší už je to podle Výrosta a Slaměníka (2008) s definováním sociálních kompetencí. Velice mne proto zaujala definice Greshama (1997, in Výrost 1998), který uvádí, že snaha o to, definovat sociální způsobilost či kompetenci, se dá snadno přirovnat ke snaze vymezit pornografii. Obojí totiž podle něj neumíme definovat, za to, když to vidíme, zaručeně poznáme, že je to právě ono. Jak ale uvádí Výrost a Slaměník (2008), přece jen existují jisté dimenze, které se týkají definování sociální kompetence. Jedná se o tyto tři:

- **ukazatele** (a to osobnostní, sociálně osobnostní a behaviorální),
- **kritéria** (implicitní a explicitní, vnější a vnitřní kritéria jedince apod.)
- a **zdroje informací** (týkajících se jedince, tedy to, kdo a jak o jeho sociálně kompetentním chování vypovídá – např. sebehodnocení, rodiče, učitelé, vrstevníci).

Na základě přihlídnutí k pracím vybraných autorů Výrost a Slaměník (2008, 206) definují sociální kompetenci jako „*kapacitu jedince ke kognitivně-afektivně-behaviorálnímu manažerování chování ve směru dosažení osobních/sociálních cílů.*“ Kodým (2014) pak rozdělil sociální kompetence na několik menších skupin dovedností, jako jsou interakční, percepční, komunikační, organizační a behaviorální. Mnozí autoři, jejichž skupinu zastupuje například Smékal (1995), ale zužují definici sociální kompetence převážně na schopnost efektivně komunikovat s lidmi (zahrnující pro příklad asertivní jednání, schopnost navázat a udržet konverzaci, umění naslouchat apod.).

Podle Výrosta (1998) lze ale obecně všechny vzniklé definice rozdělit podle dvou základních faktorů, jimiž jsou definice globální vs. specifické a definice internální vs. externální. Globální definice popisují sociální kompetence jako unidimenzionální konstrukt s důrazem na dispozici jedince, specifické definice s sebou nesou vždy seznam různých sociálních dovedností či způsobilostí, internální definice se zaměřují na psychologické zdroje, a nakonec definice externální, jenž kladou důraz především na sociální kritéria efektivity sociálního chování.

V dostupné literatuře se však kromě pojmu sociální kompetence můžeme setkat i s pojmy jako je sociální obratnost, sociální dovednost či sociální schopnost. A i když se sem tam objevují názory, že sociální kompetence je nadřazeným pojmem pro sociální dovednosti, podle Gillernové a Krejčové (2012) ale mezi těmito pojmy není znatelný rozdíl.

1.3.2 Sociálně-kompetentní jedinec

Je zcela patrné, že v dnešním světě, ve kterém člověk dennodenně vstupuje do mnohdy složitých sociálních interakcí, už zdaleka není kladen důraz jen na jeho IQ, ale čím dál více i na jeho další schopnosti a dovednosti. Mezi ty můžeme bezpochyby zařadit právě sociální dovednosti, o čemž svědčí i fakt, že je dnes například při přijímacích řízeních, ať už na vysoké školy či do zaměstnání, přikládán velký význam právě osobnímu pohovoru. Někteří autoři (Smékal, 1995, Bakošová, 2008, Kodým, 2014) pro představu uvádí přehled některých charakteristik sociálně kompetentního jedince či jeho chování. Patří zde například schopnost kooperovat, přesvědčit někoho, názorně něco předvést či objasnit, poskytnutí pomoci a podpory, empatie, akceptace, schopnost řešit konflikty, ale i jistá míra aktivity a vlastní iniciativy, autority, sebekontroly či zralosti. Dále to jsou schopnosti jako schopnosti jako umění vyjadřovat své pocity a přání nejen verbálně, ale i neverbálně; nebo umění podat konstruktivní kritiku. Sociálně kompetentní jedinec by měl být kreativní, mít zdravou sebedůvěru i jakýsi „selský rozum“ a rovněž by si měl umět získat sympatie lidí i jejich důvěru a zároveň se k nim chovat láskyplně a s úctou.

Výčet těchto vlastností a dovedností je opravdu rozsáhlý a může se na první pohled zdát, že je velice náročné se takovým jedincem stát či se naučit někým takovým být a získat všechny zmíněné kompetence. Proces, kdy se ale takovýmto jedincem stáváme, však není krátkodobá záležitost, ba naopak – začíná už naším narozením, kdy vstupujeme do procesu socializace a učíme se tedy prostřednictvím sociálních vztahů. Podle Smékala (1995) by cílem každé výchovy i sebevýchovy měl být právě rozvoj sociálních kompetencí, které jsou v dnešním světě více než potřeba pro úspěch na poli profesního i osobního života, a tak bezesporu zvyšují kvalitu obou z nich.

1.3.3 Sociální kompetence v kontextu sociální a emoční inteligence

Je více než jasné, že všechny výše zmíněné koncepce, tedy emoční inteligence, sociální inteligence a sociální kompetence, mají k sobě velmi blízko. A jako již byl popsán vztah sociální a emoční inteligence v samostatné podkapitole, vztah sociálních kompetencí k oběma

typům inteligence se dá vyobrazit velice podobně – jako složitý, nejasný a problematický. Například na vztah sociálních kompetencí a sociální inteligence může být nahlíženo jako na fakt, že oba dva tyto konstrukty jsou jedno a totéž, či že jsou sociální dovednosti součástí sociální inteligence jako takové, jak na to pohlíží například Riggio a Carney (2007). Pro účely této práce jsou ale všechny zmíněné konstrukty chápány jako součást většího celku socioemoční senzitivity, která je zde zkoumána, a není proto naším hlavním záměrem a prvořadým zájmem je od sebe navzájem razantně odlišovat.

2. Místo kontroly

Zaměříme se nyní na další důležitou část této diplomové práce, kterou je koncept místa kontroly. I přesto, že je v dnešní době tento fenomén často podrobován kritice či nedůvěře, je zřejmé, že v některých oblastech psychologie hraje stále nezastupitelnou roli, o čemž například svědčí přes 2000 citací jeho autora (Výrost, 1989). V této kapitole se budeme zabývat vznikem tohoto konstruktů, jeho pojetím z pohledu různých autorů a rovněž se zaměříme na možnosti či způsoby, jakými lze tento koncept zjišťovat, měřit.

2.1 Julian Rotter a teorie sociálního učení

V první polovině 20. století se v psychologii objevilo hned několik směrů se snahou vytvořit univerzální teorii, které ve velké míře ovlivnily další směřování celé psychologie. Všechny tyto snahy se pak promítly rovněž i do sociální psychologie, která je nyní pro námi zkoumaný fenomén stěžejní. Jakýmsi centrem rozkvětu sociální psychologie se stalo USA a směry jako behaviorismus, který do sociální psychologie přinesl paradigma S-R či pojmy jako posílení, odměna a trest, nebo neobehaviorismus, nesoucí s sebou například rozšiřující myšlenku, že vztah mezi stimulem a reakcí zprostředkovávají a ovlivňují také jisté vnitřní pochody jedince. S neo/behaviorismem a námi zkoumaným fenoménem se bezpochyby pojí jméno autora, kterým je americký psycholog Julian Rotter. Než ale z jeho dílny vzešel fenomén místa kontroly, zabýval se dvěma podle něj základními nedostatky behaviorismu, jimiž jsou nepřipravenost řešit potíže klinické praxe a přehlížení faktu, že člověk sám je schopen myslet a předvídat (Výrost, Slaměník, 2008). Na vymezení se těmito postulátům vystavěl základy své teorie učení, kterou poprvé prezentoval ve své knize Sociální učení a klinická psychologie v roce 1954 (Hall et al., 1997).

Rotterova teorie sociálního učení je originální a ucelenou molární teorií osobnosti, která si klade za cíl spojit dva zásadní koncepty americké psychologie – a to již výše zmiňovanou behaviorální teorii stimul – reakce s kognitivní teorií pole. Toto integrované hledisko má pak vysvětlovat chování jedince v interakci s okolním prostředím, čímž Rotter navazuje na učení K. Lewina. Teorie sociálního učení staví na čtyřech základních proměnných, jimiž jsou:

- **potenciál chování**, vyjadřující „pravděpodobnost volby určitého chování z několika různých možností, které každá situace nabízí ve vztahu k posílení. Pro každou možnou reakci na situaci tedy existuje jistý potenciál chování, který se však může měnit situaci od situace.“ (Výrost, Slaměník, 2008, 55). Další proměnnou je

- **očekávání**, což je „*subjektivní pravděpodobnost, že chování povede k určitému výsledku.*“ (Výrost, Slaměník, 2008, 55). U silného očekávání je jedinec přesvědčen o tom, že jeho chování povede očekávanému výsledku, u nízkého očekávání je naopak nepravděpodobné, že by chování vedlo k posílení. Očekávání je vytvářeno na základě minulé zkušenosti – pokud tedy v minulosti došlo na základě určitého chování k posílení, tím silnější teď bude i očekávání, že dané chování opět povede ke kýženému výsledku. Třetí proměnnou je
- **hodnota posílení**, což je míra preference jednoho posílení před druhým ve chvíli či stavu, kdy obě posílení jsou přibližně rovnocenná. Daný jedinec pak volí takové chování, kterým získá posílení, jež má pro něj vyšší hodnotu – z čehož vyplývá, že pro každého člověka jsou hodnoty posílení odlišné (Engler, 2009, Výrost, Slaměník, 2008). Poslední proměnnou je
- **psychologická situace**, kterou Rotter zařadil proto, aby „*podchytit odlišnosti v interpretaci téže situace různými lidmi.*“ (Výrost, Slaměník, 2008, 55), tedy zdůraznil fakt, že různí lidé pojmají, vnímají a interpretují různé situace odlišně.

Klíčovou roli v celé této tetradě hraje právě druhá zmiňovaná proměnná, tedy očekávání (*expectancy*). Nakonečný (2009) uvádí, že Rotter dělí očekávání na dva druhy – specifické (neboli situačně vztažné), a generalizované (vznikající přenosem zkušeností v podobných situacích). V každé nové situaci pak jedinec kategorizuje a zobecňuje na základě předchozích zkušeností a podobností se situacemi předchozími. Tento princip je důležitý zejména kvůli vztahu k sociálním situacím obecně.

Rotterova teorie učení tedy stojí na názoru, že jedinec se učí pomocí vytváření jistých hypotéz, tedy svého očekávání o dopadech svého chování. Do zdrojů těchto jeho očekávání lze podle Nakonečného (2013) zařadit i chování druhých, které rovněž ovlivňují chování jedince, a to způsobem pozitivním (tedy že se jedinec od druhých naučí chovat se jistým způsobem), nebo negativním (tedy že se jedinec jistému typu chování může vyhýbat).

Pokud bychom měli postuláty Rotterovy teorie shrnout, lze říci, že se snaží vysvětlit, že se svému chování učíme vždy v procesu interakce s dalšími prvky okolního prostředí. Velká část našeho chování je také určována naší schopností myslet a předjímat. Každé chování člověka je rovněž orientováno na cíl. Pokud porozumíme primárnímu potenciálu chování jedince, umožní nám to predikovat jeho chování ve specifických situacích – je ale vždy nutné vzít v potaz kognitivní proměnné – očekávání (zde se předpokládá, že v momentě, kdy jedinec, vnímá dvě situace podobně, dojde k přenosu a generalizaci známého kontextu do kontextu

nového), percepce a hodnoty (přičemž spojení očekávání a posilování je jedním z klíčových principů tohoto konceptu).

2.2 Locus of control

V druhé části této kapitoly se dostáváme ke stěžejnímu konceptu Juliana Rottera, který vyvinul a vystavěl na základech výše zmiňované teorie sociálního učení, rovněž v roce 1954. Poprvé ho však publikoval roce 1966 v časopise *Psychological Monographs* a do České republiky se dostal v roce 1981 (Cakirpaloglu, 2012). Vzhledem k tomu, že pojem „*locus of control*“ není zcela jednoznačně přeložen do českého jazyka, je možné ho v odborné literatuře najít pod různými názvy, například *lokalizace kontroly* (Kebza, Šolcová, 2008), *místo* či *těžiště kontroly* (Nakonečný, 2009, Řehulková, 2007) *ohnisko řízení* nebo *umístění vlivu* (Baštecká, Goldmann, 2001). Všechna tato synonyma se mohou rovněž objevit i v následujících řádcích této práce, nejčastěji však bude použito zkratky LOC.

Dle Výrosta (1989) se LOC jako stal mezi autory (a to převážně americkými) tak populárním proto, že na rozdíl od jiných, dosavadních koncepcí, přišel tento empirický konstrukt s něčím originálním, integrujícím, a přinesl tak nový pohled na chování jedince, které je ovlivňováno nejen stimuly zvnějšku, ale také jeho vlastním hodnocením situace.

Místo kontroly podle Rottera (Cakirpaloglu, 2012, 153) představuje „*přesvědčení člověka o významných příčinách, které ovlivňují jeho životní události a situace.*“ Znamená tedy to, zda je jednatel přesvědčený o tom, že to, co se mu v životě děje, může vlastním úsilím ovlivňovat a měnit či nikoliv, jinak řečeno zda tento jedinec má pocit, že má či nemá kontrolu nad svým vlastním jednáním (Baštecká, Goldmann, 2001, Nakonečný, 2009). Subjektivní vnímání místa kontroly je získaná psychická dispozice člověka – dána učením a zkušenostmi, i když k postupnému přiklání se k jednomu z pólů této teorie dochází už v dětství, ještě před nástupem do školy (Rotter, 1990, Výrost, 1989). Je obecně přijímaný názor, že i když je tato charakteristika vnímána jako relativně stabilní, může přesto během života jedince může dojít k její změně – jak a kdy k ní může dojít bude zmíněno v nejbližších kapitolách. Rotter (1966) tedy na základě výše popsaných parametrů vyděluje na tomto kontinuu dva póly, a to vnější a vnitřní místo kontroly (na tomto kontinuu se člověk může nacházet kdekoliv mezi těmito dvěma póly – zároveň sám Rotter (1975) uvádí, že se v tomto případě nejedná o typologii osobnosti, nýbrž o model či způsob predikce lidského chování v rozmanitých situacích).

2.2.1 Vnější místo kontroly

Vnější (externí) LOC je dle Svobody (1999) místo kontroly, při kterém je chování jedince chápáno jako důsledek vnějšího působení, tedy událostí a situací, které jedinec vlastním jednáním nemůže nijak ovlivnit. Je to chování závislé na vnějších okolnostech/vnější kontrole (např. zaviněním osudu, štěstí, náhody či vlivné osoby). Tzv. *externalisté* (tedy lidé s vnějším místem kontroly), jsou přesvědčení o tom, že svůj osud nemají ve vlastních rukách, považují vnější události za dané a neměnné a sami sebe za neschopné tyto věci měnit. Rotter (1990) tvrdí, že velký důraz kladou právě působení vnějšího prostředí, kdy ani při opakovaném úspěchu jedinec nepřipisuje úspěchy sobě a svým schopnostem. Na základě několikerého posílení pak může docházet k opakování tohoto chování a často i k následné rezignaci až naučené bezmocnosti (pokud jedinec má v plánu či úmyslu nepříjemnou situaci změnit, ale změna nakonec není možná nebo cíle není dosaženo) – tyto faktory pak podle Paulíka (2010) u jedince ve značné míře ovlivňují psychickou odolnost, míru stresu, depresivity či výskyt sebevražedného chování.

Cakirpaloglu (2012) ale tvrdí, že chování jedinců s vnějším LOC může rovněž sloužit jako jakýsi obranný mechanismus, kterým se tento mnohdy úzkostlivý jedinec chce bránit například frustraci. Tímto chováním se také může záměrně vyhýbat těžkým cílům či unikát případným neúspěchům.

Ke změně vnějšího místa kontroly na vnitřní, která byla zmíněna výše (viz 2.2) může podle Hanse (2000) dojít ve chvíli, kdy je externalista vystaven (nejčastěji ve své profesi) vyššímu podílu zodpovědnosti, nebo je po něm vyžadována vyšší míra autoritativnosti.

2.2.2 Vnitřní místo kontroly

Vnitřní (interní) LOC je přesvědčení jedince, že on sám, jeho schopnosti, dovednosti a vůle mohou do jisté míry ovlivnit vývoj událostí v jeho životě a zcela ovlivnit dosahování jeho vlastních cílů. Tzv. *internalisté* (tedy lidé s vnitřním místem kontroly) jsou lidé, kteří jsou přesvědčení o tom, že oni sami jsou strůjci svého štěstí a osudu a nenechají se odradit neúspěchem. Předpokládají, že kýžený výsledek je zcela závislý na jejich schopnostech a dovednostech a mají tedy rozhodující vliv na dosažení svých cílů. Věří také, že většina jejich výsledků je tedy predikovatelná, právě díky faktu, že mají možnost dění sami kontrolovat (Rotter, 1990). Rotter (1975) rovněž shrnuje, že internalisté se tedy vyznačují dvěma základními charakteristikami, a to vysokou výkonovou motivací a nízkou úrovní vnější kontroly.

Paulík (2010) uvádí, že lidé s vnitřním LOC často bývají optimističtější, spokojenější i odolnější vůči stresu nežli externalisté, oproti tomu Cakirpaloglu (2012) zmiňuje i negativní aspekty vnitřního místa kontroly. Těmi jsou například časté stanovování si velmi vysokých cílů a s tím související zvyšování rizika neúspěchu a zároveň přehnaný optimismus, což následně může vést rozvoji úzkosti či psychosomatických obtíží. Takový jedinec se totiž může projevat jako přehnaně náročný nejen vůči sobě, ale i vůči druhým lidem, což může navenek působit jako nedostatečná vnímavost či empatie vůči okolí.

V souvislosti s možností změny vnitřního místa kontroly na vnější uvádí Hans (2000) situace, kdy jsou internalisté vystaveni vysoké míře stresu či velké nejistotě.

2.3 Lokalizace kontroly z pohledu dalších autorů

V úvodu této podkapitoly je nutné podotknout, že i přesto, že průkopníkem koncepce lokalizace kontroly byl právě Julian Rotter, našlo se - ostatně jako u většiny jiných teorií - několik dalších autorů, kteří jeho konstrukt nějakým způsobem rozšířili, pozměnili, nebo na něj alespoň navázali. Dle Výrosta (1989) se většina těchto autorů shoduje na teoretickém podhoubí původní Rotterovy interní a externí lokalizace kontroly, přesto následnou funkci LOC v jeho souvislosti s chováním vnímají různě. A přesně o těchto autorech budou pojednávat následující segmenty této práce.

Prvními zástupci skupiny autorů navazujících na Rotterovu práci, kteří budou zmíněni, jsou Wong a Sproule (1984). Tito dva pánové na základě svých výzkumů zdůrazňovali v konceptu LOC důležitost míry realismu a idealismu u daného jedince. Dále zjistili, že existují i jedinci, u nichž nelze zcela přesně definovat, zdali jsou píše internalisty či externalisty, protože jejich výsledky zahrnovaly oba dva póly, a tak tuto skupinu jedinců nazvali „*bilocals*“. Tito lidé podle Wonga a Sproula dokázali najít jakousi zdravou rovnováhu mezi oběma póly kontinua externalita-internalita. I přesto, že sám Rotter tvrdil, že právě uprostřed mezi oběma póly se nachází velká skupina lidí, nevěnoval jim podle Markse (1988) dostatečně velkou pozornost. Wong a Sproule (1984) se domívají, že tzv. *bilocals* dokáží lépe zvládnout různorodé životní situace právě díky optimální kombinaci osobní zodpovědnost a současně přiměřené důvěře ve vnější zdroje. Autoři této teorie rovněž podle svého přejmenovávají externalisty na tzv. *controllees* a internalisty na tzv. *controllers*.

Weiner dle Lefcourta (1982) například jistým způsobem modifikoval koncept lokalizace kontroly tím, že ji nazval „*locus of causality*“, protože dle jeho názoru je tento pojem lepším vysvětlením atribuční podstaty tohoto jevu.

Neméně zajímavou návaznost na Rotterovo LOC přinesla trojice autorů Gurin, Gurin a Morrison (1978), kteří navrhli koncepci či kontinuum tzv. *osobní kontroly* (odkazující na přesvědčení jednotlivců o jejich schopnostech kontrolovat události v jejich životě) a *ideologické kontroly* (odkazující na přesvědčení jednotlivců o potenciálu kontroly ve své společnosti jako celku).

Weisz a kol. (1984) poskytli v této problematice další zajímavé pozměnění původní teorie LOC. Na rozdíl od výše zmíněné osobní vs. ideologické kontroly, oni nově rozlišují kontrolu na *primární* a *sekundární*. Primární kontrola se vyznačuje tím, že jednotlivci sami ovlivňují stávající skutečnosti (a podle Rothbauma a kol. – 1982 – je podobná Rotterově vnitřní kontrole) zatímco při sekundární kontrole se jedinci stávající skutečnosti přizpůsobují. Weisz a jeho kolektiv popsali čtyři formy sekundární kontroly:

- prediktivní (příprava na budoucí události a jejich dopad),
- zprostředkovanou (posílení pocitu kontroly tím, že se snaží vyrovnat se silným, mocným či vlivným)
- iluzorní (posílení přijetí náhody nebo osudu),
- interpretační (změna pohledů na realitu za účelem pochopit význam událostí).

2.4 Zjišťování místa kontroly a jeho diagnostika

V této kapitole se zaměříme na diagnostické metody, jimiž lze místo kontroly zjišťovat, měřit či posuzovat. I přesto, že často je metodou první volby Rotterova I-E škála, která bude využita i ve výzkumné části této práce, tak jak už bylo zmíněno výše, existuje i mnoho dalších autorů, kteří se tímto konceptem a rovněž i jeho měřením zabývali.

2.4.1 I-E škála

Jako první se tedy nyní dostáváme ke stěžejnímu konceptu místa kontroly, kterým je bezpochyby Rotterovo unidimenzionální pojetí LOC. Na poznacích získaných zkoumáním a definováním charakteristik internalistů i externalistů vybudoval i specifickou metodu, kterou sice podle Markse (1998) nejprve vyvinul jako multidimenzionální (s rozdělením lidí

na 4 skupiny), posléze však od této teorie upustil a věnoval se dále pouze rozdělení unidimenzionálnímu.

Tzv. *Internal-External Scale* je podle Rottera (1966) metoda, která slouží ke zjišťování místa kontroly, konkrétněji internality a externality. Tato škála se skládá z 29 párů tvrzení s nuceným výběrem (29 uzavřených párových položek – jedinec se vždy rozhoduje mezi dvěma tvrzeními), z toho je 6 párů tzv. distraktorů. Čím vyššího skóru jedinec v testu dosáhne, tím je na kontinuu internalita-externalita blíže k druhé zmiňované charakteristice. Zjednodušeně řečeno, nižší skóry značí internalitu, vyšší skóry značí externalitu.

I přesto, že je Rotter často kritizován za jednorozměrnost své škály, což dokazují například názory Levensonové (1973) nebo Dixona, McKee a Mc Rae (1976), Plháková (2004) ale uvádí, že v historii byla a dodnes je tato metoda v mnohých výzkumech opětovaně a častokrát využívána. Podrobněji této metodě bude věnována pozornost ve výzkumné části této práce (viz kapitola 7.2 Metody získávání dat).

2.4.2 IPC škála

Druhou nejznámější konceptí lokalizace kontroly je multidimenzionální pojetí LOC Hanny Levensonové (1973), která byla jedním z hlavních kritiků Rotterovy unidimenzionality. Rozhodla se tedy o modifikaci jeho I-E škály na škálu vícerozměrnou.

Hlavním předmětem její kritiky byla nestejnorodá struktura skupiny či kategorie vnější kontroly, do které Rotter (1966) zahrnul jak ovlivnění osudem, tak náhodou, i ovlivnění vlivnými lidmi. Levensonová (1981) považovala toto vnímání za velmi zjednodušené, což potvrzovali i další recenzenti Rotterovy teorie, jako například Joe (1971) nebo Lefcourt (1972), kteří byli toho názoru, že aby byl tento nástroj platný, musí být měřítko I-E škály rozšířeno. Na základě těchto i svých vlastních poznatků si Levensonová (1981) předsevzala, že ve své multidimenzionální metodě kategorii externí kontroly dále rozdělí na dva typy, jimiž jsou jedinci věřící v kontrolu vlivnými lidmi a jedinci věřící v náhodu či kontrolu náhodou. Mezi těmito dvěma typy existuje dle Levensonové (1973) významný rozdíl převážně v kognitivním a behaviorálním profilu jedince.

V souladu s dosavadními znalostmi Levensonová za přítomnosti Rottera, tedy autora původní škály, přišla s novou metodou IPC (*IPC scale*) a definovala 3 její dimenze či subškály, jimiž jsou:

- I = *internal* (vnitřní kontrola),
- P = *powerful others* (vlivní lidé)
- C = *chance* (náhoda).

Každá z těchto subškál je tvořena 8 výroky, celá IPC škála je tedy tvořena z 24 výroků, které proband hodnotí na Likertově šestibodové stupnici (Levenson, 1974).

Výhody této škály spočívají podle její autorky (Levensonová, 1973) převážně v tom, že na rozdíl od Rotterovy škály není proband svazován volbou pouze ze dvou výroků, ale má možnost sám si zvolit ze 6 bodů na Likertově stupnici. Všechny výroky jsou podle ní také formulovány jasněji a zřetelněji a také tak, aby směřovaly přímo na daného člověka/jedince/probanda. Další výhodou je podle Levensonové (1973) to, že subškály metody IPC jsou na sobě sice nezávislé, ale přitom každá subškála obsahuje vždy zároveň podobné položky v dalších dvou subškálách.

2.4.3 Další diagnostické metody sloužící ke zjišťování LOC

Kromě výše zmiňovaných dvou pravděpodobně nejpoužívanějších metod, využívaných v diagnostice locus of control ale existují i další postupy jiných autorů, kteří budou zmíněni v následujících řádcích.

Mimo škály Rottera a Levensonové vznikla i tzv. *Třífaktorová I-E škála* autorů Reida a Warea (1974), kteří rovněž kritizovali Rottera za jeho příliš zjednodušené pojetí. Tato jejich škála rozděluje konstrukt locus of control na 3 dílčí subškály či faktory:

- kontrola sociálními systémy (vláda, sociální hnutí atd., obsahující 12 položek),
- fatalismus (štěstí, šance atd., obsahující 12 položek),
- sebeovládání (tj. schopnost řídit své vlastní touhy a emoce atd., obsahující 8 položek).

V neposlední řáda je nutno zmínit i další stupnici, která je určitou obměnou předchozích škál je Lefcourtova *Multidimensional Multiattributonal Causality Scale* (1979). Tato stupnice byla vyvinuta pro použití v běžné populaci a je zaměřena na afiliaci a úspěch. Skládá

se z položek týkajících se zkušeností či prožitkem neúspěchu a zkušeností či prožitkem úspěchu. Lze taky rozlišit do 4 základních dimenzí:

- interní / stabilní (připsaná dovednosti nebo schopnosti),
- interní / nestabilní (připsaná úsilí a motivaci),
- externí / Stabilní (připsaná kontextu),
- externí / nestabilní (připsaná náhodě nebo štěstí).

Vzhledem k tomu, že přesně polovina položek je zaměřena na internalitu a polovina na externalitu, je možné tuto škálu použít i zvláště k měření jednoho z pólů (Lefcourt a kol, 1979).

Halpertová a Hill (2011) uvádí, že kromě těchto škál vzniklo i nepřeberné množství dalších modifikací těchto škál, které jsou často konkrétněji zaměřené a využívané ve specifických oblastech, jako je například zdraví, kde je možné zmínit *The Multidimensional Health Locus of Control Scale* (navazující na multidimenzionální pojetí Levensonové), *Drinking Locus of Control Scale* a *The Alcohol Responsibility Scale* (zkoumající souvislosti LOC a požívání alkoholu) či kuriózní *Oral Health Locus of Control Scale* (zaměřující se na vztah LOC a péči o dutinu ústní a pravidelnosti návštěv zubního lékaře). Další zkoumanou oblastí bylo také specifické zaměření na určitý věk či funkci dané populace, pro kterou byly vyvinuty škály jako *Bialer-Cromwell Children's Locus of Control Scale*, *Nowicki-Strickland Locus of Control Scales* a *Stanford Preschool Internal-External Scale* (zaměřené na děti) či *Parental Locus of Control Scale*, *Parental Health Belief Scales* a *Furnham Parental Locus of Control Scale* (zaměřené na rodiče). Mezi těmito specifickými skupinami lidí, pro které vznikly nové metody měření locus of control, můžeme najít například i učitelky, ekonomy nebo vězně.

3. Alexithymie

Neméně důležitou součástí této magisterské diplomové práce je také koncept alexithymie. Vzhledem k tomu, že alexithymii společně s disociací (na kterou je zaměřena následující kapitola) byla již věnována celá má bakalářská diplomová práce, budou zde v teoretické části oba tyto konstrukty popsány o něco stručněji, než tomu bylo u předchozích dvou velkých kapitol. V kapitole o alexithymii ale samozřejmě nebudou chybět základní informace o pojmu samotném, vzniku alexithymie a jeho příčinách, metodách používaných k jejímu měření a rovněž vztahu alexithymie k ostatním konstruktům zkoumaných v této práci.

3.1 Pojem a charakteristiky alexithymie

Alexithymie jako taková je dnes považována za nedílnou součást pole psychosomatiky, avšak rovněž za poněkud těžko uchopitelný fenomén, převážně kvůli nejasnostem v její etiologii. V odborné veřejnosti je díky tomu často diskutovaná, na druhou stranu však nelze zcela popřít její význam. Přestože totiž alexithymie byla zprvu dávána do souvislosti pouze se somatoformními poruchami, později se díky mnoha výzkumům ukázalo, že může mít souvislost i s řadou dalších tělesných a duševních stavů, jako jsou například poruchy příjmu potravy, užívání návykových látek či PTSD. Kromě toho další výzkumy prokázaly, že alexithymie se může vyskytovat i u jinak zcela zdravých jedinců (Chromý, Honzák a kol., 2005, Procházka, 2011).

Abychom si ale samotný pojem alexithymie trochu přiblížili, musíme se zaměřit na bostonského profesora Petera Emanuela Sifnea (1972). Ten je považován za tvůrce konceptu alexithymie, protože jako první použil tento pojem a popsal jej jako „*lack of affects*“, což lze volně přeložit jako nedostatek emocí. Koncept alexithymie však bývá nejčastěji spojován s definicí „*beze slov pro pocity*“ (Sifneos, 1996) či neschopností rozpoznat, vyjádřit nebo popsat emoce, chudým citovým životem a sníženou introspekci (Hartl, 2004). Některé zdroje (například Baštecká, Mach, 2015, Baštecký, Šavlík, Šimek, 1993, Heretik, 2007) ale uvádějí, že Sifneos je pouze tvůrce samotného pojmu alexithymie, není ale zdaleka prvním výzkumníkem, který se podobnou problematikou zabýval. Pro představu to byli dříve například autoři jako Jurgen Ruesch (popisující již v roce 1948 tzv. infantilní či nezralou osobnost, vyznačující se potížemi ve verbálním i symbolickém projevu), Freedman a Sweetová (zkoumající pacienty „citově ngramotné“, kteří na sezeních dokázali jen málo hovořit o svých pocitech), Karen Horneyová (zaměřující se na skutečnost, že někteří pacienti nereagují

na klasickou terapii psychoanalýzou právě díky nedostatku v uvědomování si vlastních emocí a zaměření se směrem do vnějšího světa) nebo M'Uzan a Fain (definující tzv. penseé opératoire, tedy mechanizované/operativní myšlení).

Co se týče charakteristik alexithymie, resp. alexithymických jedinců, ty na konferenci konané v Heidelbergu v roce 1976 přehledně shrnul Sifneos a spol. (1977, in Baštecký, Šimek, Šavlik, 1993, 48-49) v následujících jedenácti bodech:

- nekonečně popisují své tělesné příznaky, které se nikdy nevztahují k základnímu onemocnění,
- stěžují si na napětí, nudu, podrážděnost, frustraci apod.,
- nápadně jim chybí fantazie, pečlivě popisují nevýznamné detaily prostředí,
- mají zřetelné obtíže při hledání vhodných slov pro vyjádření emocí,
- pláčou málo, někdy hodně – ale pláč se nezdá být vztažen k odpovídajícím pocitům (smutek/zlost),
- vzácně si pamatují sny,
- jejich afekty bývají nepřiměřené,
- činnost se pro ně zdá být hlavním způsobem života,
- jejich interpersonální vztahy jsou obvykle špatné (s tendencí k výrazné závislosti nebo dávají přednost samotě, odmítání lidí,
- mívají narcistické osobnosti, vdávající se, pasivně agresivní/ pasivně závislé, psychopatické,
- lékař/ terapeut je jimi obvykle znuděn, zdají se mu velmi hloupí.

Obecně lze tedy Podle Taylora, Bagbyho a Parkera (1997) říci, že základními charakteristikami alexithymie, že tito jedinci velmi obtížně identifikují a popisují své pocity, nedokáží dost dobře rozlišit mezi pocity a tělesnými vjemy, těžko se vcítují do druhých a mají pak potíže v komunikaci a obecně mezilidských vztazích, mají omezenou fantazii i sny, chudý citový život a jsou obráceni směrem do vnějšího světa.

3.2 Výkladové modely alexithymie – příčiny vzniku

V současné době jsou s etiologií alexithymie spojováno hned několik nejčastějších výkladových modelů, které se zabývají jejím vznikem a jeho příčinami. Procházka (2011) uvádí, že je tato koncepce velmi často řazena mezi hraniční koncepce psychosomatiky, a proto až na základě zkoumání a následného rozpoznání její etiologie může dojít k jejímu zařazení

mezi koncepcí specifické či nespecifické. Na etiologii alexithymie se různí autoři dívají z různých pohledů dle svého zaměření – a právě těmito směry či pohledy se bude zabývat tato kapitola.

3.2.1 Psychoanalytický a psychodynamický model vzniku alexithymie

Jako první teorii vzniku alexithymie je bývá nejčastěji uváděn model psychodynamický a psychoanalytický výklad alexithymie. Tento koncept bývá někdy dělen na francouzskou, britskou a německou školu, lze ale říci, že se ve své podstatě či jádru nijak zvlášť neliší a dá se u nich proto vyzorovat několik společných znaků. Jak je známo, psychoanalýza je celkově zaměřena směrem k raným zážitkům dítěte – a tento fakt se neliší ani zde, u výkladu alexithymie. Tento model totiž předpokládá, že alexithymie vzniká již v raném období dětství, a to ve vztahu matka – dítě (Procházka, 2011).

3.2.2 Sociologický model vzniku alexithymie

Někteří autoři popisují vznik alexithymie na základě jistých sociologických zákonitostí, jimiž mohou být například společenské normy. Pod tlakem těchto norem pak může u člověka vzniknout psychosomatické chování. Procházka (2011) chápe tuto skutečnost jako důsledek internalizace norem společnosti, ke kterým došlo kvůli pokroku, kterého společnost dosáhla – je to tedy druh adaptace na požadavky či potřeby společnosti, ve které ovšem není vítáno přílišné vyjadřování či prožívání emocí. Se sociologickým modelem ale také bývají spojeny výzkumy v souvislosti s genderem a vnímáním tradičních rolí obou pohlaví, zejména pak té mužské. Každý z nás se jistě někdy setkal s větou „Kluci přece nepláčou.“ Fischer a Good (1997) zkoumali právě toto omezování emočních zkušeností mužů, ke kterému dochází rovněž v důsledku tlaku okolí a celé společnosti. Thoma a Kachele (1996, in Baštecká, Goldman, 2001) ale vnímají tendence k alexithymickým projevům v takovém případě jako velmi účelné a adaptivní – to, co se totiž v ordinaci terapeuta může jevit jako vážný problém, může v každodenním běžném životě velmi dobře fungovat.

3.2.3 Neurofyziologické a neurochemické modely vzniku alexithymie

Neurofyziologické teorie etiologie alexithymie předpokládají poškození spojení mezi limbickým systémem a neokortexem. Následkem tohoto poškození pak pocity vzniklé v oblasti hipokampu nemohou být dále předány neokortexu, kde běžně dochází k jejich intelektuálnímu zpracování. Místo toho jsou přímo vyjádřeny pomocí autonomního aparátu. Alexithymický

pacient pak místo řeči pocitů a symbolů komunikuje prostřednictvím tzv. řeči orgánů. K těmto teoriím můžeme zařadit například již zmiňované Nemiah a Sifneem (výklad poukazující na opozici alexithymie a schizofrenie) nebo Hoppe (teorie funkční komisurotomie, vytvořená na základě pozorování komisurotomových pacientů při chirurgickém léčení epilepsie) (Baštecký, Šavlík, Šimek, 1993, Mohapl 1992). Podle Procházky (2011) lze tedy obecně říci, že z neurofyziologického pohledu je etiologie alexithymie založená na potlačení impulzů z limbického systému do neokortexu, což je spojováno právě s poruchami emočního i fantazijního života.

Neurochemické výkladové modely jsou pak dle Procházky (2011) nejčastěji spojovány s dopaminovou teorií (kdy se dopaminové buňky a dopaminové receptory podílí na regulaci emocí) a také závislostí na alkoholu (kdy nejenže se může vyskytovat u více než poloviny závislých jedinců, ale rovněž může být i rizikovým faktorem při samotném vzniku závislosti).

3.3 Diagnostické nástroje k měření alexithymie

Během posledních třiceti let došlo k rozsáhlým pokusům o empirické měření alexithymie. Podle Taylora a Bagbyho (1988) je možné rozlišit tyto vzniklé metody měření alexithymie

do tří skupin:

- dotazníky administrované pozorovatelem (BIQ, APRQ),
- stupnice vyplňované probandem (SSPS, TAS-20),
- projektivní metody (Rorschachův test, TAT).

I přesto, že během těch zmiňovaných tří desítek uplynulých let vzniklo poměrně velké množství metod k měření alexithymie (kromě výše klasifikovaných také například *TSIA* – Toronto Structured Interview for Alexityhmia, *OAS* – Observer Alexithymia Scale, *LEAS* – Levels of Emotional Awareness Scale nebo *California Q-set Alexityhmia Prototype...*), jako nejvíce reliabilní a validní se ve výzkumech stále ukazují *BVAQ* a *TAS-20*, na základě kterých vzniklo i dělení alexithymie na jednotlivé typy. Těmto dvěma dotazníkům budou proto věnovány následující řádky.

3.3.1 BVAQ

Dotazník BVAQ neboli Bermond-Vorst alexithymia scale se skládá z 5 škál, přičemž každá škála obsahuj 8 položek. Podle jeho autorů (bermond, Vorst, 2001) znamená alexithymie sníženou schopnost rozlišovat mezi emocionálními pocity, sníženou schopnost fantazie a verbalizování emočních zkušeností či sníženou tendenci přemýšlet nad vlastními emocemi. Dotazník BVAQ rozdělil alexithymii 5 typů, jimiž jsou alexithymie I. typu, alexithymie II. typu, alexithymie III. typu, alexithymie a modals typ. Podrobnější informace o těchto typech alexithymie lze nalézt v mé bakalářské práci.

3.3.2 TAS-20

Dotazník TAS-20, neboli Toronto alexithymia scale je v současné době nejpoužívanějším a velmi osvědčeným diagnostickým nástrojem k měření alexithymie, a proto byl také zvolen jako jedna z metod použitých ve výzkumné části této magisterské diplomové práce (kde mu bude rovněž věnována pozornost). Jeho autoři (Taylor, Bagby, Parker, 1997) jej rozdělili na tři faktory:

- faktor 1 (= faktor DIF, v anglickém znění *difficulty identifying feelings*) znamená poruchu identifikace vlastních emocí, jedinec prožívá nediferenciované emoční vzrušení,
- faktor 2 (= faktor DDF, v anglickém znění *difficulty describing feelings*) zahrnuje neschopnost deskripce emocí,
- faktor 3 (= faktor EOT, v anglickém znění *externally oriented cognitive style of thinking*) představuje omezení fantazijního života, přičemž vyplývá z externě orientovaného myšlení.

4. Disociace

Posledním stěžejním konstruktem této magisterské diplomové práce je koncept disociace. Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly o alexithymii, i disociaci zde bude věnován o něco menší prostor než prvním dvěma kapitolám, převážně kvůli faktu, že v případě obou zmíněných konceptů navazují na svou bakalářskou práci. Stručně se tedy zaměříme na samotný pojem disociace a její charakteristiky, podíváme se na disociaci z pohledu různých autorů, přiblížíme si disociativní poruchy a možnosti jejího měření či zkoumání.

4.1 Pojem a charakteristiky disociace

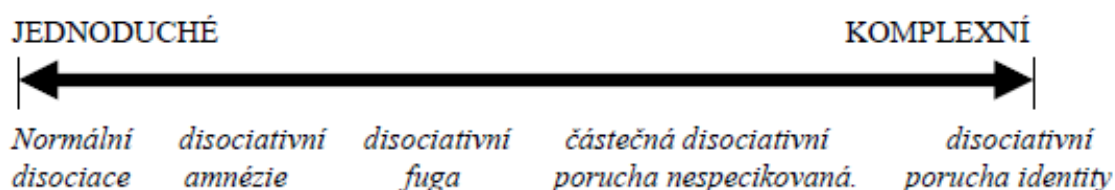
Za zakladatele či objevitele pojmu disociace je považován Pierre Janet, francouzský psycholog a filozof. Svou prací však podle Nerada a Neradové (2005) nebo Boba (2005) navázal Janet na Moureaux De Tourse, zabývajícího se tzv. psychologickým rozkladem a pro fenomén totožný s disociací používal 3 různé názvy: *disoluce*, *dekompozice* a *desagregace* (jenž začal používat i Janet a až později bylo znění tohoto pojmu nahrazeno pojmem *disociace*). Pierre Janet je podle některých autorů (například Nerad, Neradová, 2005) ale zodpovědný nejen za samotný pojem disociace, ale mimo jiné i za jakési základy psychoterapie disociativních poruch.

Podle Ptáčka (2006) je ale důležité dát si pozor na fakt, že i v odborné literatuře je pojem disociace zaměňován či ztotožňován s Freudovým pojmem represe (vytěsnění). Může k tomu docházet zejména proto, že oba tyto koncepty vznikaly ve stejnou dobu a nelze popřít, že mezi oběma pojmy existují jisté podobnosti. Při bližším zkoumání je ale jasné, že nemůže jít o jeden a tentýž konstrukt, což dosvědčuje například Steinberg (in Ptáček, Bob, 2009), který poukazuje především na skutečnost, že každý z konstruktů má jiné místo vzniku. Zjednodušeně řečeno – disociace vzniká v závislosti na vnějším prostředí, událostech odehrávajících se v okolí člověka, oproti tomu represe je důsledkem intrapsychického konfliktu, resp. reakcí na něj.

Co se týče terminologického vymezení pojmu disociace, nejčastěji se v jeho definicích můžeme setkat s koncepcemi, že jisté procesy nejsou asociovány či integrovány; dochází k rozpojení asociací či jakémusi rozštěpení; odcizení některých složek pocitů i celé psychiky nebo jednoduše oddělení, rozpojování či rozpadu psychické jednoty/duševní činnosti (Hartl, 2004; Hilgard, 1994; Hort a kol., 2008; Howell, 2005).

4.2 Disociace z pohledu různých autorů

Než se zaměříme na pojetí disociace různými autory, je nutné zmínit, že na disociace se obecně dá nahlížet ze dvou základních pohledů. Je totiž důležité předem definovat rozdíl mezi normální disociací a disociací patologickou. Procházka (2011) tento rozdíl formuluje na přehledném spektru disociativních poruch z hlediska stupně jejich složitosti:

Obrázek č. 1: Spektrum disociativních poruch z hlediska stupně složitosti (Procházka, 2011)

Toto tradiční rozdělení lze ale v podstatě rozčlenit na pouhé dvě části: na jedné straně normální disociace (zahrnující denní snění, automaticky vykonávané činnosti apod.), na straně druhé vše, co stojí v řadě za normální disociací = patologická disociace (Tvrdá, 2016).

To, co je ale přesně normální a co už patologická disociace, je ovšem stále předmětem diskusí, zejména proto, že vše závisí jen a pouze na subjektivní zkušenosti daného člověka. Ruppert (2014) například tvrdí, že s disociací se běžně setkáváme v každodenním životě a je to v dané situaci pouze dočasná, přechodná záležitost. Jako příklad uvádí to, když se dostaneme do nějaké (pro nás) emocionálně obtížné situace. V tu chvíli každý z nás nevědomě redukuje nepříjemné pocity. Na podobném principu musí fungovat i lidé v pomáhajících profesích, policisté či hasiči. Aby neupadávali v každodenní smutek způsobený soucitem s obětí nebo vztekem vůči pachateli, musí odsouvat své pocity stranou nebo je dokonce úplně potlačovat. Podobně reaguje každý z nás při sledování jedné hrůzy za druhou vysílaných v televizním zpravodajství či otištěných v novinách.

Podobně někteří autoři (například Putnam, 1989) nahlížejí na disociaci jako na obecný adaptační mechanismus či copingovou strategii, která tedy není považována za psychopatologii. Howellová (2005) dokonce tvrdí, že disociace může jistým způsobem obohatit lidský život.

Jiný pohled na disociaci přinesl také Cardena (1994, in Lynn, Rhue, 2004). Jeho specifické dělení je ve své podstatě shrnutím některých hlavních pojetí tohoto psychologického konstruktů, která disociaci vnímají jako obecný psychický mechanismus; neintegrovány

mentální systém; koexistenci samostatných mentálních systémů; alteraci vědomí nebo obranný mechanismus.

V dnešní době pravděpodobně nejucelenější pojetí disociace přinesl Hilgard (1994). Jeho nedisociální teorie si rovněž klade za cíl vysvětlit normální, tedy nepatologickou disociaci. Tato kognitivní teorie předpokládá, že podvědomí je tvořeno nadřazeným monitorujícím, kontrolním systémem, hierarchickou kontrolou a podřízenými kognitivními subsystémy – ty jsou spolu v interakci, ale za určitých podmínek může být celý tento kontrolní systém vypnut a z podvědomí do něj mohou začít pronikat disociované obsahy.

4.3 Disociativní poruchy

Druhá část kontinua normální - patologické disociace je tvořena právě disociativními poruchami. Procházka (2011, 21) uvádí, že *„základem této skupiny poruch je úplná či částečná ztráta normální integrace mezi vzpomínkami na minulost, vědomím identity a bezprostředních pocitů a ovládním pohybů těla.“* I přesto, že etiologie těchto poruch je dle odborníků zatím poněkud nejasná, je předpokládáno, že jsou založeny na psychogenním původu bez přítomnosti somatického podkladu. Disociační poruchy trvají řádově dny až týdny a klíčovou roli v jejich léčbě hraje psychoterapie (mohou ale ustoupit i spontánně). Výskyt těchto poruch se zdatelně zvyšuje v období válek či přírodních katastrof (Heretik, 2007). V této kapitole pak můžete najít výčet disociativních poruch dle MKN-10.

- Disociativní amnézie (F44.0)
- Disociativní fuga (F44.1)
- Disociativní stupor (F44.2)
- Trans a stavy posedlosti (F44.3)
- Disociativní porucha motoriky (F44.4)
- Disociativní křeče (F44.5)
- Disociativní porucha citlivosti a poruchy senzorické (F44.6)
- Smíšené disociativní/konverzní poruchy (F44.7)
- Jiné disociativní poruchy (F44.8).

4.4 Diagnostika disociace

Lze říci, že diagnostika disociace oproti jiným konstruktům prozatím není natolik rozšířená, Carlson a Armstrongová (1994) se však pokusili o jakousi klasifikaci těch metod, které doposud v problematice diagnostiky disociace vznikly. Tyto metody se podle nich dají rozčlenit do čtyřech následujících skupin:

- sebevypovídajících/sebeposuzovacích škál měření disociace,
- strukturovaný klinický rozhovor,
- standardní psychologické testy a metody
- a specifické postupy, které bývají rovněž zahrnuty do celkového hodnocení pacientů vykazujících znaky disociativní poruchy.

V první zmiňované skupině metod se vyskytovaly mnohé snahy o vytvoření spolehlivého nástroje k měření disociace pomocí sebeposouzení (**DIS-Q**, **SSD** apod.), hlavní roli zde však stále hraje škála **DES**, tj. Dissociative Experiences Scale (Škála disociativních zkušeností). Tento 28 položkový dotazník je zaměřen na míru disociativních zkušeností v životě dospělého člověka (Procházka, 2011). Vzhledem k tomu, že její alternativa pro adolescenty (metoda A-DES) byla již použita v mé bakalářské práci a ukázala se jako vhodná metoda, neobjevily se žádné argumenty, proč tuto ověřenou metodu nepoužít i zde, při výzkumu v mé diplomové práci. Větší pozornost jí proto bude věnována ve výzkumné části.

Mezi sebeposuzovací dotazníky k měření disociace však patří i metoda odlišná od předchozích zmiňovaných, a to dotazník **SDQ-20** (Somatoform, Dissociation Questionnaire). Tato metoda je zaměřena na tzv. somatoformní disociaci, tedy přítomnosti somatoformních symptomů u některých poruch osobnosti, ovšem bez reálného somatického podkladu. Tento dotazník, zdůrazňující i jiný typ disociace než ten psychický, se v dosavadních výzkumech jeví jako vhodná doplňující metoda k získání komplexnějšího obrazu (Nijehuis et al., 1996)

Jako druhou skupinu metod uvedli Carlson a Armstrongová (1994) strukturovaný či polostrukturovaný klinický rozhovor. Mezi tyto metody patří Steinbergovo **SCID-D**, tj. Klinické interview pro DSM-III (posléze i DSM-IV) nebo 131 položkové **DDIS**, zahrnující i zkoumání traumat z dětství.

Mezi standardní psychologické testy a metody patří například **ROR** nebo **MMPI**, bohužel ale vždy byly využívány k posuzování osobnosti jako celku, a proto je poněkud obtížné je nějakým způsobem generalizovat či použít jen a pouze ke změření či zjištění disociace.

Ptáček (2006) shrnuje hlavní dotazníkové metody měření disociace do třech skupin: psychická disociace (zahrnující škálu DES), somatoformní disociaci (zahrnující SDQ-20) a tzv. disociaci emocí, která je podle něj reprezentována konceptem alexithymie (měřenou dotazníkem TAS-20).

5. Související výzkumy

Poslední kapitola teoretické části této magisterské diplomové práce má za úkol sloužit jako propojení s částí výzkumnou, a bude tedy zaměřena na dosavadní získané poznatky o vztazích a souvislostech jednotlivých konstruktů, které jsou zde zkoumány.

5.1 Socioemoční senzitivita a místo kontroly

Při bližším zkoumání souvislostí mezi socioemoční senzitivitou a místem kontroly zjistíme, že výzkumů zabývajících se touto problematikou je lidově řečeno *jako šafránu*. Nicméně například Cornwall (2012) uvádí, že místo kontroly lze s emocemi spojit velice snadno. Tvrdí, že naše LOC je velmi úzce příbuzné našim emocím právě díky tomu, jak či komu/čemu připisujeme naše socioemoční chování. Podle Cornwalla jednotlivci s interním LOC připisují svůj emoční stav výsledku svého vlastního myšlení, kdežto jedinci s externím LOC vnímají své emoce tak, že jsou pod kontrolou vnějších faktorů, tedy například způsobu, jakým se chovají ostatní lidé.

5.2 Socioemoční senzitivita a alexithymie

Alexithymie bývá chápána jako „emoční negramotnost“ (Sifneose, Nemiah, 1973, in Baštecký, Šavlík, Šimek, 1993) či nedostatek emoční senzitivity. Některými výzkumy (Parker, Taylor, Bagby, 2001; Parker et al., 2001) se prokázalo, že tyto dva konstrukty mají k sobě velmi blízko, tj. velmi úzce spolu souvisí, ovšem inverzním způsobem. Nižší míra emoční senzitivity totiž významně koreluje s vyšším skórem v testu alexithymie. Matthews, Zeidner a Roberts (2002) dokonce vnímají alexithymii zcela v překryvu s emoční inteligencí, což dokazuje například vzájemný vztah metod TAS-20 a AOS (Affective Orientation scale).

Alexithymie by tedy i podle dalších výzkumů (např. Spitzer a kol., 2005; Vanheule, Desmet, Meganck & Bogaerts, 2007; Taylor, Bagby, Parker, 1997) měla úzce souviset s celkovou socioemoční senzitivitou, na což se zaměříme v závěrečných kapitolách této práce, převážně v diskuzi.

5.3 Socioemoční senzitivita a disociace

Pokud jsme v kapitole o socioemoční senzitivě a místě kontroly v souvislosti se vzniklými výzkumy mluvili o šafránu, je teď těžké vyjádřit ještě menší počet výzkumů ohledně souvislostí socioemoční senzitivity a disociace. Jenni Hine (1997) například uvádí, že

její klientka byla zcela mimo kontakt se svými emocemi i tělesnými pocity. Některé hlasy odborné veřejnosti však prohlašují, že disociace je totožný koncept jako je alexithymie, Ptáček (2006) pak jako jeden typ disociace definuje disociaci emocí, což je podle něj alexithymie. Ta tedy souvisí s neschopností emoce identifikovat i vyjadřovat. Jak alexithymie, tak i disociace tedy podle Wise a jeho spolupracovníků (2000) úzce souvisí s negativními emocemi.

5.4 Další souvislosti

Kromě některými výzkumy prokázaných vztahů mezi socioemoční senzitivitou a dalšími zkoumanými konstrukty se však dají nalézt i další vztahy či souvislosti. V přechozích řádcích již bylo například naznačeno, že existuje určitý vztah mezi alexithymií a disociací, jež prokázaly mnohé výzkumy, včetně mé bakalářské práce, která zjistila statisticky významnou korelaci mezi alexithymií a disociací u dětí staršího školního věku (Tvrdá, 2016).

Zimmermann et al. (2005) pak prokázal vztah mezi mírou alexithymie u vysokoškolských studentů a jejich místem kontroly. Zjistil, že alexithymie má pozitivní souvislost s vnějším místem řízení a negativní souvislost s vnitřním místem řízení., což potvrdilo i dosavadní poznatky, které ukazovaly, že alexithymie je externě orientované myšlení spojené s emoční nestabilitou.

Na praktické prokázání kontextu socioemoční senzitivity i všech dalších výše zmíněných vztahů je pak zaměřena následující, výzkumná část této práce.

6. Předmět výzkumu, metodologický rámec

První kapitola empirické části této magisterské diplomové práce je zaměřena na všechny nezbytné kategorie, potřebné pro realizaci každého výzkumu, tedy výzkumný problém, cíle výzkumu, hypotézy a výzkumné otázky.

6.1 Výzkumný problém

Abychom zde mohli definovat výzkumný problém, je nezbytně nutné navázat na poznatky získané a uvedené v teoretické části této práce. Pozornost zde tedy bude zaměřena na socioemoční senzitivitu a její kontext, resp. souvislosti její absence s fenomény místa kontroly, alexithymie a disociace. Některé výše uvedené výzkumy již jisté dílčí souvislosti prokázaly, stále však není zcela objasněno, jak je tomu u české populace, o čemž svědčí i malé množství dohledatelných výzkumů na podobná témata.

V zahraničí je na rozdíl od České republiky taktéž mnohem více využívána metoda IAPS (International Affective Picture System), což se dá rovněž považovat za jeden z hlavních důvodů vzniku této práce. Tato metoda je často využívána v oblasti psychofyziologie, o to zajímavější je ovšem její využití mimo tato měření, založené pouze na subjektivní výpovědi či subjektivním pocitu postoje jednotlivých probandů. Kromě této metody jsou další zkoumané fenomény zjišťovány pomocí dotazníků I-E LOC, TAS-20 a DES, z nichž poslední dva zmiňované, resp. jejich varianty pro adolescenty, již byly použity v mé bakalářské práci a ukázaly se být vhodnými metodami pro výzkum alexithymie a disociace. Rotterova metoda I-E LOC a to, co zkoumá, tedy místo kontroly, je některými odborníky považována za poněkud kontroverzní, po konzultaci s vedoucím práce však byl tento fenomén zvolen jako příhodný a zajímavý právě v kontextu dalších zkoumaných konstruktů. Právě spojení všech těchto oblastí dalo za vznik výzkumnému problému této práce (bližší specifikaci výzkumných problémů lze pro lepší přehlednost nalézt v kapitole 6.3).

6.2 Cíle výzkumu

Tento výzkum navazuje na několik výzkumů z oblasti alexithymie a disociace. Jejich hlubším zkoumáním autoři narazili na další souvislosti, kterými otevřeli možnosti dalšího zkoumání. Hlavním cílem této práce je především zmapování a explorace dané problematiky společně s nalezením případných souvislostí mezi socioemoční senzitivitou (resp. její absencí), alexithymií, disociací a místem kontroly u dospělé populace. Dalším cílem je zjištění počtu lidí,

u kterých absentuje socioemoční senzitivita, dále jedinců trpících alexithymií, disociací nebo jejich kombinací v poměru k počtu všech jedinců ve sledovaném vzorku. Prevalence počtu internalistů a externalistů (z dotazníku I-E LOC) je rovněž jedním z cílů. Stručně řečeno jde zde tedy především o prozkoumání dílčích fenoménů a ověření souvislostí mezi jednotlivými proměnnými této práce, tj. socioemoční senzitivitou, místem kontroly, alexithymií a disociací.

6.3 Hypotézy a výzkumné problémy

Na základě dostupných zdrojů, literatury a získaných poznatků souvisejících s tématem socioemoční senzitivity, přidružených fenoménů, zkoumaných v této práci a rovněž stanovených cílů výzkumu bylo formulováno 5 základních hypotéz, z toho 3 hlavní a 2 vedlejší:

H1: Existuje pozitivní souvislost mezi absencí socioemoční senzitivity a alexithymií.

H2: Existuje pozitivní souvislost mezi absencí socioemoční senzitivity a disociací.

H3: Existuje pozitivní souvislost mezi absencí socioemoční senzitivity a místem kontroly.

H4: Existuje pozitivní souvislost mezi alexithymií a disociací.

H5: Existuje pozitivní souvislost mezi alexithymií a místem kontroly.

Rozsah výše formulovaných hypotéz však dále doplní několik blíže definovaných výzkumných problémů, jak již bylo nastíněno v kapitole 6.1. Těmito doplňkovými výzkumnými problémy, na které bude ve výzkumu zaměřena pozornost, jsou:

- V jaké míře se ve zkoumaném vzorku vyskytuje alexithymie?
- V jaké míře se ve zkoumaném vzorku vyskytuje disociace?
- V jaké míře se ve zkoumaném vzorku vyskytují externalisté a internalisté?
- Do jaké míry ve zkoumaném vzorku absentuje socioemoční senzitivita?
- Existuje rozdíl v míře jednotlivých fenoménů z hlediska pohlaví?
- Existuje souvislost mezi externím místem kontroly a třetím faktorem alexithymie, tzv. EOT (*externally oriented cognitive style of thinking*)?

7. Aplikovaná metodika

V druhé kapitole empirické části této magisterské diplomové práce je pozornost zaměřena na metodologii použitou ve výzkumu. Je zde také blíže specifikován jak zvolený typ výzkumu a jeho průběh, tak metody získávání, zpracování a vyhodnocení dat. Následující podkapitoly jsou pak věnovány charakteristikám a specifikům zkoumaného souboru. V závěru této větší kapitoly nebudou opomenuta ani etická úskalí tohoto výzkumu.

7.1 Zvolený typ výzkumu, metodologický design

V návaznosti na téma této práce a zvolené výzkumné cíle této studie byl jakožto metodologický design zvolen kvantitativní přístup. Konkrétním typem výzkumu je pak mapující korelační výzkum – jakožto nejlépe vyhovující nástroj ke zjišťování nejen samotného vztahu, ale i jeho síly mezi dvěma a více naměřenými hodnotami (Holt, Lewis, 2013). Tato korelační studie proběhla na základě dotazníkového šetření, jelikož právě standardizované dotazníky jsou velmi vhodné a účelné pro zjišťování souvislostí a souvztažností jak mezi jejich celkovými skóry, tak jednotlivými faktory.

Holt a Lewis (2008) uvádí, že v případě, kdy je vybraný vzorek dostatečně reprezentativní a korelační vztah dostatečně silný, je pak možné výsledky nejen převést na celou populaci (což by bylo samozřejmě ideálním dopadem nejen tohoto, ale všech ostatních výzkumů), tak i do budoucna predikovat například výskyt zkoumaných jevů v populaci nebo předvídat to, že je jistá pravděpodobnost, že se zároveň s jedním fenoménem u daného člověka, pacienta či klienta, může projevit i jev jiný, který s tím prvním má úzký vztah.

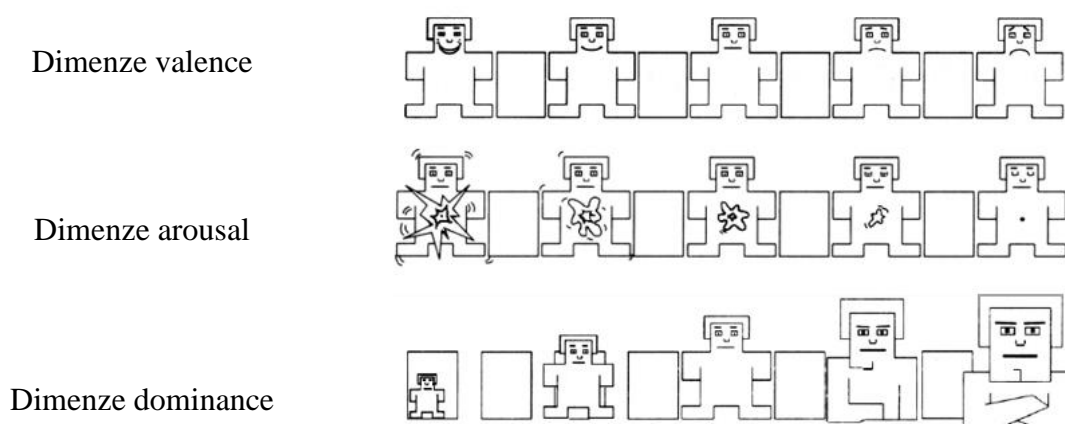
7.2 Metody získávání dat

V rámci tohoto kvantitativního výzkumu byly pro sběr dat zvoleny 4 metody, které jsme již stručně zmínili v teoretické části této práce. Těmito zvolenými metodami jsou IAPS (International Affective Picture System), I-E LOC (Internal-External Scale), TAS-20 (Toronto Alexithymia Scale) a DES (Dissociative Experiences Scale). V následujících řádcích jim bude věnována větší pozornost.

7.2.1 IAPS

International Affective Picture System je metoda či systém vytvořený na University of Florida, konkrétněji tedy v Centru pro emoce a pozornost amerického Národního institutu duševního zdraví (*National Institut of Mental Health, Center for Emotion and Attention*). Tento mezinárodně uznávaný systém obsahuje soubor 1182 obrázků (fotografií), které jsou vždy barevné a zároveň také mezinárodně srozumitelné (Lang a kol., 2008). Tato obrovská matice obrázků zároveň obsahuje poměrně širokou plejádu různých kategorií, ze kterých výzkumník může volit či vybírat (pro představu se zde dají najít obrázky roztomilých i poměrně děsivých zvířat, různých výjevů a situací z lidského života, sociální vztahy či emoce, fotografie úplné nahoty, zranění či dokonce smrti, ale i běžné obrázky rostlin, vesmíru a mnoho dalších). Tento systém byl (a stále dále je) vyvíjen za účelem poskytnutí jakéhosi emočního hodnocení pro jednotlivé obrázky. Vzhledem k velkému množství různých experimentů, které proběhly nejen na Floridě, ale i v celém světě, může být o každém obrázku řečeno, jaké by měl u respondenta vyvolat pocity, jaké emoce by daný obrázek měl navodit a zdali je to tedy dle norem obrázků pozitivní, negativní či neutrální.

K hodnocení těchto obrázků byla vyvinuta hodnotící škála zvaná SAM (The Self-Assessment Manikin-viz níže). Tato nonverbální metoda graficky (pomocí piktogramů) zobrazuje 3 dimenze, ve kterých jsou obrázky hodnoceny (proband tedy na škále 1-9 subjektivně hodnotí, jak, tj. jakým emočním prožitkem na něj daný stimul (obrázek) působí. Těmito třemi dimenzemi jsou valence, arousal a dominance. Vzhledem k zaměření této práce byly sice probandům k vyplnění či zodpovězení předloženy všechny 3 dimenze dotazníku SAM, do konečného výzkumu a jeho výsledků však byla použita pouze dimenze valence.

Obrázek č. 2: Škála SAM (Bradley a Lang, 1994)

Jednotlivé piktogramy mají probandovi díky své vizuální podobě (ne pouze na číselné škále 1-9) asociovat emoci, kterou proband při pozorování obrázku pociťuje. Proband může označit jak piktogram panáčka, tak i obdélník mezi panáčky, pokud se v daném případě nemůže rozhodnout. U dimenze valence pravá strana představuje nejnižší hodnotu valence, tedy 1 (=velmi negativní pocit), levá strana pak přesně naopak nejvyšší hodnotu valence, tedy 9 (znázorňující velmi pozitivní pocit). K vyhodnocování této metody budou bližší informace podány v kapitole 7.5 Zpracování a analýza získaných dat).

7.2.2 I-E LOC

Tzv. *Internal-External Scale* je podle Rottera (1966) metoda, která slouží ke zjišťování místa kontroly, konkrétněji internality a externality. Původně ji Rotter vydal jako škálu unidimenzionální, Svoboda (2013) však uvádí, že následné studie zjistily, že se nejedná o škálu bipolární, nýbrž o škálu multidimenzionální.

Tato škála se skládá z 29 párů tvrzení s nuceným výběrem (29 uzavřených párových položek – jedinec se vždy rozhoduje mezi dvěma tvrzeními a/b), z toho je 6 párů tzv. distraktorů. 23 položek je tedy výzkumných, které jsou skórovány jedním bodem při externích odpovědích, nula body při interních odpovědích; a 6 odpovědí doplňujících, skórovanych vždy 0 body. Existují i verze dotazníku bez distraktorů, v tomto výzkumu však byla použita verze s 29 položkami.

Celkově lze v tomto dotazníku získat 23 bodů, čím vyššího skóru jedinec v testu dosáhne, tím je na kontinuu internalita-externalita blíže k druhé zmiňované charakteristice. Zjednodušeně řečeno, nižší skóry značí internalitu, vyšší skóry značí externalitu.

7.2.3 TAS-20

Toronto Alexithymia Scale je v současnosti nepoužívanější sebesupozovací dotazník k měření alexithymie, který vznikl v roce 1992 v dílně autorů Taylora, Bagbyho a Parkera (Ptáček, 2006). TAS-20 zjišťuje jak přítomnost, tak i míru alexithymie.

Podle Procházky (2011) není dotazník nijak náročný z hlediska administrace či doby vyplňování, která se u dospělých pohybuje kolem 3-6 minut. Jak již napovídá samotný název metody, Toronto Alexithymia Scale, neboli TAS-20 obsahuje 20 otázek, resp. tvrzení, na které proband odpovídá pomocí znázornění své odpovědi na 5ti bodové Likertově škále (1-5).

1 znamená, že dané tvrzení neodpovídá probandovým zkušenostem a pocitům, 5 naopak, že tvrzení velmi dobře odpovídá.

TAS-20 rozčleňuje jak odpovědi v dotazníku, tak přímo alexithymii jako takovou na tři faktory:

- Faktor 1, TAS-f1 (= faktor DIF, v anglickém znění *difficulty identifying feelings*) znamená poruchu identifikace vlastních emocí, jedinec prožívá nediferenciované emoční vzrušení. Tento faktor obsahuje otázky 2, 4, 7, 12 a 17.
- Faktor 2, TAS-f2 (= faktor DDF, v anglickém znění *difficulty describing feelings*) zahrnuje neschopnost deskripce emocí a obsahuje otázky 1, 3, 6, 9, 11, 13, 14.
- Faktor 3, TAS-f3 (= faktor EOT, v anglickém znění *externally oriented cognitive style of thinking*) představuje omezení fantazijního života, přičemž vyplývá z externě orientovaného myšlení. Tento faktor obsahuje otázky 5, 8, 10, 15, 16.

Tento dotazník rovněž obsahuje tzv. inverzní otázky, tj. tvrzení s negativním klíčem. Těmito otázkami jsou čísla 4, 5, 10, 18, 19. Na tyto otázky je potřeba dát si pozor při vyhodnocování zpracovávání a vyhodnocování dat, neboť by mohlo díky nim dojít k velkému zkreslení výsledků.

Maximální dosažený počet bodů v tomto dotazníku je 100, přičemž rozmezí bodů z hlediska přítomnosti či nepřítomnosti alexithymie je následující:

- **méně nebo rovno 51 bodů** = nepřítomnost alexithymie, tj. nejsou patrné její známky;
- **52 – 60 bodů** = možná přítomnost alexithymie či její pravděpodobný výskyt;
- **rovno nebo více než 61 bodů** (tj. 61-100 bodů) = přítomnost alexithymie.

Podle Taylora a jeho kolegů (1997) nebo Ptáčka (2006) vykazuje jak celý test, tak jeho jednotlivé faktory uspokojivou vnitřní konzistenci (Cronbachovo alfa=0,81) i test-retestovou reliabilitu (0,77; $p < 0,01$). Nespornou výhodou Toronto Alexithymia Scale je podle Taylora a Bagbyho (1988) i fakt, že je kulturně přenositelnou metodou.

7.2.4 DES

Dissociative experiences scale, neboli Škála disociativních zážitků/zkušeností, je sebesposuzovací metoda vytvořená Nemiahem v roce 1981 a skládající se ze 28 položek, jež se týkají zkušeností, které se mohou vyskytovat v každodenním životě člověka, probanda.

Ten svůj názor či postoj, respektive svou zkušenost a její četnost vyjadřuje pomocí vertikální čárky, kterou umístí na 100mm stupnici (úsečce), vyjadřující 0-100%. Označení čárkou na daném místě vyjadřuje proband to, jak se daná zkušenost či symptom, popsáný v příslušné otázce, vztahuje právě k němu. Jednotlivé odpovědi jsou pak při zpracovávání dat a vyhodnocování dat nejprve v milimetrech změřeny na dané úsečce, zaokrouhleny na 5 mm, sečteny a nakonec vyděleny celkovým počtem otázek, tedy 28.

Procházka (2011) uvádí, že obecně udávané rozmezí, které svědčí pro disociativní zkušenost, je **20 bodů a více**, u klinické populace pak většinou **nad 25 bodů**. Dle instrukcí v hlavičce dotazníku je velmi důležité, aby proband při vyplňování dotazníku nebyl pod vlivem alkoholu nebo drog, což lze jistě obecně vztáhnout na všechny metody použité v této magisterské diplomové práci.

Celkový čas vyplnění dotazníku nezabere více než 10 minut, průměrně je to mezi 5 a 10 minutami. Podle Procházkovy (2011) nebo Ptáčky (2006) je reliabilita i vnitřní konzistence této metody poměrně vysoká, což prokázaly například nezávislé studie Frischolze a kolektivu, Pitblada a Sanderse či Bernsteina a Putnama.

7.3 Výzkumný soubor

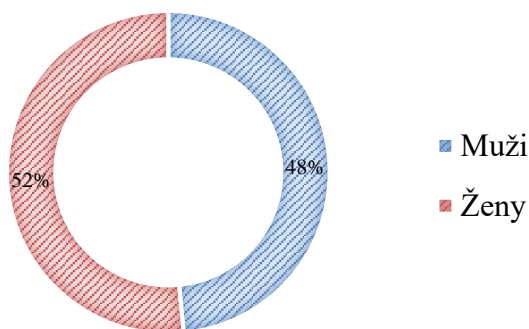
I přesto, že v tomto výzkumu z části navazuji na svou bakalářskou diplomovou práci, která byla zaměřena na děti staršího školního věku, tj. adolescenty, na rozdíl od ní bylo nyní v práci magisterské zvoleno zkoumání dospělé populace, kdy již můžeme předpokládat, že je nejen socioemoční senzitivita, ale i jakási schopnost sebezpouzení plně vyvinuta. Po konzultacích s vedoucím práce byla tedy z více důvodů na rozdíl od mé bakalářské práce a původního záměru věnovat se dětem nakonec zvolena dospělá populace. Cílovou skupinou tedy byli dospělí lidé (18+) z České republiky.

Jak již bylo zmíněno výše, v této magisterské diplomové práci je naší snahou prokázat vztahy či souvislosti mezi socioemoční senzitivitou, místem kontroly, alexithymií a disociací. Mezi hlavní cíle patří ale rovněž zmapovat výskyt zkoumaných jevů v dospělé populaci, a proto byl v návaznosti na tato fakta zvolen pouze jeden výběrový soubor.

Ideálním případem metody výběru vzorku by z hlediska reprezentativnosti a následného možného převedení na všechny obyvatele České republiky byl samozřejmě náhodný výběr. Bohužel by bylo velice náročné do výzkumu takto malého rozsahu participanty získat tímto způsobem, proto byl nakonec zvolen výběr příležitostný v kombinaci se sněhovou koulí.

V návaznosti na poznatky získané z odborné literatury a rovněž rady zkušenějších odborníků byl původní cíl nasbírat 30 respondentů, vzhledem k tomu, že jednotlivá dotazníková šetření probíhají face-to face. Po konzultaci s dalším odborníkem však bylo doporučeno, aby se minimální počet účastníků výzkumu zdvojnásobil na 60 účastníků. Tuto mez se nakonec podařilo i o něco překročit, nicméně následně někteří účastníci museli být při vyhodnocování dat z výzkumu vyloučeni, a tak do konečného výzkumného vzorku bylo nakonec zařazeno celkem 66 probandů, všichni z Moravskoslezského kraje.

Při pohledu na následující graf „Rozložení pohlaví ve výzkumném souboru“ je možné vidět a lze také soudit, že se v tomto výzkumu zdařilo se alespoň přiblížit ideálnímu případu rozložení pohlaví ve vzorku, tedy přesnému vyvážení počtu žen a mužů ve vzorku, kdy z 66 probandů bylo 32 mužů a 34 žen.

Graf č. 1: Rozložení pohlaví v souboru

Co se týče věkového rozmezí či rozložení ve výzkumném souboru, nejmladší respondent, který se zúčastnil výzkumu, měl 18 let, nejstarší pak 49 let. Průměrný věk ve výzkumném souboru byl přibližně 28 let.

7.4 Průběh výzkumu

V této kapitole bude pozornost zaměřena nejen na samotný sběr dat, ale i celkový průběh výzkumu, jeho přípravy a všechny náležitosti potřebné k tomu, aby samotný sběr dat a jejich následné vyhodnocení mohlo proběhnout.

7.4.1 Příprava výzkumu

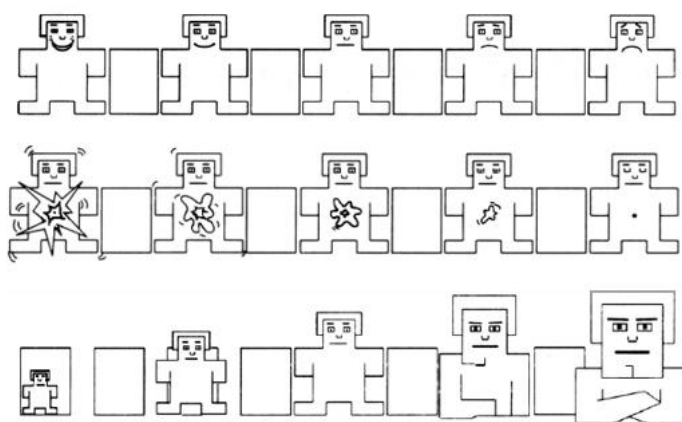
Ještě předtím, než mohlo dojít ke sběru dat a jejich následnému zpracování, bylo nutné se na vstup „do terénu“ připravit. Přípravy tohoto výzkumu probíhaly následovně.

Jako první bylo nasnadě obstarat si metody potřebné ke zkoumání zvolených fenoménů. Již předem bylo jasné, že ke zkoumání socioemoční senzitivity bude zvolen International Affective Picture System (IAPS), jakožto metoda v České republice poskrovnu využívaná; a k ní Rotterova metoda I-E LOC, jakožto naopak nejpoužívanější metoda ke zjišťování místa kontroly. Důvody, proč byly zvoleny následující dvě metody, tedy Toronto Alexithymia Scale a Dissociative Experiences scale, jsme popsali již výše.

Metody I-E LOC, TAS-20 a DES byly získány z Kabinetu psychodiagnostických metod, ale jak již bylo zmíněno, metoda IAPS se dá běžně získat pouze na základě odůvodněné žádosti, která se zašle přímo do Centra pro emoce a pozornost amerického Národního institutu duševního zdraví (*National Institut of Mental Health, Center for Emotion and Attention*), kde tato metoda vznikla. Pro tento výzkum však tato žádost být zasílána nemusela, neboť kompletní soubor IAPS byl k dostání u vedoucího práce, který tento systém využívá při zkoumání v psychofyziologii v souvislosti s vagovým nervem; a poskytnul tento soubor s celou metodou i k tomuto výzkumu.

V momentě, kdy sbírka metod byla kompletní, mohlo dojít k samotné přípravě výzkumu, která obnášela jednak tisk záznamových listů I-E LOC, TAS-20 a DES, ale také tvorbu Powerpointové prezentace a samotného záznamového listu k metodě IAPS, který není běžně dostupný. Tvorba této prezentace a záznamového listu probíhala následujícím způsobem – vzhledem k zaměření této magisterské diplomové práce, tj. zaměření na socioemoční senzitivitu, byly ze zmiňovaného obrovského souboru obrázků vybírány pouze ty, které nějakým způsobem souvisely s emocemi či sociální sférou. Nejčastěji to tedy byly sociální vztahy, výraz emocí ve tváři apod. Tyto obrázky byly vybírány na základě studia toho, jak tomu bylo u předchozích zahraničních výzkumů. Do samotné prezentace bylo nakonec zařazeno 18 obrázků - 6 negativních ($M_{\text{valence}} < 4.2$), 6 neutrálních ($4.2 < M_{\text{valence}} < 6.2$) a 6 pozitivních obrázků ($M_{\text{valence}} > 6.2$). Na jejím začátku byly pro lepší přehlednost shrnuty potřebné instrukce, které ale vždy byly respondentovi sděleny i ústně a podrobněji, dle manuálu k IAPS. Úvod prezentace obsahoval rovněž názornou ukázkou toho, jak vypadá záznamový arch a jak se do něj značí zvolené odpovědi. Obrázky do prezentace byly řazeny zcela náhodně a každý proband je dostal v naprosto totožném pořadí – tak, jak byly za sebou ve vytvořené prezentaci. Ještě předtím, než byl test spuštěn, následovaly dva slidy s otázkami „*Máte nějaký dotaz?*“ a „*Můžeme začít?*“, aby bylo jisté, že respondent všemu rozumí (i přesto se však mohl dotazovat i během testování). K prezentaci byl vytvořen i záznamový arch, kde ke každému obrázku byly umístěny tři řady škály SAM (jak lze vidět na obrázku níže), první představující

dimenzi valence – pro tento výzkum stěžejní, a další dvě řady, představující dimenzi arousal a dominance – pro tento výzkum pouze doplňující.

Obrázek č. 3: Škála SAM (Bradley a Lang, 1994)

V momentě, kdy metody i všechny náležitosti k nim byly připraveny, zkompletovány (tak, jak je to v názvu této práce, tedy nejprve socioemoční senzitivita – IAPS, poté místo kontroly - LOC, alexithymie – TAS-20 a disociace – DES) a schváleny, bylo potřeba připravit formulář informovaného souhlasu, který byl společně s dotazníky následně předán každému probandovi. I přesto, že se dá předpokládat, že každý, kdo na výzkum přistoupil, vše vykonával zcela dobrovolně a souhlas s výzkumem poskytl i verbálně, jeví se vždy jako vhodné probanda požádat i o písemné prohlášení o souhlasu s testováním. Během následného dotazníkového šetření se naštěstí nestalo, že by některý z respondentů tento informovaný souhlas nepodepsal.

Těsně před samotnou administrací dotazníků ještě byla provedena malá pilotní studie u třech respondentů z blízké rodiny, a to převážně z důvodu zjištění časové náročnosti administrovaných metod a otestování toho, zdali jsou vytvořená Powerpointová prezentace i podávané instrukce dostatečně srozumitelné. Na základě výsledků této studie pak byly v prezentaci provedeny pouze malé, tzv. kosmetické úpravy. Bylo také zjištěno, že by vyplnění všech administrovaných dotazníků mělo trvat něco přes 30 min, maximálně však 60.

7.4.2 Administrace dotazníků

Samotná administrace dotazníků probíhala s každým respondentem vždy takzvaně face-to-face, tedy 1 administrátor na 1 probanda. Nejprve si proband vyslechl stručný popis základních informací o tom, o jaký výzkum se jedná, kdo jej zaštiťuje apod., ale i faktu, že může kdykoliv a bez udání důvodů výzkum přerušit či odmítnout, zjednodušeně řečeno z něj může kdykoliv odstoupit. Tato situace ale naštěstí i žádného probanda v průběhu výzkumu

nenastala. Následně proband obdržel i písemný informovaný souhlas o účasti ve výzkumu, popisovaný v předchozí kapitole. Pokud tedy v souhlasu respondent odpověděl kladně (což se stalo u všech probandů), mohlo se přejít k samotné administraci.

Jak již bylo zmíněno výše, každý respondent dostal záznamové archy vždy ve stejném pořadí – nejprve tedy společně s administrátorkou za pomoci Powerpointové prezentace s obrázky z IAPS absolvoval test socioemoční senzitivity. Administrátorkou, ale i v prezentaci byl proband požádán, ať si zkontroluje, zdali má vyplněný informovaný souhlas i hlavičku záznamového listu, která obsahovala pouze pohlaví a věk, jinak byl dotazník zcela anonymní. Dále byl informován, že nás v této studii zajímá, jak lidé reagují na obrázky, které představují spoustu různých událostí, které se v životě vyskytují. Dále, že se bude dívat na různé obrázky promítané na obrazovce před ním a následně hodnotit každý snímek – tak, jak se cítil při jeho prohlížení. Byl také instruován, že hodnotící škála SAM zobrazuje tři různé druhy pocitů šťastný vs. nešťastný (valence), rozrušený vs. klidný (arousal) a řízený vs. mám to pod kontrolou (dominance). Stejně jako u instrukcí u ostatních dotazníků mu bylo řečeno, že neexistují žádné správné nebo špatné odpovědi, a ať tedy odpovídá čistě subjektivně, podle sebe, tak jak to cítí on. Následovala instrukce k vyplňování hodnotící škály SAM a prosba, ať proband vždy pečlivě zkontroluje, zda se číslo obrázku v prezentaci shoduje s číslem obrázku v záznamovém listu, aby nedošlo ke zkreslení výsledků. Tento fakt byl ale během výzkumu kontrolován i administrátorkou. Následoval prostor pro případné dotazy či nejasnosti a samotná administrace testu pomocí 18 obrázků, během níž respondent vyplňoval dle instrukcí záznamový list SAM.

Poté respondent vždy dostal instrukci ke každému dalšímu testu, který následoval a který již vyplňoval bez asistence administrátorky – nejprve tedy I-E LOC, poté TAS-20 a nakonec DES. Proband měl možnost se kdykoliv během testu na administrátorku, která během celého testování byla přítomna, s čímkoliv obrátit, pokud si něčím nebyl jistý.

Přibližně po uplynutí průměrně 45-60 minut měl proband vyplněny všechny dotazníky a šetření bylo ukončeno poděkováním za probandův čas malou odměnou v podobě domácího zákusku.

7.5 Zpracování a analýza získaných dat

Stěžejními metodami při zpracovávání i následné analýze dat byly dva programy, a to Microsoft Excel 2016 a Statistica 2012 CZ, vydaná společností Statsoft a pro studenty

psychologie dostupná na webu katedry. Vzhledem k tomu, že všechny použité metody byly ještě před samotnou administrací zkompletovány tak, aby každý proband obdržel všechny dotazníky pohromadě, nebylo potřeba již dále metody nijak párovat či dohledávat, který dotazník je kterého probanda.

Na základě neúplnosti některých dotazníků či nejasnostech v některých bodech muselo z výzkumu být vyřazeno 5 probandů. Nejčastěji to bylo z důvodu chybějících odpovědí v dotaznících I-E LOC, TAS-20 nebo DES.

Při zpracovávání dat byl nejprve nutné převést formát *tužka-papír*, použitý u všech čtyř dotazníků, do elektronické podoby. Toto převedení proběhlo ručně pomocí programu Excel. Jednotlivé informace o každém probandovi byly převedeny do jednotlivých sloupců následujícím způsobem:

- každému dotazníku bylo přiděleno **pořadové číslo** pro možnou zpětnou dohledatelnost v případě nejasností,
- **pohlaví**, které proband vyplnil do hlavičky dotazníku k IAPS ve formě M/Ž nebo muž/žena, bylo transformováno na hodnoty 0 a 1, kdy 0 = muž a 1 = žena,
- **věk**, pouze pro orientaci ve výzkumném vzorku a tvorbu popisných statistik,
- ke každému z 18 obrázků metody **IAPS** byly vytvořeny 3 sloupce - první pro hodnotu *valence*, druhý pro hodnotu *arousal* a třetí pro hodnotu *dominance*, které po převodu z hodnotící škály SAM nabývaly hodnot 1-9, resp. 9-1 dle manuálu,
- položky dotazníku **I-E LOC** byly do Excelu převedeny do jednotlivých sloupců *LOC1-LOC29* dle manuálu k metodě, tedy pomocí skóre 0 nebo 1 bod za každou položku, distraktory (otázky 1, 8, 14, 19, 24 a 27) byly skórovány vždy 0 body,
- položky dotazníku **TAS-20**, tedy výsledné hodnoty ze škály 1 – 5 (kdy 1 znamená, že to neodpovídá probandovým zkušenostem a pocitům a 5, že tvrzení odpovídá velmi dobře) byly převedeny do sloupců *al01-al20*, přičemž bylo zároveň vytvořeno navíc 5 sloupců pro převod inverzních položek (*al04r, al05r, al10r, al18r, al19r*),
- a položky dotazníku **DES** byly transformovány na základě měření dané hodnoty na 100mm úsečce (představující 0-100%, na kterou proband čárkou značí svou zkušenost s daným tvrzením). Do sloupců tabulky *des_1 – des_28* pak byly zaznačeny změřené a v případě potřeby údaje zaokrouhlené na 5mm (například naměření 3mm na úsečce se rovnalo 30 bodům v tabulce).

V této elektronické matici dat byly následně nejprve vypočítány zmíněné reverzní položky u dotazníku pro alexithymii, u dotazníku SAM pak u každého respondenta a každého obrázku pomocí vzorců spočítány odchylky od průměry a ty byly následně převedeny na absolutní hodnoty. Když byla matice dat v programu Excel takto připravena, mohlo dojít na nakonec i definování výsledných skóre jednotlivých testů, případně subtestů (u TAS-20). Výsledný skór jednotlivých probandů u dotazníku SAM byl spočítán jako průměr odchylek pro každou dimenzi, výsledek I-E LOC spočíval v sečtení bodů za jednotlivé otázky, stejně tak jako u TAS-20 i jejích tří faktorů, a nakonec výsledný skór DES byl vypočítán zprůměrování jednotlivých naměřených hodnot.

Následovala práce v programu Statistica 2012, kde proběhla samotná analýza dat, k níž byly použity jak základní popisné statistiky, tak i operace jako analýza spolehlivosti při určování Cronbachovy α , Shapiro-Wilkův test normality, korelační analýza (konkrétně Pearsonův korelační koeficient), t-test či Mann-Whitney U test, na které se blíže zaměříme v následujících kapitolách.

7.6 Rizika a etická úskalí výzkumu

Každý proband byl ještě před samotnou administrací dotazníků informován o průběhu, smyslu i cílech celého výzkumu a rovněž o skutečnosti, že jeho účast na výzkumu je zcela anonymní a dobrovolná a může tedy kdykoliv z vlastní vůle testování přerušit či plně ukončit (a to v průběhu i po skončení výzkumu). Od účastníků výzkumu rovněž byly vyžadovány pouze ty informace, které nijak neohrožily jejich anonymitu, a bylo s nimi nakládáno v souladu se zákonnými normami s etickým kodexem psychologů. Konkrétní data nebyla při statistickém zpracování nijak detailně rozebírána či zkoumána. Potvrzení s účastí na výzkumu bylo zajištěno nejen ústně, ale i pomocí písemného informovaného souhlasu, kde byly uvedeny nejen informace o výzkumu, ale i fakt, že výzkum probíhá pod záštitou Katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a pod odborným vedením PhDr. Romana Procházky, PhD. Kontakt na realizátorku výzkumu i vedoucího práce bude rovněž uveden v hlavičce tohoto dokumentu.

Nespornými riziky mohou být následující skutečnosti – i přesto, že kompletní databáze *International Affective Picture System* obsahuje velké množství děsivých, šokujících a pro mnohé i doslova pobuřujících či nechutných obrázků, v tomto samotném výzkumu se žádný z nich neobjevil, snažili jsme se jim vyvarovat. I tak se ale samozřejmě mohlo stát, že některý z obrázků v respondentovi vyvolá pocit, který by jej mohl nějakým způsobem

ohrožit. Za těchto okolností bylo výhodné, že výzkumnice je přítomna a může zasáhnout či pomoci. Pokud by se objevily nějaké další emocionální dozvuky až po skončení samotného výzkumu, každý proband měl na realizátorku kontakt a mohl se na ni kdykoliv obrátit.

Samotná přítomnost výzkumnice u vyplňování dotazníků však mohla být i negativním faktorem, který mohl výzkum ovlivnit ve špatném slova smyslu. Stejně tak další faktory (např. prostředí či aktuální naladění probanda) mohly ovlivnit výsledky výzkumu. Metoda výběru vzorku může být rovněž jedním z rizik, které by mohly výsledky ovlivnit. Fakt, že se podařilo získat respondenty pouze z Moravskoslezského kraje, je rovněž jedním z rizik. Tato i další úskalí či rizika výzkumu budou zmíněna a dále rozebrána také v diskuzi.

8. Výsledky dotazníkového šetření

V této kapitole svou pozornost zaměříme na nálezy zjištěné a získané při vyhodnocování dat. Kromě základních popisných statistik v úvodu kapitoly se dále dozvíme o testové reliabilitě metod I-E LOC, TAS-20 a DES či výsledcích zkoumání týkajících se výskytu jednotlivých fenoménů. Budeme se rovněž zabývat rozdíly naměřených hodnot u mužů a žen nebo samotnými výsledky korelační analýzy.

	n	Průměr	Medián	Min	Max	SD
IAPS Valence	66	0,98	0,64	0,30	2,82	0,65
I-E LOC	66	13,17	13,00	5,00	20,00	3,92
TAS-20	66	50,27	49,00	26,00	72,00	11,81
f1-DIF	66	13,47	13,50	6,00	22,00	4,27
f2-DDF	66	16,89	16,00	7,00	31,00	5,71
f3-EOT	66	13,33	14,00	7,00	20,00	3,23
DES	66	21,86	19,46	4,11	88,75	13,26

Tabulka č. 1: Základní popisné statistiky

První tabulka slouží k představení zmiňovaných základních popisných statistik našeho výzkumného souboru, tedy základní výstupy ze všech dotazníků, v případě Toronto Alexithymia Scale (v tabulce TAS-20) i jejích jednotlivých faktorů (tedy f1-DIF jako první faktor *difficulty identifying feelings*, f2-DDF jako druhý faktor *difficulty describing feelings* a f3-EOT jako třetí faktor *externally oriented cognitive style of thinking*). První sloupec („n“) v tabulce reprezentuje počet hodnot ve výběru (= celkem lidí ve vzorku), který je logicky pro všechny řádky stejný, tedy 66. Z tabulky je také dále možné vyčíst průměry, mediány, minimální a maximální naměřené hodnoty i směrodatné odchylky celkových skóre všech dotazníků, v případě alexithymie opět i jejích jednotlivých faktorů.

8.1 Reliabilita jako vnitřní konzistence

Po sběru dat, jejich položkovém převedení do elektronické podoby a zjištění základních popisných statistik byla jako další ze statistických metod použita a zjišťována testová reliabilita

použitých metod, především pro její porovnání se zahraničními výzkumy. Tato reliabilita, jindy také nazývána jako spolehlivost dané metody, byla počítána konkrétně u metod I-E LOC, TAS-20 a jejich jednotlivých faktorů, a nakonec u metody DES (zejména z důvodu srovnání s reliabilitou těchto metod zjištěnou v zahraničních výzkumech do tohoto seznamu nebyla zařazena metoda IAPS, u které se tato vlastnost běžně neměří). Vnitřní konzistence těchto dotazníků byla zjišťována pomocí v dnešní době jednoho z nejčastěji využívaného index reliability, a tím je tzv. Cronbachovo α . Urbánek, Denglerová a Širůček (2011) sice uvádí, že právě Cronbachovo α může podléhat tzv. psychometrickému paradoxu, tj. tomu, že se může stát, že čím se zvyšuje reliabilita, resp. vnitřní konzistence jednotlivých položek nebo celého testu, tím se může snižovat jejich validita. I přesto je Cronbachovo α stále nejvyužívanějším psychometrickým nástrojem ke zjišťování reliability jako vnitřní konzistence, a proto byl využit i pro účely této práce.

Jak jej definuje Rimarčík (2007), Cronbachovo α je statistická metoda zjišťující míru/úroveň či stupeň vnitřní konzistence testu/metody a zároveň její reliabilitu, tedy spolehlivost. Vždy nabývá hodnot v intervalu 0 až 1, přičemž se běžně uvádí, že hodnota 0,7 a více, v některých případech až 0,8 a více, se považuje za uspokojivou a kvalitní, vysokou míru vnitřní konzistence a reliability. V následujících řádcích se zaměříme na to, jak v tomto ohledu dopadly námi použité dotazníkové metody.

V následující tabulce můžeme vidět výsledky testování vnitřní konzistence metod I-E LOC, TAS-20 a DES. U metody I-E LOC je hodnota Cronbachovy α 0,69, což se velmi přibližuje hranici 0,7, která je odbornou veřejností nejčastěji považována za uspokojivou míru vnitřní konzistence. Je tedy možné říci, že i tato metoda je poměrně vnitřně konzistentní. Při bližším pohledu je také možné vysledovat, že míra vnitřní konzistence je velmi uspokojivá jak u celkového dotazníku TAS-20, tak u dotazníku DES, kde u prvního zmiňovaného testu míra vnitřní konzistence překročila hodnotu 0,8, u druhého dokonce 0,9, což tedy znamená velmi vysokou míru vnitřní konzistence.

Této analýze spolehlivosti byly rovněž podrobeny jednotlivé faktory dotazníku TAS-20. Výsledky ukázaly, že třetí faktor (*externally oriented cognitive style of thinking*) poněkud narušuje celkovou reliabilitu dotazníku TAS-20, protože na rozdíl od předchozích dvou faktorů nevykazuje uspokojivou míru vnitřní konzistence (tedy vyšší než 0,7), naopak vykazuje vnitřní konzistenci poměrně nízkou, tj. 0,36, čímž z celkové řady uspokojivých konzistencí významně vystupuje. Tento fakt je však zcela v souladu s předchozími výzkumy, které rovněž prokázaly poměrně nízkou reliabilitu tohoto faktoru, vždy kolem 0,4. Přehledné

výsledky testování reliability použitých metod je možné nalézt v následující tabulce (viz Tabulka 2).

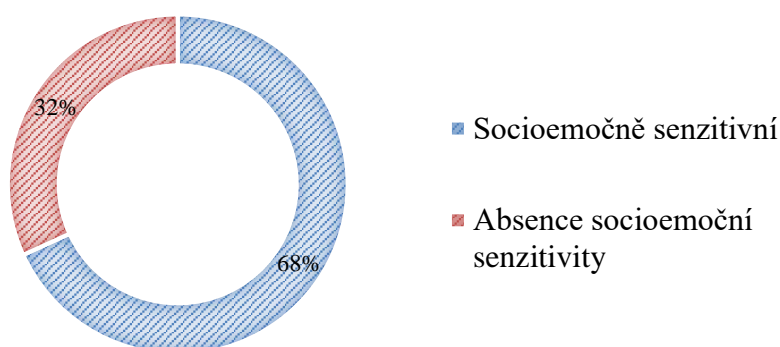
	Cronbach α
I-E LOC	0,69
TAS-20	0,83
f1-DIF	0,73
f2-DDF	0,81
f3-EOT	0,36
DES	0,93

Tabulka č. 2: Vnitřní konzistence

8.2 Socioemoční senzitivita v souboru

Další skutečností, která byla ve výzkumném vzorku zkoumána, byla jakási míra socioemoční senzitivity mezi lidmi, kteří se výzkumu podrobili. Metoda, která byla pro tento výzkum použita, samozřejmě na rozdíl například od metod TAS-20 nebo DES nemá stanovený žádný *cut-off skór*, nelze tedy přesně stanovit, který respondent či která hodnota znamená socioemoční senzitivitu či její absenci. Přesto jsme se po konzultacích se zkušenějšími odborníky shodli na faktu, že je možné alespoň intuitivně či subjektivně stanovit hranici, pomocí které se bude dát alespoň nějak rozlišit jedince socioemočně senzitivní a nesenzitivní. Tato hranice byla tedy stanovena na průměrnou hodnotu odchylek rovné 1.

Jak je možné vidět v následujícím grafu, tato stanovená hodnota rozdělila zkoumaný výběrový soubor na 68 % (což odpovídá 45 lidem z 66) lidí socioemočně senzitivních a 32 % (odpovídajících 21 z 66) probandů, u kterých tato vlastnost poněkud absentuje.

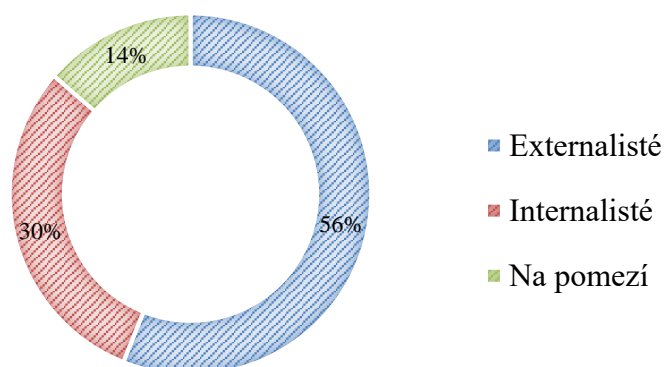
Graf č. 2: Socioemoční senzitivita v souboru

8.2.1 Socioemoční senzitivita z hlediska pohlaví

Ukázalo se jako vhodné podívat se na konstrukt socioemoční senzitivity také z hlediska jednotlivých pohlaví, tedy zvláště u mužů a zvláště u žen. Na základě provedeného testu normality (Shapiro-Wilkův test), které prokázalo ne zcela normální rozložení, byla v případě tohoto výpočtu zvolena neparametrická metoda k porovnání dvou nezávislých vzorků, a to konkrétně *Mann-Whitney U test*. Z výsledku tohoto testu vyplývá, že muži a ženy se v míře socioemoční senzitivity navzájem neliší, respektive ne statisticky významně.

8.3 Externalisté a internalisté v souboru

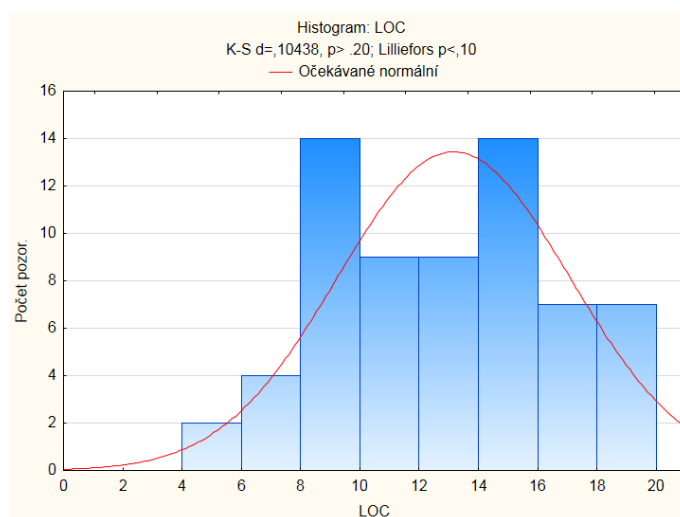
Co se týče měření pomocí škály Internal-External Locus of Control Scale, ani zde neexistuje přesné rozdělení toho, od kolik do kolika bodů je proband externě orientovaný, a od kolika do kolika bodů naopak interně. Manuál k této metodě však mluví jasně ve faktu, že proband může v testu celkově získat 23 bodů, a čím výše v testu skóruje, tím více to svědčí o jeho externí orientaci. Naopak čím skóruje níže, tím víc to vypovídá o jeho interní orientaci. Zjednodušeně řečeno, více bodů značí externalitu, méně bodů internalitu. Z toho vyplývá, že se body na kontinuu internalita-externalita dají pomyslně rozdělit na dvě poloviny. Z 23 otázek je polovina přesně 11,5, dá se tedy uvažovat o tom, že probandi, kteří skórovali 11 nebo 12 body, se dají považovat za lidi na pomezí internality a externality. Lidé, kteří skórovali od 0 do 10 bodů se pak dají považovat za interně orientované, a lidé, kteří skórovali 13 body a více za externě orientované. Jak jsou na tomto kontinuu umístění respondenti tohoto výzkumu je možné vidět v následujícím grafu.

Graf č. 3: Externalisté a internalisté v souboru

Z výše uvedeného grafu můžeme vyčíst, že ve výzkumném souboru se vyskytovalo 56 % lidí s externí orientací, což odpovídá počtu 37 lidí, dále 14 %, tj. 9 respondentů skórovalo přesně v polovině kontinua internality-externality a nakonec 30 % lidí, což odpovídá 20 jedincům, vykazují spíše interní orientaci.

Podrobnější výsledky se dají pozorovat i v níže předloženém histogramu Locus of Control, vykazujícím poměrně normální, lehce na pravou stranu zešikmené rozložení. To, co lze vidět v histogramu níže, potvrzuje i provedený test normality (Shapiro-Wilkův test), který rovněž prokázal normální rozložení ($W = 0,97$; $p = 0,06$). Na základě výsledků tohoto testu byly provedeny i další analýzy, kterými se budeme dále zabývat v následujících kapitolách.

Graf č. 4: Histogram rozložení místa kontroly

8.3.1 Internalisté a externalisté z hlediska pohlaví

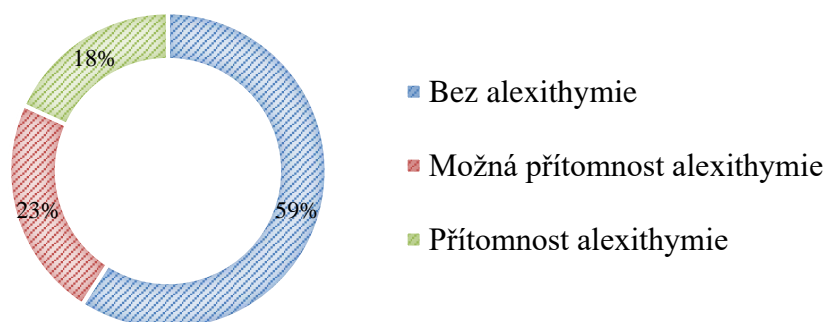
I u metody I-E LOC jsme zaměřili pozornost na to, jak jsou na tom zvláště muži a ženy. Vzhledem k tomu, že výše zmíněný test normality prokázal normální rozložení, byla k porovnání míry naměřené internality-externality použita parametrická metoda k porovnání dvou nezávislých vzorků, a to konkrétně *t-test*. Z výsledku tohoto testu vyplývá, že se muži a ženy v průměru neliší v hodnotách naměřených metodou I-E LOC (průměr mužů: 13,44; průměr žen: 12,91; stupně volnosti = 64; $t = 0,54$; $p = 0,59$).

8.4 Výskyt alexithymie

Na rozdíl od předchozích dvou použitých metod má metoda TAS-20, tj. metoda zkoumající a měřící fenomén alexithymie, přesně stanovený cut-off skór, tedy hraniční bod běžně používaný pro odlišení normálního od abnormálního. Jak již bylo zmíněno u popisu použitých metod, bodové rozpětí pro alexithymii je jasně dáno:

- **méně nebo rovno 51 bodů** = nepřítomnost alexithymie, tj. nejsou patrné její známky;
- **52 – 60 bodů** = možná přítomnost alexithymie či její pravděpodobný výskyt;
- **rovno nebo více než 61 bodů** (tj. 61-100 bodů) = přítomnost alexithymie.

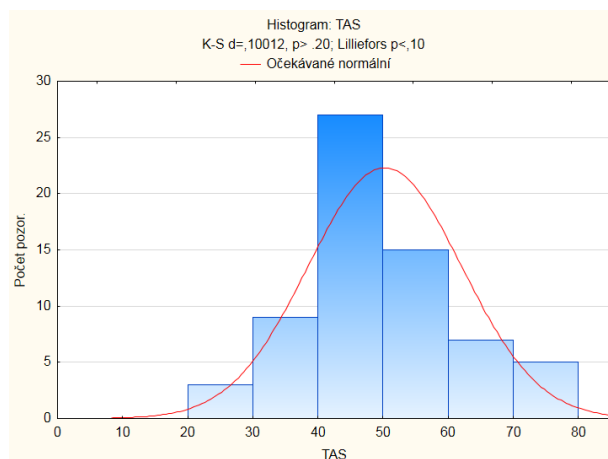
Na základě výše uvedeného bodového rozložení byli tedy všichni respondenti tohoto výzkumu rozděleni do tří kategorií, jejichž procentuální vyjádření můžeme vidět v následujícím grafu výskytu alexithymie ve výzkumném souboru.

Graf č. 5: Výskyt alexithymie v souboru

Z výše uvedených hodnot vyplývá, že 39 (tedy 58 %) z 66 jedinců nevykazují žádné známky alexithymie, u 15 jedinců (tedy 23 %) byla zjištěna možná přítomnost alexithymie a 12 respondentů (odpovídajících 18 %) vykazuje alexithymické rysy a dá se tedy předpokládat, že se u nich alexithymie s největší pravděpodobností vyskytuje.

Následující přiložený poměrně kontinuální histogram rozložení alexithymie vypovídá o normálním rozložení alexithymie ve zkoumaném vzorku, což potvrzuje i provedený Shapiro-Wilkův test normality ($W = 0,97$; $p = 0,18$), a také poukazuje na zajímavý fakt, že největší počet, tj. přibližně 41 % probandů skórovalo v testu alexithymie mezi 40 a 50 body, tedy těsně pod hranicí možného výskytu alexithymie.

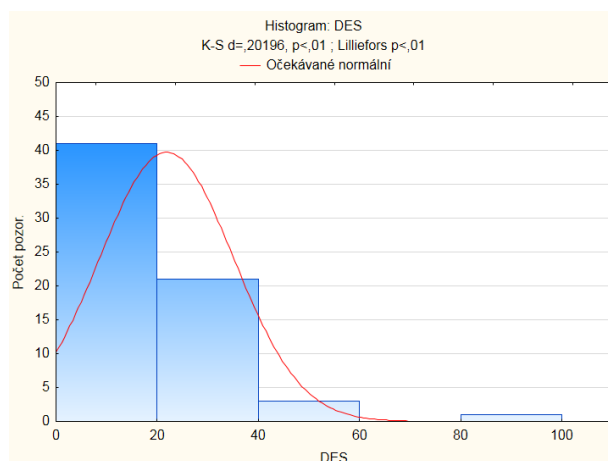
Graf č. 6: Histogram rozložení alexithymie

8.4.1 Výskyt alexithymie z hlediska pohlaví

Výskyt alexithymie ve vzorku byl stejně jako u předchozích dvou metod rovněž porovnán i z pohledu jednotlivých pohlaví. Na základě testu normality (viz výše) byl porovnání alexithymie u mužů a žen zvolen, stejně jako u metody I-E LOC, parametrický *t-test*. Výsledek tohoto testu ukázal, že se muži od žen v průměru neliší v naměřené míře alexithymie (průměr mužů: 52,09; průměr žen: 48,56; stupně volnosti = 64; $t = 1,22$; $p = 0,23$).

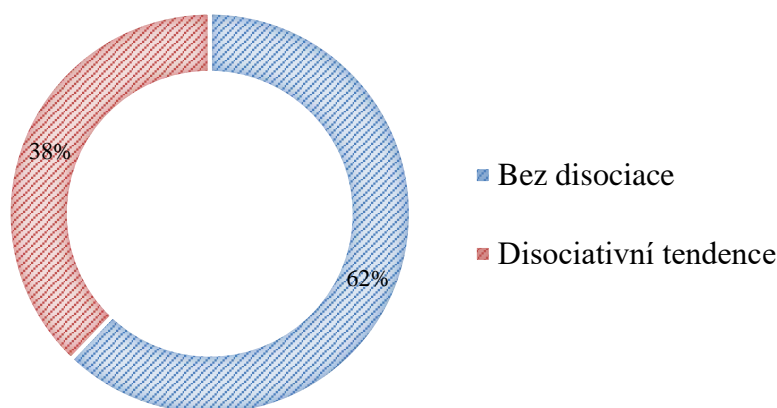
8.5 Výskyt disociace

V poslední podkapitole o výskytu zkoumaných jevů v naší zkoumaném souboru se zaměříme na výskyt disociace. Z níže uvedeného histogramu rozložení disociace vykazující pozitivní zešikmení je možné usuzovat, že disociace ve vzorku nemá normální rozložení, což prokázalo i testování normality pomocí Shapiro-Wilkova testu (kdy $W = 0,84$ a $p = 0,00$), a také že u většiny lidí (tedy cca 62 %) je běžné, že v testu disociace skórují mezi 0 a 20 body.

Graf č. 7: Histogram rozložení disociace

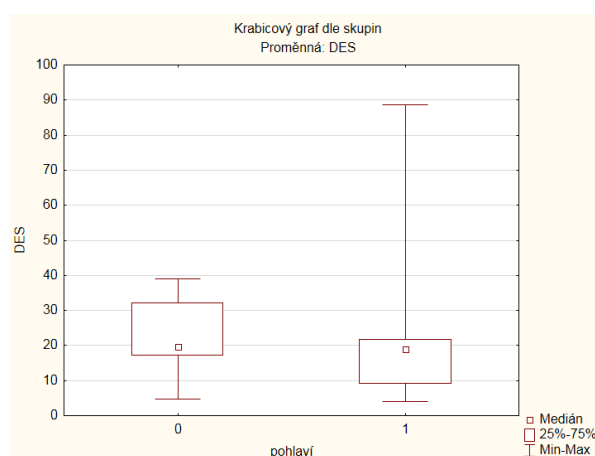
Vzhledem k tomu, že právě hodnota 20 bodů v dotazníku Dissociative Experiences Scale je pro neklinickou populaci hraničním bodem pro výskyt patologické disociace, je tedy rozdělení našeho vzorku na 62 % a 38 % významné i v tomto ohledu, jak můžeme vidět v níže předloženém grafu.

Graf č. 8: Výskyt disociace v souboru

8.5.1 Výskyt disociace z hlediska pohlaví

I výsledky poslední zvolené metody byly podrobeny detailnější analýze z hlediska pohlaví. Vzhledem k ukazatelům z výše uvedeného testu i grafu normálního rozložení byla k porovnání jednotlivých pohlaví zvolena neparametrická metoda, a to konkrétně Mann-Whitney U test, stejně jako tomu bylo u metody IAPS. Na základě výsledků tohoto testu lze konstatovat, že muži a ženy se v naměřené míře disociace neliší, respektive ne statisticky významně, což můžeme názorně vidět i v přiloženém krabicovém grafu.

Graf č. 9: Výskyt disociace dle pohlaví

8.6 Souvislosti, korelace

Hlavním cílem celé této magisterské diplomové práce bylo zjistit, zdali existuje vztah/souvislost mezi socioemoční senzitivitou a dalšími zkoumanými konstrukty, tedy místem kontroly, alexithymií a disociací, popřípadě zdali existují i další vztahy mezi posledními třemi zmiňovanými či jejich subškálami, dimenzemi.

Veškerá interpretace hodnot korelačních koeficientů, které byly v tomto výzkumu zjištěny, byla provedena dle následující tabulky (Mareš, Rabušic, 2000):

Hodnota korelačního koeficientu	Míra souvislosti
0,00 - 0,19	Velmi nízká
0,20 - 0,39	Nízká
0,40 - 0,69	Střední
0,70 - 0,89	Vysoká
0,90 - 1,00	Velmi vysoká

Tabulka č. 3: Interpretace hodnoty korelačního koeficientu

V této podkapitole se tedy postupně zaměříme na získané výsledky zabývající se a zobrazující vztahy a souvislosti jednotlivých dotazníků jako celků, ale například i na další případné vztahy jednotlivých fenoménů s dimenzemi alexithymie a podobně. Dále zjistíme a přehledně si v tabulkách ukážeme, zdali existují statisticky významné rozdíly mezi muži a ženami.

8.6.1 Socioemoční senzitivita v kontextu místa kontroly, alexithymie a disociace

Hlavní cíl celé této práce byl již několikrát zmíněn, nepovažují proto za nutné ho znovu opakovat. Zaměříme se nyní konkrétně na samotné výsledky statistických výpočtů. Hned z první, a pro tento výzkum stěžejní tabulky korelací je zřejmé, že mezi socioemoční senzitivitou, resp. její absencí (měřenou pomocí dimenze Valence metody IAPS) a dalšími zkoumanými fenomény, tedy místem kontroly (měřeným pomocí dotazníku I-E LOC), alexithymií (zkoumanou prostřednictvím dotazníku TAS-20) a disociací (zjišťovanou pomocí metody DES) existuje statisticky významná souvislost.

Jak můžeme vidět v následující tabulce, výsledky ukazují na nízkou, však statisticky významnou míru pozitivní souvislosti mezi absencí socioemoční senzitivity a místem kontroly, o které vypovídá korelační koeficient v hodnotě 0,38.

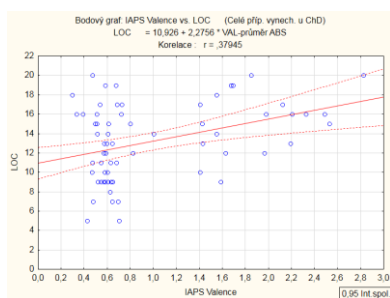
Dále je z přiložené tabulky možné vyčíst, že nejvyšší korelační koeficient, tedy 0,74 - což lze označit za vysokou míru pozitivní souvislosti, je možné nalézt mezi absencí socioemoční senzitivity a alexithymií.

Poslední výsledek, který nám tabulka předkládá, je na hranici střední až vysoké souvislosti (0,7) mezi absencí socioemoční senzitivity a disociací.

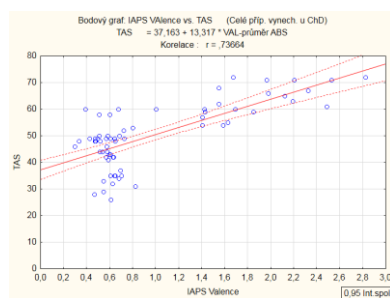
	I-E LOC	TAS-20	DES
IAPS Valence	0,38	0,74	0,70
	p=,002	p=,000	p=,000

Tabulka č. 4: Koreláty IAPS a ostatních konstruktů

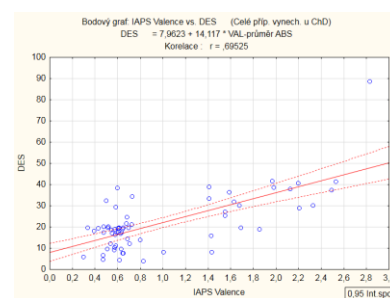
Podrobnější výsledky, které blíže konkretizují předchozí výsledky uvedené v tabulce, lze nalézt také ve třech přiložených bodových grafech.

Graf č. 10: Korelace IAPS a LOC

Graf č. 11: Korelace IAPS a TAS

Graf č. 12: Korelace IAPS a DES

8.6.2 Další souvislosti

Ve druhé tabulce korelací se zaměříme na další zjištěné souvislosti a vztahy, které vyplývají z výsledků provedené korelační analýzy.

Z níže uvedené tabulky vyplývá, že kromě souvislosti mezi socioemoční senzitivitou a dalšími zkoumanými fenomény existují i další vztahy, na které by mělo být poukázáno. Dle výsledků korelační analýzy existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi alexithymií a disociací, a to konkrétně 0,57, tedy střední míra souvislosti. Další výsledky poukazují na fakt, že také mezi alexithymií a místem kontroly existuje souvislost, a to rovněž středně silná pozitivní souvislost (0,53). Jediné dva zkoumané fenomény, mezi nimiž statisticky významnou souvislost nepozorujeme, jsou místo kontroly a disociace. Všechny tyto výsledky jsou přehledněji shrnuty v následující tabulce a budou dále interpretovány v závěrečných kapitolách této práce (diskuze, závěr, souhrn).

	IAPS Valence	I-E LOC	TAS-20	DES
IAPS Valence	1	0,38	0,74	0,70
	p= ---	p=,002	p=,000	p=,000
I-E LOC	0,38	1	0,53	0,23
	p=,002	p= ---	p=,000	p=,069
TAS-20	0,74	0,53	1	0,57
	p=,000	p=,000	p= ---	p=,000
DES	0,70	0,23	0,57	1
	p=,000	p=,069	p=,000	p= ---

Tabulka č. 5: Koreláty jednotlivých dotazníků

Vzhledem k tomu, že metoda TAS-20, tj. metoda měřící alexithymii se dále běžně dělí na 3 faktory, které již byly mnohokrát zmíněny v této práci, jevílo se jako vhodné a příhodné porovnat i jejich vztahy s dalšími zkoumanými fenomény. Následující tabulka poukazuje na tyto výsledky: jak se již ukázalo výše, celkové TAS má souvislost se všemi dalšími zkoumanými fenomény. Získané výsledky potvrzují, že stejně tak i její jednotlivé faktory (*DIF=difficulty identifying feelings*, *DDF=difficulty describing feelings* a *EOT=externally oriented cognitive style of thinking*) korelují s konstrukty socioemoční senzitivity, místem kontroly i disociací. Při bližším pohledu na tato data zjistíme, že ze všech nejsilnější souvislost má faktor DDF s metodou IAPS, tedy socioemoční senzitivitou, resp. její absencí. Hned za ní se se stejně (středně) silnou souvislostí umístila souvislost faktoru DIF rovněž s absencí socioemoční senzitivity. Na to, proč a jakým způsobem spolu všechny tyto zkoumané konstrukty mohou souviset a souvisí, se zaměříme především v kapitole 9 (Diskuze).

	IAPS Valence	I-E LOC	DES
TAS-20	0,74	0,53	0,57
	p=,000	p=,000	p=,000
f1-DIF	0,65	0,40	0,53
	p=,000	p=,001	p=,000
f2-DDF	0,67	0,44	0,53
	p=,000	p=,000	p=,000
f3-EOT	0,39	0,41	0,28
	p=,001	p=,001	p=,023

Tabulka č. 6: Koreláty TAS (a jejích faktorů) s ostatními konstrukty

Vztah mezi zkoumanými fenomény z hlediska pohlaví - rozdíly mezi muži a ženami

Bylo také nasnadě ověřit, jak jsou na tom se vztahy jednotlivých fenoménů zvlášť muži a ženy. Výsledky těchto zkoumání nám předkládají následující tabulky (viz tabulky č. 7 a č. 8).

	IAPS Valence	I-E LOC	TAS-20	f1-DIF	f2-DDF	f3-EOT	DES
IAPS Valence	1,00	0,24	0,69	0,65	0,54	,1415	0,62
	p= ---	p=,179	p=,000	p=,000	p=,001	p=,440	p=,000
I-E LOC	0,24	1,00	0,38	0,11	0,20	0,48	-0,03
	p=,179	p= ---	p=,033	p=,565	p=,264	p=,005	p=,868
TAS-20	0,69	0,38	1,00	0,82	0,72	0,47	0,35
	p=,000	p=,033	p= ---	p=,000	p=,000	p=,007	p=,047
f1-DIF	0,65	0,11	0,82	1,00	0,63	0,09	0,53
	p=,000	p=,565	p=,000	p= ---	p=,000	p=,637	p=,002
f2-DDF	0,54	0,20	0,72	0,63	1,00	-0,06	0,24
	p=,001	p=,264	p=,000	p=,000	p= ---	p=,746	p=,180
f3-EOT	0,14	0,48	0,47	0,09	-,0595	1,00	-0,07
	p=,440	p=,005	p=,007	p=,637	p=,746	p= ---	p=,684
DES	0,62	-0,03	0,35	0,53	0,24	-0,07	1,00
	p=,000	p=,868	p=,047	p=,002	p=,180	p=,684	p= ---

Tabulka č. 7: Koreláty mužů

	IAPS Valence	I-E LOC	TAS-20	f1-DIF	f2-DDF	f3-EOT	DES
IAPS Valence	1	0,49	0,81	0,67	0,75	0,61	0,77
	p= ---	p=,004	p=,000	p=,000	p=,000	p=,000	p=,000
I-E LOC	0,49	1	0,61	0,60	0,58	0,35	0,34
	p=,004	p= ---	p=,000	p=,000	p=,000	p=,040	p=,048
TAS-20	0,81	0,61	1	0,87	0,93	0,72	0,64
	p=,000	p=,000	p= ---	p=,000	p=,000	p=,000	p=,000
f1-DIF	0,67	0,60	0,87	1	0,84	0,39	0,53
	p=,000	p=,000	p=,000	p= ---	p=,000	p=,021	p=,001
f2-DDF	0,75	0,58	0,93	0,84	1	0,49	0,67
	p=,000	p=,000	p=,000	p=,000	p= ---	p=,004	p=,000
f3-EOT	0,61	0,35	0,72	0,39	0,49	1	0,42
	p=,000	p=,040	p=,000	p=,021	p=,004	p= ---	p=,014
DES	0,77	0,34	0,64	0,53	0,67	0,42	1
	p=,000	p=,048	p=,000	p=,001	p=,000	p=,014	p= ---

Tabulka č. 8: Koreláty žen

Z tabulek č. 7 a č. 8 zobrazených výše vyplývá, že zatímco u mužů (tabulka č. 7) statisticky významně koreluje přibližně jen 70 % zkoumaných fenoménů, u žen spolu výsledky jednotlivých dotazníků souvisí naprosto všechny. Při bližším pohledu do tabulek můžeme pozorovat fakt, že kromě toho, že u žen je možné nalézt mnohem více statisticky významných korelátů než u mužů, tak také skutečnost, že u žen jsou korelace obecně vyšší než u mužů. Pro představu například souvislost IAPS Valence a TAS-20, tedy absence socioemoční senzitivity a alexithymie je u mužů středně silná (0,69) a pokud pomineme korelát TAS-20 a jejích jednotlivých faktorů, tak je to i celkově nejsilnější naměřená souvislost. U žen se ale pak tato korelace (0,81) přibližuje až k horní hranici souvislosti vysoké.

Dalším důležitým faktorem, který se dá při porovnávání tabulek pozorovat je, že v tabulce korelátů jednotlivých dotazníků můžeme poprvé nalézt i minusové hodnoty. V tabulce mužů také poprvé můžeme vidět, že souvislost mezi metodou IAPS a I-E LOC nedosáhla statistické významnosti. Interpretaci těchto i dalších výsledků je pak možné nalézt v závěrečných kapitolách této práce, především v diskuzi.

8.7 Ověření platnosti hypotéz

Na základě výzkumného cíle této magisterské diplomové práce, dostupných zdrojů i poznatků získaných v teoretické části této práce bylo formulováno 5 jednostranných hypotéz, z toho 3 hlavní a 2 vedlejší. Z výše uvedených výsledků nyní bylo dospěno k těmto závěrům:

Hlavní hypotézy:

Hypotéza H1: Existuje pozitivní souvislost mezi absencí socioemoční senzitivity a alexithymií.

Na základě získaných výsledků ($r = 0,74$; $p < 0,001$) lze konstatovat statisticky významná souvislost mezi absencí socioemoční senzitivity a alexithymií, **hypotézu H1** tedy **přijímáme**.

Hypotéza H2: Existuje pozitivní souvislost mezi absencí socioemoční senzitivity a disociací.

Zjištěná hodnota Pearsonova korelačního koeficientu ($r = 0,70$; $p < 0,001$) prokázala statisticky významnou pozitivní souvislost mezi absencí socioemoční senzitivity a disociací.

Hypotézu H2 na základě tohoto výsledku **přijímáme**.

Hypotéza H3: Existuje pozitivní souvislost mezi absencí socioemoční senzitivity a místem kontroly.

V souladu s výsledky korelační analýzy byla také zjištěna pozitivní souvislost mezi absencí socioemoční senzitivity a místem kontroly ($r = 0,38$; $p = 0,002$), **hypotézu H3 rovněž přijímáme.**

Vedlejší hypotézy:

Hypotéza H4: Existuje pozitivní souvislost mezi alexithymií a disociací.

Výsledek zkoumání souvislosti mezi alexithymií a disociací, stanoveném na základě předchozích výzkumů (např. Tvrdá, 2016; Wise, Mann a Sheridan, 2000 apod.), potvrdil pozitivní souvislost mezi těmito dvěma jevy ($r = 0,57$; $p < 0,001$). **Hypotézu H4 přijímáme.**

Hypotéza H5: Existuje pozitivní souvislost mezi alexithymií a místem kontroly.

Hodnota Pearsonova korelačního koeficientu ($r = 0,53$; $p < 0,001$) prokázala i souvislost mezi alexithymií a místem kontroly. Na základě tohoto výsledku **přijímáme hypotézu H5.**

Pojednání o jednotlivých výzkumných problémech této studie a následné vyjádření přinesou poslední kapitoly této práce (diskuze, závěr, souhrn).

9. Diskuze

V této kapitole se zaměříme na hlavní výsledky této práce, získané z použitých výpočtů a analýz a rovněž je podrobněji rozvedeme. Následně budou tyto výsledky porovnány a dány do souvislosti s výzkumy již realizovanými v této či podobné problematice. Bude zde možné nalézt také rizika, úskalí či potenciální zdroje nepřesností či chyb v provedeném výzkumu.

Tato magisterská diplomová práce byla zasvěcena především zmapování a analýze problematiky socioemoční senzitivity, zjišťované pomocí metody *International Affective Picture System* (IAPS; konkrétně její dimenze valence) v kontextu dalších tří zkoumaných fenoménů, jimiž je místo kontroly (zjišťované pomocí metody *Internal-External Locus of Control Scale*; I-E LOC), alexithymie (zkoumané prostřednictvím dotazníku *Toronto Alexithymia Scale*; TAS-20) a disociace (měřené pomocí metody *Dissociative Experiences Scale*; DES). Cítila hlavně na výskyt zkoumaných fenoménů v dospělé populaci a jejich vzájemné vztahy.

Na základě statistických šetření a v souladu s výsledky jednotlivých metod (*Cronbachovo α* , *Shapiro-Wilkův test*, *t-test*, *Mann – Whitney U test*, *Pearsonův korelační koeficient*) bylo dosaženo **přijetí všech 5** stanovených **hypotéz**, třech hlavních, souvisejících se vztahem (absence) socioemoční senzitivity a ostatních konstruktů (místo kontroly, alexithymie a disociace); a dvou vedlejších, zaměřujících se na další vztahy (alexithymie a místo kontroly, alexithymie a disociace). Předpoklady jednotlivých hypotéz se tedy potvrdily a bylo zjištěno, že existuje pozitivní souvislost mezi absencí socioemoční senzitivity a místem kontroly, alexithymií i disociací a také pozitivní souvislost mezi alexithymií a místem kontroly i mezi alexithymií a disociací. Z uvedených výsledků je tedy možné usuzovat, že spolu všechny tyto proměnné úzce souvisí a nalezení jedné z nich u jedince může indikovat i nalezení těch ostatních.

V souladu se zkoumáním výskytu samotných jevů v populaci jsme zjistili, že jejich přítomnost ve zkoumaném vzorku (66 lidí) je následující: 68 % lidí ve vzorku je možné považovat za socioemočně senzitivní, u zbylých 32 % tato vlastnost pravděpodobně nějakým způsobem absentuje. 56 % jedinců je možné považovat spíše za externalisty, 30 % spíše za internalisty a 14 % lidí se vyskytovalo na pomezí mezi oběma póly kontinua. Přítomnost alexithymie byla zjištěna u 18 % jedinců, u 23 % jedinců je přítomnost alexithymie možná (u 59 % respondentů se pak známky alexithymie neprokázaly). Výskyt disociace ve vzorku dosahuje 33 %, u 67 % probandů tedy známky disociace nebyly prokázány. U jednotlivých

fenoménů nebyly nalezeny rozdíly v průměru mužů a žen, naopak v celkových souvislostech jednotlivých fenoménů se prokázaly rozdíly značné. U žen v tomto případě souvisely všechny zkoumané konstrukty, u mužů jen přibližně 70 % (na rozdíl od žen se například neprokázala souvislost mezi celkovým skórem alexithymie a místem kontroly). Můžeme tedy opatrně tvrdit, že tento fakt nastal převážně z toho důvodu, že ženy jsou obecně vnímány jako ty, které mívají různé oblasti své psychiky a celkové vnímání situací jako propojenější, než je tomu u mužů. Orientačně byly některé tyto analýzy provedeny také u zbývajících dvou dimenzí metody IAPS, tedy arousal a dominance, žádné výsledky však nedosáhly statistické významnosti.

Jak již bylo předesláno v předchozích kapitolách, zaměříme se nyní na samotné souvislosti jednotlivých fenoménů i jejich faktorů s přihlédnutím k již provedeným výzkumům. Je jasné, že není možné nalézt výzkumy konkrétně zaměřené na socioemoční senzitivitu jako takovou, protože jde o pouhé pojmenování tohoto konstruktů pro tuto práci a zároveň je zde vnímán jako rozsáhlý komplex schopností a dovedností (jako jsou emoční nebo sociální inteligence či kompetence). Existují však některé výzkumy zabývající se jednotlivými schopnostmi nebo dalšími zkoumanými fenomény, na které v této kapitole bude brán zřetel.

Co se týče vztahu absence socioemoční senzitivity a místa kontroly, výsledek našeho zkoumání poukazuje horní hranici nízké, však statisticky významné souvislosti (0,38), což koresponduje například s výzkumem Cornwalla (2012), který místo kontroly a emoce úzce propojuje. To, jak se totiž podle něj chováme v emocionální i sociální sféře, významně souvisí s tím, jak, nebo lépe řečeno komu či čemu připisujeme důsledky našeho chování. Podle Cornwalla totiž jedinci s interním místem kontroly připisují svůj emoční stav výsledku svého vlastního myšlení, kdežto jedinci s externím místem kontroly vnímají své emoce tak, že jsou pod kontrolou vnějších faktorů, tedy například způsobu, jakým se chovají ostatní lidé.

Pokud se zaměříme na souvislost absence socioemoční senzitivity a alexithymie, výsledky našeho zkoumání odpovídají logickému předpokladu, tedy že socioemoční senzitivita vykazuje s alexithymií vysokou míru souvislosti (0,74). Vzhledem k tomu, že alexithymie je poměrně často diskutovaný a mnohdy odbornou veřejností propíraný či dokonce odmítaný konstrukt, je otázkou, do jaké míry jsou socioemoční senzitivita a alexithymie konstrukty se překrývající či navzájem doplňující. Některými výzkumy se totiž prokázalo, že emoční (v našem případě socioemoční) senzitivita a alexithymie mají k sobě opravdu velmi blízko, nejen tím, že je alexithymie některými autory přímo označována jako emoční negramotnost či nedostatek emoční senzitivity. Právě nižší míra této senzitivity totiž významně koreluje vysokým skóre alexithymie. Na tento fakt poukázali například Matthews, Zeidner

a Roberts (2002), kteří vnímají alexithymii překrytou s emoční inteligencí, což dokázali vzájemným vztahem metod TAS-20 (Toronto Alexithymia Scale) a AOS (Affective Orientation Scale). Náš výzkum potvrdil i předpoklady dalších výzkumů (např. Spitzer a kol., 2005; Vanheule, Desmet, Meganck & Bogaerts, 2007; Taylor, Bagby, Parker, 1997), podle kterých by tato sociální a emocionální senzitivita měla s alexithymií velmi úzce souviset. Jak již bylo nastíněno v kapitole o souvisejících výzkumech, alexithymici totiž obecně mají problémy nejen v rozpoznávání emocí svých i druhých, ale i v sociálních, interpersonálních vztazích – tím, že nejsou dost dobře schopni identifikovat či sdělit své vlastní emoce, omezuje je to v mezilidské komunikaci, protože svůj emoční stav svému okolí sdělují zřídka a nenachází tak mezi svými blízkými útěchu či pomoc. Nízká schopnost imaginace jim rovněž neumožňuje odreagovat své emoce jiným způsobem. Často se také neumí chovat asertivně a ve vztazích bývají odměření až citově chladní.

V případě zkoumání souvislostí mezi absencí socioemoční senzitivity a disociací je nejprve příhodné si připomenout fakt, že v odborné veřejnosti stále panují spory o vztahu alexithymie a disociace. Některým by tedy stačil přechodí odstavec o alexithymii, protože oba konstrukty vnímají jako totožné. V souvislosti se zkoumáním rozdílů mezi alexithymií a disociací je ale možné obecně rozdělit názory odborné veřejnosti do tří směrů: alexithymie a disociace jsou dva oddělené psychologické konstrukty; alexithymie a disociace jsou ve skutečnosti jeden a tentýž konstrukt; alexithymie a disociace jsou dva oddělené psychologické konstrukty ve vzájemném vztahu. Na to, jaké výsledky jsme prokázali v této problematice, se zaměříme ještě v následujících řádcích, nyní se však podíváme na to, co prokázala naše analýza, kde jsme vnímali alexithymii a disociaci jako oddělené konstrukty. Souvislost mezi absencí socioemoční senzitivity a disociací byla prokázána hodnotou 0,7, což je vnímáno jako vysoká míra souvislosti. To potvrzuje například případová studie Jenni Hine (1997) která uvádí disociativní chování své klientky jako jednání zcela mimo kontakt s emocemi i tělesnými pocity.

Jedna z vedlejších hypotéz se vyjadřovala také ke vztahu alexithymie a místa kontroly. Tato hypotéza o souvislosti a s ní dále související výzkumný problém, zdali a v jaké míře existuje souvislost mezi externím místem kontroly a třetím faktorem alexithymie; byly vyřčeny převážně na základě toho, že jeden ze tří faktorů alexithymie, které jsou definovány pomocí metody TAS-20, je i třetí faktor *Externally oriented cognitive style of thinking*. Chtěli jsme se tedy přesvědčit, zdali metoda I-E LOC, resp. její vysoké skóre (naznačující externalitu jedince) souvisí právě se třetím faktorem alexithymie, tedy externě orientovaným myšlením. Logicky

by i při prvním pohledu mělo být zřejmé, že by tato souvislost měla existovat, což potvrdil i výsledek naší analýzy, který poukázal na středně silnou pozitivní souvislost. Podobné výsledky například prokázal u vysokoškolských studentů i Zimmermann se svými kolegy (2005).

V předešlých výzkumech (např. Lipsanen, Saajarvi, Lauerma, 2004; Ptáček, 2006 nebo Wise, Mann a Sheridan, 2000) včetně mé bakalářské práce (Tvrda, 2016), byla rovněž prokázána již zmiňovaná souvislost mezi alexithymií a disociací. Bylo tedy nasnadě si při použití dotazníků k alexithymii i disociaci pro informaci, přehled a potvrzení předešlých poznatků znovu ověřit jejich vztah. Výsledkem byl korelační koeficient 0,57, tedy střední naměřená míra pozitivní souvislosti.

Pokud bychom se nyní měli zaměřit na úskalí tohoto výzkumu a jeho možná rizika, která s sebou nepochybně přináší každá práce, jednoznačně prvním jsou použité metody a samotný konstrukt socioemoční senzitivity či její absence. Vzhledem k tomu, že je zde tento fenomén použit pouze jako pojmenování komplexního souboru více schopností a dovedností, je možné že tím mohlo dojít k jistému zkreslení. Rovněž metoda použitá ke zkoumání tohoto konceptu nemusí být zcela vypovídajícím nástrojem. I přesto, že metoda International Affective Picture System a její dimenze valence byla zvolena po pečlivém uvážení a konzultacích se zkušenějšími odborníky, je možné, že právě ona samotná, výběr obrázků, volné překládání instrukcí z angličtiny či následné nakládání s jejími daty pomocí absolutních hodnot (tedy pomnutí toho, zdali se jedná o odchylku od průměru v tom nebo onom směru) mohla být důvodem jistého zkreslení. Navzdory těmto negativům však tato metoda byla vybrána jako metoda velice málo na území České republiky využívaná, často neznámá, ale ve světě přesto uznávaná. Tento fakt a zároveň snaha o jistou popularizaci této metody v naší zemi byly hlavním motivem k jejímu zvolení.

Dalším limitem v použitých metodách je také fakt, že je každá z nich založena na introspekci, tedy subjektivním hodnocení. Pouhé sebesuzování jako jediný zdroj informací také bývá rizikem zkreslení reálných výsledků. Jsme si vědomi i toho, že metoda výběru vzorku (příležitostný) i vzorek samotný (66 respondentů z Moravskoslezského kraje) nemusí být zcela dostatečné pro generalizaci na celkovou populaci ČR, v ideálním případě by samozřejmě pro větší aplikovatelnost a převoditelnost námi vyzkoumaných faktů do praxe by výzkumný vzorek měl být mnohem větší a vybraný zcela náhodným výběrem. Důležité je i říci, že samotná přítomnost výzkumnice či ne zcela stejnorodé či „laboratorní“ podmínky pro jednotlivé respondenty mohly rovněž zapříčinit jisté zkreslení, stejně tak jako výskyt

extrémních hodnot v souboru při zpracování dat (nalezených u TAS-20 a DES), které jsme se ale snažili dále otestovat se snahou vyloučit významné ovlivnění celkových výsledků. Tento předpoklad se na základě následného vyloučení respondenta a opětovného posouzení naštěstí nepotvrdil.

Pro budoucí zkoumání by eventuálně mohlo být zajímavé porovnat některé metody sociální či emocionální inteligence, kompetencí či senzitivity se samotnou metodou IAPS. Vystává rovněž idea, že by se potenciální výzkumníci mohli také zaměřit na citlivost respondentů zvláště na pozitivní, neutrální a negativní stimuly a dále používat metodu IAPS i mimo pole psychofyziologie, jak tomu převážně bylo doposud.

I po kritickém zamyšlení se tedy lze domnívat, že se tímto výzkumem otevřely nové dveře pro další zkoumání, že tato práce přispěla k rozšíření obecného povědomí i poukázala na nová, zajímavá zjištění, které mohou být dále využity na poli teoretické i praktické psychologie.

10. Závěr

Předposlední kapitola nyní přináší stručný přehled hlavních výsledků výzkumu spojeného s touto magisterskou diplomovou prací, kde byly postupně zpracovány a následně vyhodnoceny 4 metody (*International Affective Picture System*, *Internal-External Locus of Control Scale*, *Toronto Alexithymia Scale* a *Dissociative Experiences Scale*) od 66 respondentů.

Na základě stanovených hypotéz, doplňujících výzkumných problémů a získaných údajů jsme dospěli k následujícím závěrům:

- 68 % respondentů lze považovat za socioemočně senzitivní (u zbylých 32 % tato vlastnost pravděpodobně absentuje),
- 56 % respondentů ze vzorku je možné považovat spíše za externalisty,
- 30 % je možné považovat spíše za internalisty (14 % lidí se vyskytuje na pomezí mezi oběma póly kontinua internalita-externalita),
- přítomnost alexithymie se ve vzorku prokázala u 18 % probandů (u dalších 23 % je přítomnost alexithymie možná),
- přítomnost disociace se ve vzorku prokázala u 33 % případů,
- muži a ženy se v mírách naměřených u jednotlivých dotazníků neliší,
- mezi absencí socioemoční senzitivity a místem kontroly existuje slabá pozitivní souvislost,
- mezi absencí socioemoční senzitivity a alexithymií existuje silná pozitivní souvislost,
- mezi absencí socioemoční senzitivity a disociací existuje silná pozitivní souvislost,
- mezi alexithymií a místem kontroly existuje středně silná pozitivní souvislost,
- mezi alexithymií a disociací existuje také středně silná pozitivní souvislost,
- u žen jsou souvislosti mezi jednotlivými fenomény průřezově silnější než u mužů.

Souhrn

V poslední kapitole této práce si stručně shrneme celý obsah této výzkumné monografie na téma Socioemoční senzitivita v kontextu místa kontroly, alexithymie a disociace, která je zaměřena na zmapování fenoménu socioemoční senzitivity a dalších zkoumaných fenoménů, jejich výskyt a případné vztahy či rozdíly u jednotlivých pohlaví.

Uvedená práce je rozdělena na dvě části: teoretickou a empirickou (výzkumnou) a z malé části svým zaměřením navazuje na mou práci bakalářskou. Teoretická část je postupně zaměřena nejprve na obecná fakta a různé teorie o konstrukt socioemoční senzitivity, která je zde vnímaná jako rozsáhlý komplex schopností a dovedností, jako je například emoční či sociální inteligence či sociální kompetence. Další kapitola teoretické části je věnována konceptu místa kontroly, rovněž jeho teoriím, typům i jeho diagnostice. Třetí kapitola se zaměřuje na obecná fakta získaná o alexithymii, mapující její vznik, vývoj, její charakteristiky, jednotlivé typy či teoretické modely jejího vzniku. Kapitulu o alexithymii završují metody jejího měření. Následuje čtvrtá kapitola, tentokrát o fenoménu disociace jako pojmu, dále jednotlivé teorie disociace a jejich vznik, specifické charakteristiky disociace, disociativní poruchy podle Mezinárodní klasifikace nemocí, a nakonec i metody zjišťování či měření disociace.

Teoretickou část práce završuje kapitola přemostňující získané poznatky směrem do empirické části, kterou je kapitola o již vzniklých výzkumech souvisejících s danou problematikou.

Na poznatky nabyté v teoretické části nasedá část empirická s cílem převážně prozkoumat výskyt zkoumaných fenoménů ve výzkumném souboru 66 dospělých respondentů. Hned po prvotním definování výzkumného problému, cílech výzkumu a formulování hypotéz a dílčích výzkumných problémů v šesté kapitole této práce jsou v další části představeny charakteristiky zkoumaného souboru společně s typem (kvantitativním) a průběhem výzkumu, metodami získávání i zpracování dat a etickými riziky výzkumu.

Následuje stěžejní kapitola, obsahující veškeré výsledky vyplývající z analýzy dat získaných pomocí metod International Affective Picture System, Internal-External Locus of Control Scale, Toronto Alexithymia Scale a Dissociative Experiences Scale. Tato analýza proběhla nejprve formou základních popisných statistik, dále pak zjišťováním reliability jako vnitřní konzistence a následně analýzou výskytu jevů v ve výzkumném vzorku s následným zaměřením na pohlaví dle provedených testů normality. Pravděpodobně nejdůležitější

kapitolou je v rámci této práce kapitola 8.6, resp. konkrétněji 8.6.1, která se bezprostředně zaměřuje na vztah socioemoční senzitivity (resp. její absence) s ostatními zkoumanými fenomény. Následující menší kapitola pak objasňuje další vztahy a souvislosti, které vyplývají z výsledků provedené korelační analýzy.

Z výsledků analýz, které byly v tomto výzkumu provedeny, bylo dospěno k přijetí všech 5 stanovených hypotéz. Prokázalo se tak, že absence socioemoční senzitivity má souvislost jak s místem kontroly (slabá pozitivní), tak s alexithymií (silná pozitivní) i disociací (silná pozitivní). Dalším výsledkem bylo, že mezi alexithymií a místem kontroly i mezi alexithymií a disociací existuje středně silná pozitivní souvislost.

Empirickou část této práce uzavírají kapitoly Diskuze a Závěry, přičemž v první zmiňované jsou naše výsledky porovnány s výzkumy realizované v podobné problematice a následně jsou probrána také rizika a úskalí této práce či různá rizika zkreslení. Závěrem jsou stručně a přehledně shrnuty všechny získané výsledky.

Seznam použitých zdrojů a literatury

Bakošová, Z. (2008). *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského.

Bar-On, R. (1997). *BarOn Emotional Quotient Inventory: User's manual*. Toronto: MultiHealth Systems.

Bar-On, R. (2006). The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence (ESI). *Psicothema. Universidad de Oviedo: Psicothema*, 18, 13–25. Získáno 10.1.2018 z <http://www.psicothema.com/psicothema.asp?id=3271>

Baštecká, B., Goldmann, P. (2001). *Základy klinické psychologie*. Praha: Portál.

Baštecká, B., Mach, J. (2015). *Klinická psychologie*. Praha: Portál.

Baumgartner, F. (2007). Dispoziční coping a sociální inteligence vo vzťahu k zvládaniu záťažových situácií policajnej praxe. In: Čižmárik, M. (Ed.) *Psychológia práce a organizácie*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2007.

Bob, P. (2005). Psychobiology of dissociation and relationships between epilepsy and mental illness. Praha: UK

Brackett, M. A., Salovey, P. (2006) Measuring Emotional Intelligence With The Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT). *Psicothema. Universidad de Oviedo: Psicothema*, 18, 34–41. Získáno 10.1.2018 <http://www.psicothema.com/psicothema.asp?id=3273>

Bradley, M. M., Lang, P. J. (1994). Measuring emotion: The self-assessment manikin and the semantic differential. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*. 25(1), 49- 59 doi: 10.1016/0005-7916(94)90063-9

Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada.

CASEL (2013), CASEL Guide: Effective Social and Emotional Learning Programs. Preschool and Elementary School Edition. Chicago: CASEL. Získáno 11. 12. 2017 z <http://casel.org/wp-content/uploads/2016/01/2013-casel-guide-1.pdf>

Carlson, E. B., Armstrong, J. (1994). The diagnosis and assessment of dissociative disorder. *Dissociation: Clinical and research perspectives*. New York: Guilford Press.

Cornwall, M. (2011). Emotional Intelligence and Locus of Control. Získáno 13.ledna 2018 z <https://eitheory.com/2011/11/17/emotional-intelligence-and-locus-of-control/>.

Dixon, D. N., & McKee, C. S., & McRae, B. C. (1976). Dimensionality of three adult, objective locus of control scales. *Journal of Personality Assessment*, 40, 310-319. doi: 10.1207/s15327752jpa4003_11

Engler, B. (2009). *Personality theories. An introduction. Eight edition*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt Publishing company.

Fischer, A. R., Good, G. E. (1997). Men and psychotherapy: An investigation of alexithymia, intimacy, and masculine gender roles. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 34(2), 160-170. doi: 10.1037/h0087646

Frankovský, M., Štefko, R., Baumgartner, F. (2006). Behavioral-situational approach to examining social intelligence. *Studia Psychologica*, 48(3), 251-258. Ziskáno 10.1.2018 z <http://www.studiapsychologica.com/index.php/view-articles/?search=Behavioral-situational+approach+to+examining+social+intelligence>

Gardner, H. (1983). *Frames of Mind*. New York: Basic Book Inc.

Gardner, H., Hatch, T. (1989). Multiple intelligences go to school: Educational implications of the theory of multiple intelligences. *Educational Researcher*, 18(8), 4-9. Ziskáno 12.12.2017 z <https://www.sfu.ca/~jcnesebit/EDUC220/ThinkPaper/Gardner1989.pdf>

Gillernová, I., Krejčová, L. (2012). *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada.

Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books.

Goleman, D. (2006). *Social intelligence: The new science of human relationships*. New York: Bantam Dell.

Gurin, P., Gurin, G., & Morrison, B. M. (1978). Personal and ideological aspects of internal and external control. *Social Psychology*, 41, 275–296. doi: 10.2307/3033581

Hall, C. S. et al. (1997). *Úvod do teorií osobnosti*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo.

Halpert, R., & Hill, R. (2011). *The locus of control construct's various means of measurement: A researcher's guide to some of the more commonly used locus of control scales*. Beach Haven, NJ: Will to power press.

Hans, T. (2000). A meta-analysis of the effects of adventure programming on locus of control. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 30(1), 33-60. doi: 10.1023/A:1003649031834

Hartl, P. (2004). *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál.

Hasson, G. (2015). *Emoční inteligence. Jak zvládat a řídit své i cizí emoce*. Praha: Grada.

Hort, V., Hrdlička, M., Kocourková, J., Malá, E. a kol. (2008). *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál.

Howell, E. F. (2005). *The dissociative mind*. Routledge: Taylor & Francis Group.

Heretik, A. (2007). *Klinická psychologie*. Nové Zámky: Psychoprof.

Hilgard, E. R. (1994). Neodissociation Theory. In: Lynn, R., Rhue, J. W. (Eds). *Dissociation - clinical and Theoretical Perspectives*. New York: Guilford Publications, 32-52. doi: 10.1037/0033-2909.123.1.100

Holt, N., Lewis, R. (2008). *AS Level Psychology: The Student's Textbook*. Carmarthen: Crown

House Publishing.

Cherniss, Cary. (2000). *Emotional Intelligence: What it is and Why it Matters*. Získáno 17.12.2018 z: http://www.eiconsortium.org/pdf/what_is_emotional_intelligence.pdf.

Chromý, K., Honzák, R. (2005). *Somatizace a funkční poruchy*. Praha: Grada Avicenum.

Joe, V. C. (1971). Review of the internal-external control construct as a personality variable. *Psychological Reports*, 28, 619-640. doi: 10.2466/pr0.1971.28.2.619

Juhásová, I., Baumgartner, F. (2014). Porovnanie miery emočnej inteligencie sestier. *Ošetrovatel'stvo a pôrodná asistencia*, 34-39.

Karaffová, E., Baumgartner, F. (2010). Emočná a sociálna inteligencia adolescentov zdravotne oslabených a telesne postihnutých. *Sborník příspěvků: Sociální procesy a osobnost 2009: Člověk na cestě životem: rizika, výzvy, příležitosti*. Brno: Psychologický ústav AV ČR, 140-147. Získáno 10.12.2017 z <http://www.spao.eu/files/spo-proceedings09.pdf>.

Kebza, V., & Šolcová, I. (2008). Hlavní koncepce psychické odolnosti. *Československá psychologie*, 52(1), 1-19 in Paulík, K. (2010). *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada Publishing.

Kentoš, M., Birknerová, Z. (2011). Emotional and social intelligence of men and women. *Individual and Society*, 14(4). Získáno 15.1.2018 z <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=SGRIDFB2VNECMDGGZDN2W3QE5>

Kodým, M. (2014). *Metody rozvoje sociálních dovedností*. Praha: Univerzita J.A.Komenského

Lang, P.J., Bradley, M.M., Cuthbert, B.N. (2008). International affective picture system (IAPS): Affective ratings of pictures and instruction manual. Technical Report A-8. Gainesville, FL: University of Florida.

Lefcourt, H. M. (1982). *Locus of control: Current trends in theory and research*. New Jersey, Psychology Press.

Lefcourt, H. M., von Baeyer, C. L., Ware, E. E. & Cox, D. J. (1979). The multidimensional-multiattributitional causality scale: The development of a goal specific Locus of Control scale. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 11, 286-304. doi: 10.1037/h0081598

Lefcourt, H. M. (1972). *Internal versus external control of reinforcement revisited: Recent developments*. New York: Academic Press.

Levenson, H. (1973). Reliability and validity of the I, P, and C Scales – A multidimensional view of locus of control. American Psychological Association Convention, Montreal Symposium on Beliefs in Locus of Control: Unidimensional or Multidimensional? Texas: A&M University.

Levenson, H. (1974). Activism and Powerful Others: Distinctions within the Concept of Internal-External Control. *Journal of Personality Assessment*, 38(4), 377-383. doi: 10.1080/00223891.1974.10119988

- Mareš, P., Rabušic, L. (2000). *Statistická analýza dat*. Brno: FSS MU.
- Marks, L. (1998). Deconstructing locus of control: Implications for practitioners. *Journal of Counseling and Development*, 76, 251-260. doi: 10.1002/j.1556-6676.1998.tb02540.x
- Matczak, A., Knopp, K. A. (2013). *Znaczenie inteligencji emocjonalnej w funkcjonowaniu człowieka*. Warszawa: Liberi Libri.
- Matthews, G., Zeidner, M., Roberts, R.D. (2002). The Clinical Psychology of Emotional Maladjustment. Chapter 10 of *Emotional Intelligence: Science and Myth*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.
- Nakonečný, M. (2009a). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.
- Nakonečný, M. (2009b). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
- Nakonečný, M. (2013). *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář.
- Nerad, J., Neradová, L. (2005). Příspěvek k diskuzi o problematice disociativních stavů s přihlédnutím k dílu Pierra Janeta (1859 – 1947). *Česká a Slovenská psychiatrie*, 101 (2), 98 – 104.
- Paulík, K. (2010). *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada Publishing.
- Pletzer, M. (2009). *Emoční inteligence*. Praha: Grada.
- Procházka, R. (2011). *Disociace, alexithymie a self u lidí závislých na alkoholu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Ptáček, R. (2006). *Obecně psychologické a osobnostní souvislosti disociace*. Nepublikovaná doktorská disertační práce. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity.
- Ptáček, R., Bob, P. (2009). Disociace v dějinách psychologického myšlení. *Československá psychologie*, 53 (2), 184 – 193.
- Putnam, F. W. (1989). *Diagnosis and treatment of multiple personality disorder*. New York: The Guilford Press.
- Reid, D. & Ware, E. E. (1973). Multidimensionality of internal-external control: Implications for past and future research. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 5, 264-271. doi: 10.1037/h0081862
- Riggio, R. E. (1986). Assesment of basic social skills. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (3), 649-660. doi:10.1037/0022-3514.51.3.649
- Riggio, R. E., Carney, D. R. (2007). *Social skills inventory manual. Czech version*. Překlad Lenka Krejčová. Menlo Park, CA: Mind Garden.
- Rimarčík, M. (2007). *Štatistika pre prax*. Vydáno nákladem vlastným.

Rothbaum, F., Weisz, J. R., & Snyder, S. S. (1982). Changing the world and changing the self: A two-process model of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(1), 5–37. doi:10.1037/0022-3514.42.1.5.

Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80, 1-28. Získáno 10.1.2018 z <https://pdfs.semanticscholar.org/161c/b7ac92d7571042bb11ebdaaa1175be8079f8.pdf>

Rotter, J. B. (1975). Some problems and misconceptions related to the construct of internal versus external control of reinforcement. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43, 56-67. doi: 10.1037/h0076301

Rotter, J. B. (1990). Internal versus external control of reinforcement: A case history of a variable. *American Psychologist*, 45(4), 489-493. doi: 10.1037/0003-066X.45.4.489

Ruisel, I. (2004). *Inteligencia a myslenie*. Bratislava:IKAR.

Ruesch, J. (1948). The Infantile Personality: The Core Problem of Psychosomatic Medicine. *Experiments in Psychotherapy*, 10(30), 1-11. doi: 10.1176/ajp.141.6.725

Řehulková, J. (2007). Kognitivní styl, studijní styl a místo kontroly osobnosti. *Československá psychologie*, 51, 238-252.

Salovey, P., Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*, 9, 185-211. doi:0.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG.

Schulze, R., Roberts R.D (eds.). 2007. *Emoční inteligence, přehled základních přístupů a aplikací*. 1. vyd. Praha: Portál.

Shapiro, L. E. (2009). *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. Praha: Portál.

Sifneos, P. E. (1972). *Short-Term Psychotherapy and Emotional Crisis*. Cambridge: Harvard University Press.

Sifneos, P. E. (1996). Alexithymia: Past and Present. *The American Journal of Psychiatry*, 153(7), 137-142. doi: 10.1176/ajp.153.7.137

Smékal, V. (1995). Sociální kompetence (Sociálně psychologická způsobilost) a její rozvíjení. *Psychologické texty*, č.5. Brno: Psychologický ústav FF MU.

Smékalová, E., Palová, K. (2016). Sociální-emocionální učení na českých školách a preventivní program Druhý krok. *Adiktologie*, 16(3), 246–254. Získáno 5.12.2017 z <http://casopis.adiktologie.cz/cs/casopis/3-16-2016>.

Snow, N. E. (2010). *Virtue as social intelligence. An empirircal grounded theory*. New York: Routledge.

Spitzer, C., Siebel-Jürges, U., Barnow, S., Grabe, H. J., Freyberger, H. J. (2005). Alexithymia and Interpersonal Problems. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 74, 240-246. Získáno 6.2.2018

z <http://content.karger.com/ProdukteDB/produkte.asp?Aktion=ShowPDF&ArtikelNr=85148&Ausgabe=230885&ProduktNr=223864&filename=85148.pdf>.

Svoboda, M. (1999). *Psychologická diagnostika dospělých*. 2. vyd. Praha: Portál

Svoboda, M. (2013). *Psychodiagnostika dospělých*. Praha: Vědecká rada Portálu.

Taylor, G. J., Bagby, R. M. (1988). Measurements of alexithymia. Recommendations for clinical practice and future research. *Psychiatric clinics of North America*, 11, 351-366. PMID: 3067228

Taylor, G. J., Bagby, R. M., & Parker, J. D. A., (1997). *Disorders of affect regulation: Alexithymia in medical and psychiatric illness*. New York: Cambridge University Press.

Tvrďá, V. (2016). *Vztah alexithymie a disociace u dětí staršího školního věku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Urbánek, T., Denglerová, D., Širůček, J. (2011). *Psychometrika. Měření v psychologii*. Praha: Portál

Vágnerová, M. (2007). *Základy psychologie*. Praha: Karolinum.

Vanheule, S., Desmet, M., Meganck, R. (2007). Alexithymia and Interpersonal Problems. *Journal of Clinical Psychology*, 63(1), 109-117. doi: 10.1002/jclp.20324.

Vasil'ová, K., Baumgartner, F. (2005). Why Is Social Intelligence Difficult to Measure? *Individual and Society*. 8(4), 43-49. Získáno 15.1.2018 z: <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=V2DNCA5Q8LFTPW1L3VL2L1EA1>

Vorst, H. C. M., Bermond, B. (2001). Validity and reliability of the Bermond-Vorst Alexithymia Questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 30, 413-434. doi: 10.106/S0191-8869(00)00033-7

Výrost, J. (1989). *Sociálno-psychologický výskum postojov*. Bratislava: VEDA.

Výrost, J., Slaměnik, I. (2008). *Sociální psychologie, 2., přepracované a rozšířené vydání*. Praha: Grada

Výrost, J. (1998). *Aplikovaná sociální psychologie I. Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál.

Weisz, J. R., Rothbaum, F. M., & Blackburn, T. C. (1984). Standing out and standing in: The psychology of control in America and Japan. *American Psychologist*, 39, 955-969. doi: 10.1037/0003-066X.39.9.955

Wildling, CH. (2007). *Emoční inteligence. Vliv emocí na osobní a profesní úspěch*. Praha: Grada.

Wise, T.N., Mann, L.S., Sheridan, M.J. (2000). Relationship between alexithymia, dissociation and personality in psychiatric outpatients. *Psychother. Psychosom.*, 69, 123-127. doi: 10.1159/000012379

Wolff, S., B. (2005) *Emotional Competence Inventory (ECI). Technical Manual*. Získáno 17.1.2018 z: http://www.eiconsortium.org/pdf/ECI_2_0_Technical_Manual_v2.pdf.

Wong, P. T. P., & Sproule, C. F. (1984). An attributional analysis of the locus of control construct and the Trent attribution profile. In Lefcourt H., M. (Ed.), *Research with the locus of control construct*. 3, 309–360. New York: Academic Press. doi: 10.1177/1066480713515160

Zimmerman G., Rossier J., Meyer de Stadelhofen F. & Gaillard F. (2005). Alexithymia Assessment and Relations with Dimensions of Personality. *European Journal of Psychological Assessment*, 21(1), 23-33. doi: 10.1027/1015-5759.21.1.23

Abstrakt v českém jazyce

Název práce: Socioemoční senzitivita v kontextu místa kontroly, alexithymie a disociace

Autor práce: Bc. Veronika Tvrdá

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Roman Procházka, PhD.

Počet stran a znaků: 87, 165 016

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 100

Abstrakt:

Magisterská diplomová práce se zaměřuje na kontext socioemoční senzitivity z hlediska místa kontroly, alexithymie a disociace u dospělých. Teoretická část mapuje fakta o socioemoční senzitivě jakožto rozsáhlém komplexu vlastností, schopností a dovedností, jako jsou sociální a emoční inteligence či kompetence. Dále na poznatky o místě kontroly, alexithymii a disociaci, následně i na vztahy zkoumaných fenoménů. Ve výzkumu byl použit vzorek 66 jedinců. Za výzkumné metody této korelační studie byly zvoleny IAPS, I-E Scale, TAS-20 a DES. Výsledky ukázaly, že u 32 % probandů absentuje socioemoční senzitivita, u 18 % se prokázala přítomnost alexithymie (u dalších 23 % je její výskyt možný). 33 % jedinců vykazuje disociativní tendence. 56 % vzorku je možné považovat spíše za externalisty, 30 % za internalisty (14 % se vyskytuje na pomezí). Ve výskytu jevů nebyly nalezeny rozdíly mezi pohlavími. Tři hlavní hypotézy o existenci pozitivních souvislostí mezi absencí socioemoční senzitivity a ostatních konstruktů byly přijaty, stejně jako dvě vedlejší hypotézy o vztahu alexithymie a místa kontroly/disociace. U žen jsou souvislosti mezi jednotlivými fenomény průřezově silnější než u mužů.

Klíčová slova: socioemoční senzitivita, místo kontroly, alexithymie, disociace

Abstrakt v anglickém jazyce

Title: Socioemotional sensitivity in the context of locus of control, alexithymia and dissociation.

Author: Bc. Veronika Tvrdá

Supervisor: PhDr. Mgr. Roman Procházka, PhD.

Number of pages and characters: 87, 165 016

Number of appendices: 5

Number of references: 100

Abstract:

The focus of this thesis is the context of socio-emotional sensitivity in terms of locus of control, alexithymia and dissociation in adults. The theoretical part maps facts about socio-emotional sensitivity as a complex of characteristics, abilities and skills, such as social and emotional intelligence or competence. Then it focuses on the knowledge about the locus of control, alexithymia and dissociation, and also on the relations of all phenomena together. In this correlation study a sample of 66 individuals have been subjected to the IAPS, I-E Scale, TAS-20 and DES method of testing. The results showed that 32 % probands do not have socio-emotional sensitivity, 18 % showed presence of alexithymia (with another 23 % its occurrence is a possibility). 33 % of individuals show dissociative tendencies. 56 % of the sample can be considered as externalists, 30 % as internalists (14 % are on the edge inbetween). There were no differences between sexes. Both, the three main hypotheses about the positive relation between absence of socioemotional sensitivity and other constructs as well as the two minor hypotheses about the relation of alexithymia and the locus of control/dissociation have been accepted. Also it has been shown that cross-sectionally are these relationships stronger in women than in men.

Keywords: socioemotional sensitivity, locus of control, alexithymia, dissociation

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Korespondenční adresa: Křížkovského 10, 771 80 Olomouc
Sídlo: Vodární 6, 771 80 Olomouc
Telefon: +420 585 633 501
Email: psychologie@upol.cz

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Mgr. Roman Procházka, Ph.D.

email: roman.prochazka@upol.cz

telefon: +420 585 633 500

Realizátor výzkumu: Bc. Veronika Tvrdá

email: veru.tvrda@gmail.com

telefon: +420 777 228 788

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Já tímto potvrzuji a souhlasím s tím, že se zúčastním dotazníkového šetření v rámci výzkumného projektu pro magisterskou diplomovou práci na téma „*Socioemoční senzitivita v kontextu místa kontroly, alexithymie a disociace*.“ Výzkum probíhá pod záštitou Katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, autorkou diplomové práce je Bc. Veronika Tvrdá pod vedením PhDr. Mgr. Romana Procházky, Ph.D. Cílem této studie je rozbor otázek a nalezení souvislostí mezi jednotlivými dotazníky. Dále prohlašuji, že jsem byl/a jasně a srozumitelně informován/a o všech právech a povinnostech vyplývajících z mé spolupráce na tomto výzkumu. Veškerá data budou využita pouze pro účely této práce a bude s nimi nakládáno v souladu se zákonnými normami a etickým kodexem psychologů.

V dne

.....
Podpis

Korespondenční adresa: Křížkovského 10, 771 80 Olomouc
Sídlo: Vodární 6, 771 80 Olomouc
Telefon: +420 585 633 501
Email: psychologie@upol.cz

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Mgr. Roman Procházka, Ph.D.

email: roman.prochazka@upol.cz

telefon: +420 585 633 500

Realizátor výzkumu: Bc. Veronika Tvrdá

email: veru.tvrda@gmail.com

telefon: +420 777 228 788

Autorka výzkumu Bc. Veronika Tvrdá se zavazuje, že bude dodržovat povinnou mlčenlivost, dodrží anonymitu každého účastníka výzkumu a pravdivě a srozumitelně informuje všechny účastníky o jejich právech i povinnostech vyplývajících z účasti na tomto výzkumu. Veškerá data budou využita pouze pro účely této práce a bude s nimi nakládáno v souladu se zákonnými normami a etickým kodexem psychologů.

V případě dotazů neváhejte kontaktovat realizátorku výzkumu.

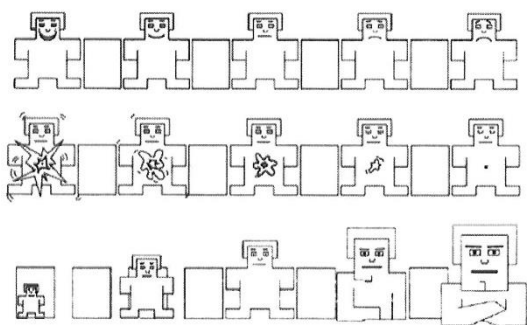
V dne

.....
Bc. Veronika Tvrdá

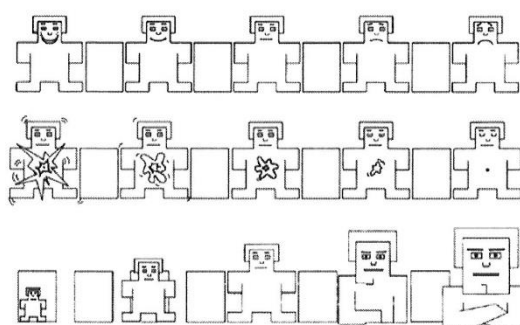
Příloha č. 2: Dotazník SAM k metodě IAPS

Pohlaví, věk:

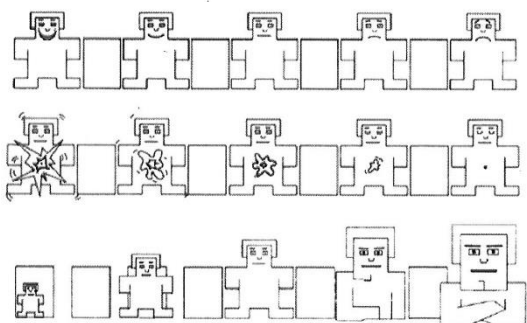
Obrázek č. 1

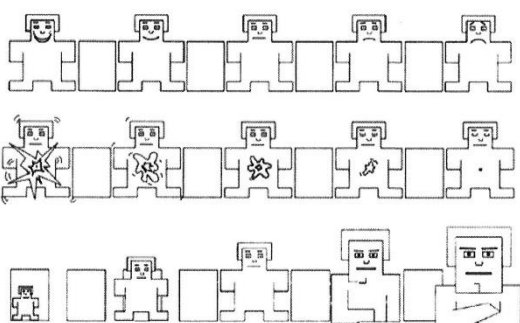
Obrázek č. 2

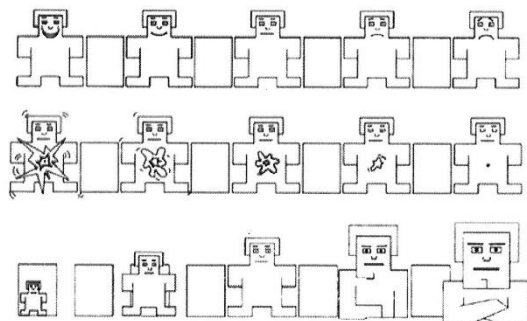
Obrázek č. 3

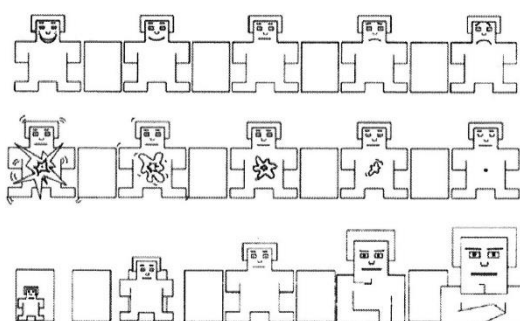
Obrázek č. 4

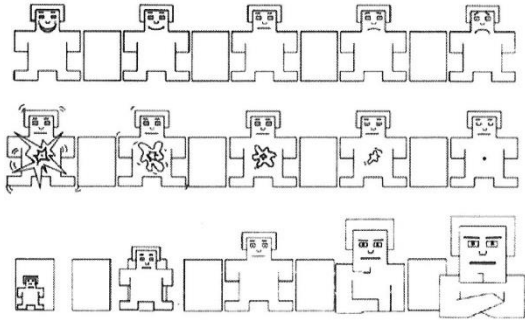
Obrázek č. 5

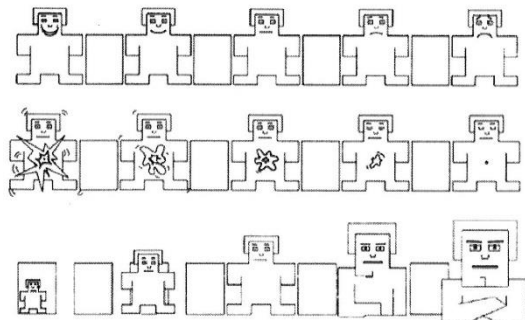
Obrázek č. 6

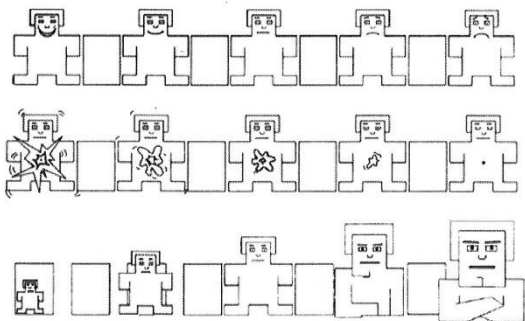
Obrázek č. 7

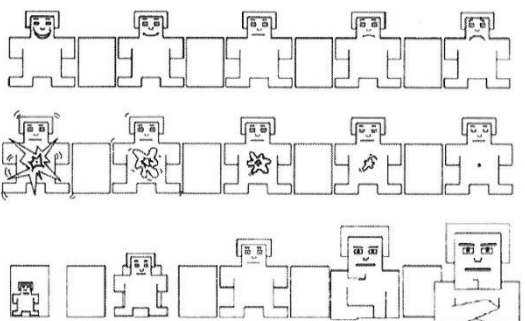
Obrázek č. 8

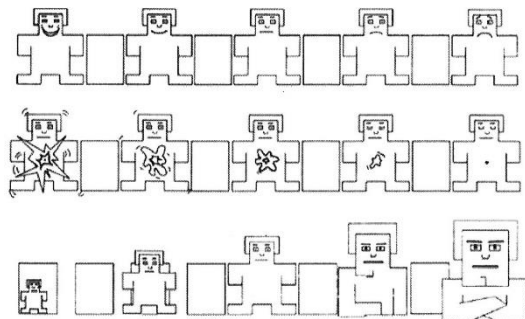
Obrázek č. 9

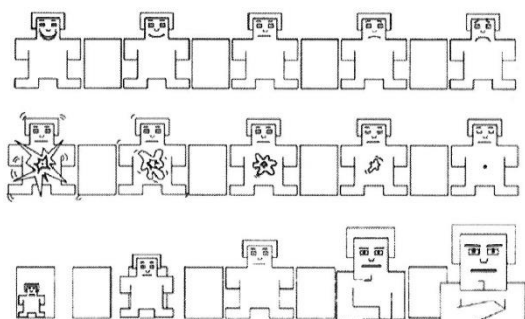
Obrázek č. 10

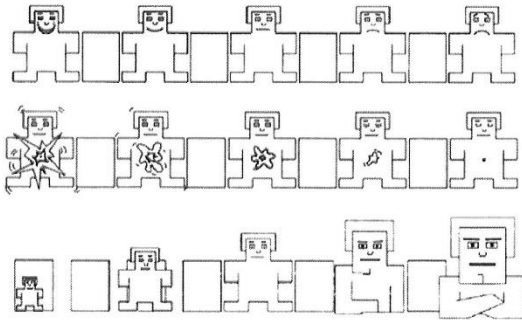
Obrázek č. 11

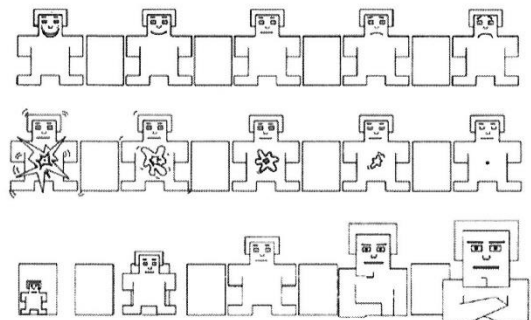
Obrázek č. 12

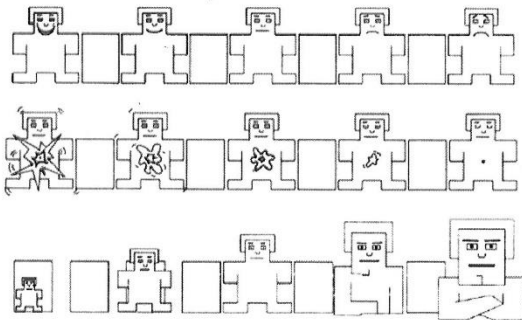
Obrázek č. 13

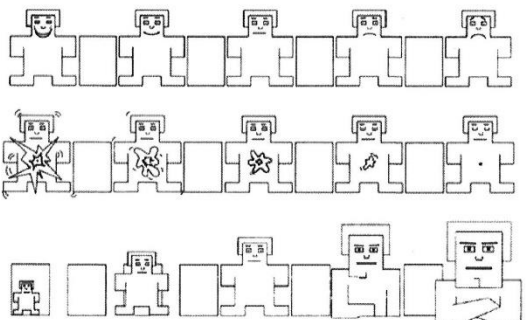
Obrázek č. 14

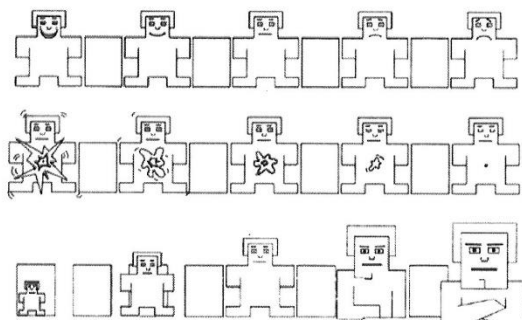
Obrázek č. 15

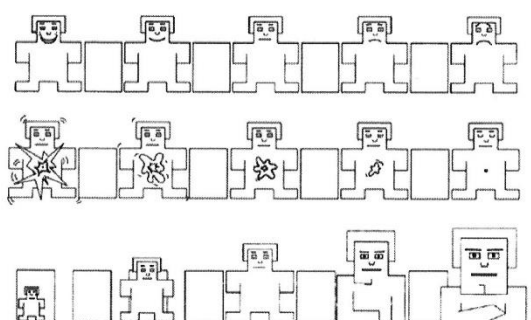
Obrázek č. 16

Obrázek č. 17

Obrázek č. 18

Příloha č. 3: Dotazník I-E LOC

I-E ŠKÁLA

U KAŽDÉHO BODU OZNAČTE TVRZENÍ *a* NEBO *b* PODLE TOHO, KTERÉ VÍCE ODPOVÍDÁ VAŠEMU PŘESVĚDČENÍ.

1. a. Děti se dostávají do potíží, protože je jejich rodiče příliš trestají.
b. Potíž u většiny dnešních dětí spočívá v tom, že jsou na ně rodiče příliš mírní.
2. a. Mnohé nezdary se lidem přihodí kvůli nešťastným náhodám.
b. Neúspěchy lidí pramení z chyb, kterých se dopouštějí.
3. a. To, že se lidé dostatečně nezajímají o politiku, je jednou z hlavních příčin válek.
b. Války tu budou vždy a nezáleží na tom, jak moc se jim lidé snaží zabránit.
4. a. Lidé nakonec získají takové uznání, jaké si na tomto světě zaslouží.
b. Člověk bohužel často zůstane nedoceněn, ať se snaží sebevíc.
5. a. Názor, že učitelé jsou k žákům nespravedliví, bývá nesmyslný.
b. Většina studentů si neuvědomuje, do jaké míry jsou jejich známky ovlivněny náhodnými událostmi.
6. a. Člověk se nemůže stát dobrým šéfem, pokud se mu k tomu nenaskytne správná příležitost.
b. Pokud se ze schopných jedinců nestali vedoucí pracovníci, je to tím, že se nedokázali chopit své příležitosti.
7. a. Ať se snažíte sebevíc, někteří lidé si vás prostě neoblíbí.
b. Lidé, kteří si nedokáží získat sympatie ostatních, nevědí, jak mají vycházet s lidmi.
8. a. Dědičnost hraje rozhodující úlohu v tom, jaký člověk se z nás stane.
b. Osobnost člověka je daná jeho životními zkušenostmi.
9. a. Mnohokrát se mi potvrdilo, že věci, které se mají stát, se stanou.
b. Vzít věci do svých rukou se mi v životě osvědčilo více, než spoléhat se na osud.
10. a. Dobře připraveného studenta nemůže zadání testu téměř nikdy zaskočit.
b. Otázky při zkoušce často vůbec nesouvisí s látkou probranou v hodině, takže jakákoliv příprava je zbytečná.

11. a. Úspěch je záležitostí tvrdé práce, štěstí s tím má jen málo co do činění.
b. Získání dobré pracovní pozice závisí převážně na tom, zda se člověk nachází ve správný čas na správném místě.
12. a. Řadový občan může ovlivňovat rozhodování vlády.
b. Tento svět řídí několik málo mocných lidí a obyčejný člověk s tím zmůže jen velmi málo.
13. a. Když si něco naplánuji, jsem si téměř jistý, že to dokážu zrealizovat.
b. Není vždy moudré plánovat příliš dopředu, protože o mnohých věcech nakonec rozhodne osud.
14. a. Někteří lidé zkrátka nejsou k ničemu.
b. Na každém člověku je něco dobrého.
15. a. V mém případě má dosažení toho, co chci, jen málo co do činění se štěstím.
b. Častokrát by člověk udělal stejně dobře, kdyby si místo rozhodování hodil mincí.
16. a. Vedoucí pozici získá často ten, kdo měl dost štěstí, aby se na tom správném místě ocitl jako první.
b. Přimět lidi, aby dělali věci správně, záleží na schopnostech šéfa, štěstí s tím téměř nebo vůbec nesouvisí.
17. a. Ve světovém dění je většina z nás obětí sil, kterým nemůžeme ani rozumět, ani je ovládat.
b. Lidé mohou ovlivňovat světové dění tím, že se budou aktivně účastnit politického a společenského života.
18. a. Většina lidí si ani neuvědomuje, do jaké míry jsou jejich životy řízeny náhodnými jevy.
b. Něco takového jako „štěstí“ neexistuje.
19. a. Člověk by měl být vždy schopen přiznat své chyby.
b. Chyby je obvykle nejlepší skrývat.
20. a. Jen těžko se dá odhadnout, jestli jste dané osobě opravdu sympatičtí.
b. Počet vašich kamarádů závisí na tom, do jaké míry jste přívětiví.

21. a. Špatné věci, které se nám přihodí, jsou časem vyváženy těmi dobrými.
b. Většina nešťastných událostí je způsobena neschopností, neznalostí, leností, nebo kombinací všech tří.
22. a. Pokud vyvineme dostatečné úsilí, můžeme odstranit politickou korupci.
b. Lidé mohou jen těžko určovat, co budou politici v rámci své funkce dělat.
23. a. Občas nechápu, jakým způsobem učitelé dospěli k známám, které dávají.
b. Existuje přímá úměra mezi tím, jak pilně člověk studuje a jaké známky dostane.
24. a. Dobrý šéf očekává, že si lidé sami rozhodnou, co mají dělat.
b. Dobrý šéf jasně stanoví, čím se podřízení mají zabývat.
25. a. Mnohdy mám pocit, že mohu jen velmi málo ovlivnit to, co se mi v životě stane.
b. Nemyslím si, že by náhoda nebo štěstí hrály v mém životě významnou roli.
26. a. Lidé jsou osamělí, protože se nesnaží být přátelští.
b. Nemá smysl se příliš snažit o to, aby se člověk zalíbil ostatním – buď jste jim sympatičtí, nebo ne.
27. a. Na střední škole se klade příliš velký důraz na sport a tělocvik.
b. Týmové sporty dobře utvářejí charakter jedince.
28. a. To, co mě v životě potká, je odrazem mých předchozích činů.
b. Někdy mám pocit, že nemám dostatečnou kontrolu nad směrem, kterým se ubírá můj život.
29. a. Většinou nedokážu pochopit, proč se politici chovají tak, jak se chovají.
b. Z dlouhodobého hlediska jsou za špatnou vládu na celostátní i na regionální úrovni zodpovědní lidé dané země.

Příloha č. 4: Dotazník TAS-20

TAS-20

Jméno a příjmení..... Rodinný stav..... Věk

Zaměstnání..... Vzdělání.....

Odpověď znázorněte na škále od 1 (neodpovídá to mým zkušenostem a pocitům) do 5 (velmi dobře odpovídá).

1. Bývám často zmatený(-á) pokud jde o to, jaké emoce cítím.	1	2	3	4	5
2. Je pro mne těžké najít správná slova pro mé pocity.	1	2	3	4	5
3. Mám fyzické vjemy, kterým ani lékaři nerozumí.	1	2	3	4	5
4. Jsem snadno schop(-na) popsat mé pocity.	1	2	3	4	5
5. Dávám přednost analyzování problémů před jejich popisováním.	1	2	3	4	5
6. Když se necítím dobře, nevím jestli jsem smutný(-ná),
vyděšený(-ná) nebo rozhněvaný(-ná).	1	2	3	4	5
7. Jsem často zmatený(-ná) z pocitů v mém těle.	1	2	3	4	5
8. Dávám přednost tomu ponechat věcem volný průběh, před tím
než abych se snažil(-a) porozumět tomu proč se takto dějí.	1	2	3	4	5
9. Mívám pocity, které nemohu zcela identifikovat.	1	2	3	4	5
10. Být ve styku s emocemi je zásadní.	1	2	3	4	5
11. Zjistil(-a) jsem, že je těžké popsat to, co cítím o lidech.	1	2	3	4	5
12. Lidé mi říkají, abych více popsal(-a) své pocity.	1	2	3	4	5
13. Nevím co se ve mně děje.	1	2	3	4	5
14. Často nevím, proč jsem rozhněvaný(-á).	1	2	3	4	5
15. Raději hovořím s lidmi o jejich denních aktivitách
spíše než o jejich pocitech.	1	2	3	4	5
16. Raději se koukám na „lehký“ zábavný pořad
než na psychologické drama.	1	2	3	4	5
17. Je pro mne těžké odhalit moje nejvnitřnější city
a to i blízkým přátelům.	1	2	3	4	5
18. Cítím se blízko někoho i v okamžicích mlčení.	1	2	3	4	5
19. Zkoumání mých pocitů považuji za užitečné
pro řešení osobních problémů.	1	2	3	4	5
20. Hledání skrytých významů ve filmech nebo hrách
odvádí od zábavy.	1	2	3	4	5

Příloha č. 5: Dotazník DES

DES

Pohlaví :.....

Věk:.....

Vzdělání.....

Pokyny: Tento dotazník obsahuje 28 otázek, jež se týkají zkušeností, které se mohou vyskytovat ve vašem každodenním životě. Zajímá nás, jak často se Vám tyto události stávají. Je však důležité, aby Vaše odpovědi ukázaly, jak často tyto zkušenosti prožíváte, aniž jste pod vlivem alkoholu nebo drog. K tomu, abyste mohli odpovědět na otázku, je nutné, abyste vyjádřili odpovídající stupeň zkušenosti vyjádřené v otázce ve vztahu k sobě a vyznačili jej vertikální čarou na příslušném místě, jak je ukázáno na příkladu.

Příklad:

0% |—————/—————|100%

1. Někteří lidé mají zkušenost, že si při řízení auta náhle uvědomí, že si nemohou vzpomenout na to, co se událo v průběhu celého výletu nebo jeho části. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% |—————|100%

2. Někteří lidé občas shledají, že si při poslechu něčí řeči náhle uvědomí, že neslyšeli část nebo vůbec nic z toho, co bylo řečeno. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% |—————|100%

3. Někteří lidé mají zkušenost v tom, že shledají sebe sama na nějakém místě a nevědí, jak se tam dostali. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% |—————|100%

4. Někteří lidé mají zkušenost s tím, že naleznou sebe sama oblečené v oděvu a nevzpomínají si, že se oblékali. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% |—————|100%

5. Někteří lidé mají zkušenost, že naleznou nové věci mezi těmi, jež vlastní a nemohou si vzpomenout, že je kupovali. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% |—————|100%

6. Někteří lidé občas shledají, že se setkají s lidmi, které neznají a kteří je nazývají jiným jménem a trvají na tom, že se spolu již setkali. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% |—————|100%

7. Někteří lidé mají občas zkušenost, že cítí, jakoby stáli vedle někoho, nebo hledíce na sebe sama něco dělají a vidí sebe sama, jakoby hleděli na jinou osobu. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

8. Někteří lidé říkají, že občas nepoznávají přátele nebo členy rodiny. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

9. Někteří lidé někdy shledají, že si nevzpomínají na důležité události ve svém životě [například svatba, promoce, maturita a podobně]. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

10. Někteří lidé mají zkušenost s tím, že jsou obviňováni ze lhání, aniž by lhali. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

11. Někteří lidé mají zkušenost, že hledí do zrcadla a nepoznávají sami sebe. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

12. Někteří lidé mají občas zkušenost s tím, že cítí, že jiní lidé, věci nebo svět kolem nich nejsou reálné. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

13. Někteří lidé mají občas zkušenost s tím, že cítí, jakoby jim jejich tělo nenáleželo. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

14. Někteří lidé mají zkušenost, že si občas vzpomenou na nějakou minulou událost, tak živě, že cítí, jakoby tuto událost znovu prožili. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

15. Někteří lidé mají zkušenost s tím, že si nejsou jisti, zda události, na něž si vzpomínají, se opravdu staly, nebo si je jen vysnili. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

16. Někteří lidé mají zkušenost s tím, že se octnou na známém místě, které jim připadá zvláštní a neznámé. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

17. Některým lidem se stává, že když hledí na televizi nebo film, jsou tak pohlceni příběhem, že si nejsou vědomi ostatních událostí kolem nich. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

18. Některým lidem se občas stává, že jsou tak pohlceni fantazií nebo denním snem, že pociťují, jakoby se jim to opravdu stalo. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

19. Některým lidem se stává, že jsou občas schopni ignorovat bolest. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

20. Některým lidem se stává, že občas sedí a upřeně hledí před sebe, o ničem nepřemýšlí a nejsou si vědomi uplynulého času. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

21. Některým lidem se občas stává, že když jsou sami, hovoří nahlas sami se sebou.

Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

22. Někteří lidé shledávají, že v některé situaci jednají tak odlišně ve srovnání s jinou, že se cítí téměř tak, jakoby byli dvěma různými lidmi. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

23. Některým lidem se občas stává, že v některých situacích jsou schopni vykonávat věci, které jsou pro ně obvykle obtížné s úžasnou lehkostí a spontaneitou [například sport, práce, sociální situace]. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

24. Někteří lidé si občas nemohou vzpomenout, zda-li něco udělali, neboť mají jen myšlenku o tom, že tu věc udělali [například nevědí, zda-li poslali dopis, nebo si jen myslí, že jej poslali]. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

25. Někteří lidé někdy shledají, že udělali věci, na něž si nemohou vzpomenout, že je dělali. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% | _____ |100%

26. Někteří lidé občas naleznou zápisky, kresby, nebo poznámky, mezi těmi jež jim náleží, které museli sami učinit, ale nemohou si vzpomenout kdy. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% |—————|100%

27. Některým lidem se občas stává, že slyší hlasy uvnitř své hlavy, které jim říkají co mají dělat, nebo komentují to, co dělají. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám

0% |—————|100%

28. Někteří lidé občas pocítují, jako když hledí na svět skrze mlhu, takže lidé a objekty se jim jeví být vzdálenými a nejasnými. Vyznačte čarou, v jakém procentu času se to stává Vám.

0% |—————|100%